

B. ARKADJEV

JALGPALLIMÄNGU TAKTIKA

Eesti Riiklik Kirjastus

A-19426 II

B. ARKADJEV

NSV Liidu teeneline meistersportlane

JALGPALLIMÄNGU TAKTIKA

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1952

Originaali tiitel:

Б. А. Аркадьев
Тактика футбольной игры
«Физкультура и спорт»
Москва, 1950.

*

Tõlkinud E. Saar.

Kaane kujundanud R. Kaljo.

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

19488

EESSÕNA

Minu väike raamat jalgpallimängu taktika kohta ei ole õpik neile, kes alles hakkavad mängima jalgpalli.

Juba teema enda piiratus eeldab lugejat, kes hästi tunneks seda mängu tervikuna.

Kõigist mängukomponentidest on taktika teoreetiliselt kõige vähem läbitöötatud ning vaidlusi tekitav osa. Sellepärast tasubki vaeva loovalt sel alal töötada, sest rea oluliste taktikasse puutuvate küsimuste lahendamise suunab tunduval määral nõukogude jalgpalli edasist arenemisteed ja meie meeskondade treeningu meetodikat.

Üksikmängija ja meeskonna kui terviku tehnilise meisterlikkuse taset on kerge kindlaks määrata mängu pealtvaatamisega; seejuures aga ei või mängija tehnilist maneerlikkust võtta tõelise oskusena. Seda-sama võib öelda jalgpallurite kehalise ettevalmistuse kohta, kuigi siin on vahel raske kindlaks teha, mis on põhjustanud mängijate väsimise: kas nende nõrk ettevalmistus või tugev mängupinge; kui aga mõlemad, siis missuguses vahekorras need tegurid on mõjunud mängijate kehalisele seisundile.

Küsimusele, miks meeskonnal mäng ei sobi, miks on nii muutlik kahe meeskonna võimete vahekord mitte ainult erinevates matšides, vaid koguni ühe ja sama mängu mõlemal poolajal, on raske vastata isegi vilunud treeneril, rääkimata juba mängijaist endast.

Jalgpalluri mängukvaliteeti on kerge kindlaks määrata selle järgi, mida ta teeb väljakul ja kuidas ta seda teeb; jälgides aga palli, pole sugugi nii lihtne tähele panna pallita mängija taktikalisi puudusi või seda, mida ta ei teinud ja mida ta oleks pidanud tegema vastaval mängumomendil. Eriti raske on seda tähele panna kaitsemängijate kohavõtmise taktika suhtes, mida ma pean jalgpallimängus kõige raskemaks.

Asjaolu, et jalgpallis võib mõnikord ühe ja sama tulemuseni jõuda erinevaid taktikalisi radu mööda, on jättnud paljud taktikalised mängu-

olukorrad senini diskuteeritavaks ja on isegi nagu takistanud jalgpallimängu taktika teoreetilist üldistamist tervikuna.

Tõsi küll, sõjalise taktika üldolukorrad leiavad praktilist rakendamist ka jalgpallimängus kui kahe inimgrupi vahelises võitluses. Kuid lahing ja spordimäng on mitmes suhtes tublisti erinevad.

Erinevus seisab ennekõike lahingu ja jalgpallimängu eritähenduslikes ruumalades ning vastase elavjõu ületamise printsiipides.

Mulle näib, et on jõudnud kätte moment selleks, et üksikasjalisemalt ja sügavamalt arutleda jalgpallimängu taktikat ning et üldistada nõukogude jalgpallisporti kogemusi, sellise jalgpallisporti kogemusi, mis on mängutaktika alal jõudsasti edasi arenenud ja loonud oma taktikakooli. On vaja teoreetiliselt üldistada kuhjunud kogemusi ja neist välja tõsta juhtprintsiibid, mis saaksid aluseks meie praktilisele tööle jalgpalluritega ja mis omakorda sünnitaksid uusi ideesid jalgpallimängu taktika alal.

Võtan endale julguse ses suunas esimesena sammu astuda.

Arvestades lugejat, kes mängib või on mänginud jalgpalli ja kes seda mängu hästi tunneb, ei hakka ma kirjutama endastmõistetavaist asjust, vaid püüan üles tõsta ja lahendada kõige huvitavamaid ja uuemaid mängusse puutuvaid küsimusi.

Loodan, et jalgpallurid ja treenerid võivad mu raamatust leida vastuse paljudele küsimustele, mis on esile kerkinud meeskonna treeningul ning üksikmängija arendamise ja kasvatamise käigus.

Jalgpallimängu taktika ei ole just raske „teadus“, kuid seejuures on ta tegevuse ja võitluse suur „isetegevuslik“ kunst, elav ja alati vahelduv kunst.

Seoses sellega ma ei pretendeeri oma arvamuste absoluutsele õigsusele, kuid arvan, et need on ühtmoodi kasulikud nii neile, kes nendega nõustuvad, kui ka neile, kes nendega ei nõustu, kuid kes siiski minu vaatekohad läbi arutavad ja sellega veel kord jalgpallile mõtleavad.

Palun ette lugejate heatahtlikku suhtumist sellesse, et materjal võib-olla ei ole esitatud küllalt süstematiseeritult. Seda puudust olen ma püüdnud lunastada oma nõuannete praktilise ja asjaliku iseloomuga. Nõuannete hulgas ei leidu ühtki niisugust, mis oleks välja mõeldud või mis ei tugineks kogemustele.

Kõik siinõeldu on minu kauaaegse mängu- ja treeneripraktika tulemus. Raamatu iga rea taga peituvad kibedus eksimuste, lüüasaamiste ja luhtunud eksperimentide pärast ning rõõm saavutuste ja võitude üle.

Iga sõna on kirjutatud suure vastutustundega, sest ma olen mõistnud, et raamat on määratud hiiglasuurele jalgpallurite auditooriumile.

Sooviksin, et käesolev raamat ärataks kõigi meie jalgpallurite tähelepanu, kellega ma jagan jalgpallikirge, ning olen kindlalt veendunud selles, et meie nõukogude sport ja meie jalgpall peavad olema ja on ka edaspidi parimad maailmas.

B. Arkadjev.

MIS ON JALGPALLIMÄNGU TAKTIKA

Taktikaks võib nimetada igasugust vastasega võitlemise meetodit. Otstarbekalt ülesehitatud taktika annab soovitud tulemuse, otstarbetu taktika aga ei vii selleni.

Rakendada otstarbekaid võitlusmeetodeid — tähendab osata võidelda. Niisiis, taktika on oskus vastasega võidelda.

Jalgpallimängu taktika on oskus mängida suurima eduga. Selle oskuse kõrge astme puhul tõuseb mängutaktika kunsti tasemele.

Teadmiste kompleks, millel baseerub jalgpallimängu taktika, pole suur, teadmised ise pole keerukad ning on arusaadavad kõigile, kes mängivad jalgpalli. Kogu küsimus seisab selles, et mängija teadmised muutuksid ta oskuseks.

Hoopis teine asi on üksikmängijate ja meeskonna kui terviku taktikalise treeningu meetoodika ning meeskonna komplekteerimine eesseisvaks mängude tsükliks jalgpallurite mänguvõimete „diagnoosimise“ põhjal. Selleks on nõutav suur hulk spetsiaalseid teadmisi, kuid see kuulub juba jalgpallimängu strateegia alla, mis kindlustab meeskonnale edu näiteks esivõistlustel või karikavõistlustel, s. o. mingisuguses mängude turniiritsükli tervikuna.

Kõike seda aga, mis toimub väljakul mängu ajal, tuleb arvata taktika valdkonda, kaasa arvatud isegi mängutehnistlike vahendite valik. Viimane on eelkõige mängijate oskuse küsimus.

Oskus võidelda palli pärast, katta vastast või mängida end vabaks katvast vastasest, mööda vedada vastasest või temalt pall vallutada — kõik see on jalgpalluri individuaaltaktika, täpsemalt öeldes üksikvõitluse taktika. Samal ajal aga kollektiivse meeskonnamängu

taktika ühendab oma eesmärgi ja meetodi ühtsusega mängijate individuaaltegevuse.

Kui mängija rakendab oma petteliigutuste (fintide) kunsti, et palli vastasest mööda vedada, on see individuaaltaktika; möödavedamine ise aga, kui seda rakendatakse meeskonna poolt organiseeritud kollektiivse mängu tugevdamise huvides, on meeskonna mängutaktika vahend.

Käesoleva raamatu põhiaineks on jalgpallimängu meeskonnataktika, mida edaspidi nimetame lihtsalt taktikaks. Nii on see meil ka üldiselt tarvilisel.

Jalgpallimängu taktika on meeskonna kunst suurima tõhususega ära kasutada kõik oma mänguoskused, ehitades oma mängu vastavalt vastase mängu iseärasustele.

Mängus väljendub see praktiliselt mingi kindla ründesüsteemi na palli edasimängimises ja mängijate kiires liikumises palliga ja ilma pallita, et saavutada väravat; samuti kaitsesüsteemi na, kus tegevus on suunatud sellele, et vastasel mitte lasta lüüa väravat.

Niisiis, ükskõik missuguse taktikalise süsteemi järgi meeskond ka ei mängiks, on kõigi ta ründeürituste eesmärgiks võimalikult suurema arvu väravate saavutamine ja vastase takistamine värava löömisel.

Selleks püüab meeskond organiseeritud jõupingutusega anda ründemängijaile võimaluse lüüa vastase väravale distantsilt ja positsioonilt, mis võimaldaks saavutada väravat. Kaitsetaktika eesmärgiks aga on vastasel seda mitte lasta teha.

Selleks, et saada võimalust värava löömiseks, peab ründemängija teataval momendil olema niisugusel positsioonil, kus vastane teda ei segaks palli suunamisel väravavõrku. Sel momendil ei ole ründaja asend tavaliselt staatiline ja seda asendit võib nimetada „positsiooniks“ ainult tingimusi, sest tavaliselt leiab mängija ainult liikumisel niisuguse tegevusvabaduse, mida tal on vaja värava löömiseks.

Kuid kaitsemängijad püüavad läheneda vabaltseisvale või nende värava all liikuvale vastasele ja teda katta, ehkki pall pole viimase valduses. Ründemängijad aga võivad partnerile antud momendil palli sööta.

Tehnilisteks vahenditeks palli viimisel vastase värava alla on löök ja palli vedamine.

Palli edasiandmist ühelt mängijalt teisele löögiga nime-tatakse söödüks¹ (söötmiseks), palliga edasiliikumist vabalt — palli vedamiseks, palli vastasest mööda vedamist — möödavedamiseks.

Lihtsaimaks jalgpallimängu taktikaks on mäng põhimõtetel „löö ja torma“. See on ammu üleelatud etapp mängutaktika arengus, mille juurde jalgpallimäng ei tule enam kunagi tagasi.

Kaasaegne mängutaktika rajatakse põhiliselt söödumängule e. söötmisele, mis on kooskõlastatud mängijate ja palli liikumisega ning palli möödavedamisega.

Ainuüksi söödumäng ilma mängijate liikumiseta ja palli vedamiseta on kasutu, sest palli mängimine paigalseivate mängijate vahel ei vii palli vastase värava alla.

Ründemängijate liikumine põhjustab tingimata nende jälitamise kaitsemängijate poolt.

Läbimurded värava alla ja palli möödavedamine leiavad eest kaitse organiseeritud vastutegevuse.

Seega on ühtlasi kindlaks määratud kõik mängu põhilised taktikavahendid, nimelt: pealelöök väravale (väravalööök) ja söödumäng, palli vabalt vedamine ja möödavedamine, mängija katmine ja temalt palli vallutamine, liikumine ilma pallita ja kohavõtmine.

Mängufunktsioonide jaotamine mängijate vahel ja sellest tingitud mängijate asetus määravad kindlaks taktikalise mängusüsteemi, millest räägime edaspidi. Enne järgnevaid peatükke heidame pilgu aga jalgpalli ajalukku.

JALGPALLIMÄNGU TAKTIKA AJALOOST

Jalgpallimängu taktika arengu ajalooline periood algab umbes 1863. aastast, mil pandi kehtima ühtsed kindlad jalgpallimäärused.

¹ Venekeelne termin „nac“ tähendab mitte ainult söötu e. söötmist, vaid ka söödumängu, mida käesoleva raamatu eestikeelses tõlkes tuleb rohkem kasutada. Varem tarvitati ka eesti keeles „söödu“ asemel „passi“, mis Eestisse tuli venelastelt, kes meile õigupoolest tõidki jalgpallisporti (sõjaväeosade, Tartus õppivate vene üliõpilaste ja Narva suvitajate kaudu). (Tõlk.)

Kuid individuaalne mängutaktika tekkis palju varem, jalgpallimängu „eelajaloolisel ajal“ — momendil, mil keegi meie jalgpalli-„eesisadest“, kohates teel värava poole võõrast mängijat, loobus sirgjoonelisest edasilükumise-
st ja asus vastasest möödavedamisele.

Nii tekkiski möödavedamine — individuaalse taktikalise meisterlikkuse kõige rafineeritum element jalgpallimängus.

Vastuseks möödavedamise tõusvale meisterlikkusele tekkis loomulikult kaitsemängijate ühistegevus kardetava „driblaja“ (palli vedaja) vastu.

Sel momendil, mil üks kaitsemängija tuli appi teisele, et vallutada vastaselt pall, sündis kollektiivse jalgpallimängu taktika. See tekkis kaitsemängijate ridades, kes kuni tänaseni on jäänud üksteise abistamise, s. o. kollektiivse mängu „püha“ kohustuse kandjaiks.

Kui aga palli vedav mängija, sattunud läbitungimatule kaitserindele, andis palli edasi oma partnerile, kellel oli vaba tee vastase värava poole, sai alguse jalgpallimäng, mida tunneme praegusel ajal.

See juhtus juba ammu enne 1863. aastat, ning see mängija, kes esimesena loobus möödavedamisest ja loovutas palli oma partnerile, vääriks mainimist (kui jalgpalliajalugu oleks nime säilitanud) kui kaasaegse jalgpallimängu looja.

Loomulikult, kuivõrd algul oli noortel jalgpalli mängivail inimestel esimeseks impulsiks ründamine, mitte aga kaitse, võttis mäng kohe stiihiliselt agressiivse iseloomu. Ründas peaaegu kogu meeskond, välja arvatud väravaaht.

Suure väravate arvu puhul mõlemasse väravasse võitis meeskond, kes jõudis neid rohkem lüüa kui vastane.

Seitsme-kaheksa ründaja vastu mängis kaks-kolm kaitsemängijat, kuni praktika tegi kindlaks, et kahe-kolme ründaja üleviimisega kaitsele ei kaota niivõrd rünnakujõud, kuivõrd võidab kaitsetugevus.

Ometi läks vaja veel kümneid aastaid selleks, et jõuda meeskonna ründe- ja kaitsemängijate (välja arvatud väravaaht) aritmeetilise võrdsuseni.

Uhtsete mängumääruste kehtestamise ajaks (a. 1863) lõppes jalgpallimängu arengu „konstruktiivne“ periood.

On huvitav, et ühes esimeses mängumääruste väljaandes määratakse kindlaks ka juba mängijate asetused ja funktsioo-

nid: väravavaht, kaks kaitsjat, kolm poolkaitsjat ja viis tormajat.

On loomulik oletada, et sellega muutus kindlaks juba praktikas väljakujunenud teatav taktikaline mängusüsteem, mille kõige olulisemaks osaks oli ründemängijate ja kaitsemängijate arvuline tasakaal (väravavaht muidugi välja arvatud).

„Tööjaotuse“ tekkimisega meeskonnas lõppes ürgne jalgpallimäng, mis oli rajatud mängijate hetkelistele impulssidele.

Uhtlaste võistlusmääruste väljaandmine „kõrval“-määruste kehtestamisega, millised nõudsid, et ründemängijad ei või asuda ilma pallita kaitsemängijate seljataga, raskendasid juba ilmselt esialgset mängutaktikat.

Lõpuks hakati kõikjal, kus jalgpalli mängiti, rakendama hästi läbitöötatud taktikalist mängusüsteemi, mis hiljem sai nimetuse „viis meest reas“.

Selle süsteemi järgi kõik viis ründemängijat ehk tormajat mängisid rünnaku eesliini kolme poolkaitsja toetusel.

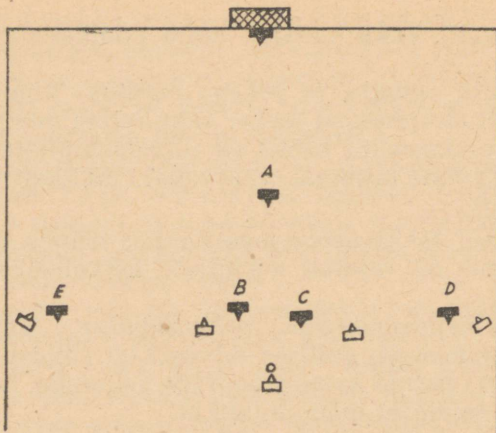
Mõni aeg pärast 1863. aastat saavutas selles mängusüsteemis suurt edu kaitsepaar, nihutades ühe kaitsja tugevasti ettepoole ja hoides sellega vanade „kõrval“-määruste järgi kõik viis vastase tormajat kaugel oma väravast.

Neli mängijat (kolm poolkaitsjat ja eesmine kaitsja) astusid vastastormajaile vastu juba oma värava kaugel lähiseil. Samal ajal tagumine kaitsja valis oma nelja partneri seljataga vabalt positsiooni, oli neile seljataguseks kindlustajaks (julgestajaks), astudes mängu seal, kus tekkis hädaoht, ja tõrjus kõik pallid, mis vastane saatis ette oma tormajate läbimurdmiseks värava alla (joon. 1).

Seega vanad „kõrval“-määrused aitasid tugevasti kaitset ja raskendasid loomulikult sama tugevasti tormajate rünnakut.

Kui kõik meeskonnad olid hästi omandanud selle mängusüsteemi, hakkas löödavate väravate arv vähenema ning viigid minimaalse või nullilise väravate vahekorraga muutusid tavaliseks nähtuseks.

Tekkis mõte muuta „kõrval“-määrusi ründava poole kasuks ning muuta sellega mäng teravamaks, saavutatavate

Joon. 1.

Tagumine kaitsja — A; eesmine kaitsja — B; keskpoolskaitsja — C; äärepoolskaitsja D ja E. Nii paiknesid kaitseliinide mängijad vastase rünnaku puhul vanades jalgpallimäärustes esinenud „kõrval“-olukorra kohaselt.

värvate arv aga palju suuremaks. 1925. aastal muudetigi jalgpallimäärustes „kõrval“-olukorda puudutav punkt.

See oli viimaseks märkimisväärseks jalgpallimääruste muutmiseks, mis tõi mängu suure struktuurse muudatuse.

Et mitte sattuda „kõrval“-olukorda, pidi mängijal uute määruste järgi ees olema ainult k a k s vastasmängijat, mitte aga kolm, nagu nõuti varem.

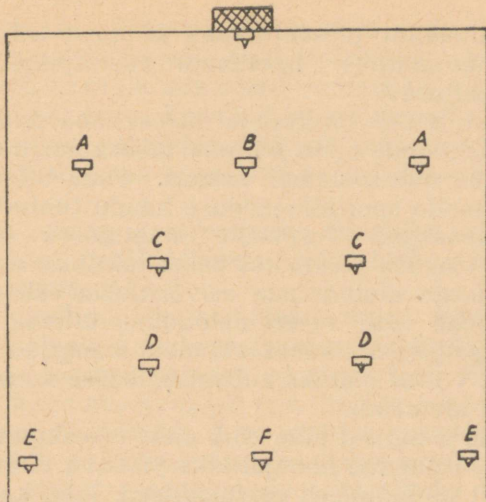
Uuesti algas mängu taktikaline ümberkorraldamine. Tormajad hakkasid asetuma vastase kaitse viimase väljamängijaga¹ ü h e l e j o o n e l e. Mõlemad kaitsjad asusid joonele põiki väljakut ning kaotasid kaitsesügavuse.

Keskstormaja nihkus kaitsepaari niisuguse asetuse puhul muidugi ettepoole, parem- ja vasakkaitaja vahele, suunaga vastase värava poole.

Olukord muutus väravale niivõrd ohtlikuks, et keskpoolskaitsja tuli tagasi tõmmata tagumisse kaitseliini.

Nii tekkis varsti pärast „kõrval“-olukorra muutmist

¹ Väljamängija tähendab iga mängijat peale väravavahi. (Tõlk.)

Joon. 2.

Mängijate skemaatiline asetus W-süsteemi juures.

A, A — äärekaitsjad; B — keskkaitsja; C, C — poolkaitsjad; D, D — sisetormajad; E, E — ääretormajad; F — kesktormaja.

kolme kaitsja mängusüsteem, mille esimesena võttis kasutusele ja töötas läbi inglise jalgpallimeeskond „Arsenal“. Sama meeskonda võitsid meie dünamolased 1945. aastal, seades inglaste taktika vastu oma uue ja palju täiuslikuma taktika.

See mängusüsteem, mida prantslased nimetasid W-süsteemiks (e. duubl-ve süsteemiks), kuna edurivi asetusjoon sarnanes tähega „W“, muutus üldtarvitatavaks.

Kuid süsteemi tuumaks ei ole edurivi mängijate W-kuju line asetus, vaid tagumise kaitseliini ülesehitamine kolmest mängijast¹.

Tõsi küll, veel seni praktiseeritakse mängu ka kahe kaitsjaga, kuid pärast „kõrval“-määruste muutmist tuleb seda nähtust pidada sportlikuks konservatismiks.

Ukskõik kui kaugemale on ka läinud kaasaegne mängutaktika esimestest katsetest mängida uue süsteemi järgi, on

¹ Arvesse võttes peale tormajate ka kaitsjate ja poolkaitsjate asetust väljakul, nimetatakse seda süsteemi ka WM-süsteemiks. (Tõlk.)

tagumise kaitseliini ülesehitamine kolmest mängijast jäänud seni muutmatuks, hoolimata vastaspoole tormajate mängu ülesehitusest.

1937. aastal, pärast Baskoonia¹ meeskonna esinemist meil, hakkasid Nõukogude Liidu juhtivad meeskonnad oma mängu ümber seadma uue süsteemi vaimus. Peab ütleva, et see süsteem oli meile spordikirjanduse kaudu tuntud ka varem.

Moskva meeskond „Torpeedo“ ennetas ses suhtes oma vastased ja, omades nende ees eelist taktikas, esines hiilgavalt 1938. aasta üleliiduliste esivõistluste esimeses ringis. Seejuures peab aga reservatsioonina ütleva, et kolme kaitsja mängusüsteemi kasutasid meie mängijad suurte korrektiividega, võttes näiteks kaitsetaktikasse mängijate lähedalt katmise elemendi.

1939. aastal mängisid juba kõik meie meeskonnad uue süsteemi järgi. Järgnenud hooajal läks Moskva „Dünamo“, võites hiilgavalt üleliidulised esivõistlused, juba kaugemale ja täiendas märgatavalt mängusüsteemi, võttes sellesse uusi taktikalisi printsiipe, mis said aluseks kaasaegse nõukogude jalgpalli taktikalisele stiilile.

Juba kolme kaitsja mängusüsteemi tekkimisest peale kerkisid meie ja rajataguste meeskondade edurivis esile nn. r ä n d m ä n g i j a d (mängijad suure liikumisraadiusega). Kui raja taga need mängijate loomingulised otsingud ei leidnud edasist arengut, siis meie jalgpallis said nad aluseks kogu mängutaktika radikaalsele ümberkorraldamisele.

Alati ei hakanud mängija väljakul „rändama“ mingisugustel taktikalistel kaalutlustel. Mõnikord oli see suure kehalise tugevuse, kiiruse ja vastupidavuse tulemus, mis viis mängija väljapoole temale määratud territoriaalset mänguala. Kaotanud oma „kodu“, hakkas mängija „rändama“ mööda väljakut.

See nägi välja nii: neli mängijat, pidades kinni oma positsioonilisest standardist, liikusid põhiliselt piki välja, s. o. edasi ja tagasi mööda oma „renni“ (mööda oma kindlat väljakuala).

Kuid äkki hakkas selles „otsejoonelises mängus“ üks mängija oma ristiliikumistega kogu „liiklemisplaani“ segi

¹ Maakond Hispaanias. (Tõlk.).

ajama. Seejuures oli kaitsjal teda väga raske jälgida. Ülejäänud tormajaile (meeskonnakaaslastele) oli aga väga kasulik omada ükskõik mis hetkel ja ükskõik mis kohal oma lähedal vaba partnerit, kellele võis süüa palli.

Seega tormajate arvuline ülekaal kaitsemängijate vastu palli tsoonis kindlustas tormajaile palli hoidmise ja rünnaku arendamise.

Niisuguse mängu taktikaliseks tuumaks osutusid just „rändmängijate“ ristiliikumised (nende hulka on arvatud ka diagonaalliikumised).

Seoses kaitseliinimängijate üleminekuga maa-ala kaitselt mängijate jälgivale katmisele muutus taktikaliselt otstarbekaks hakata „rändmängijaks“ edurivi kõigil viiel tormajal ja isegi poolkaitsjail. Kaitsjail aga tuli üle minna liikuva kaitsmise süsteemile, s. o. vastase katmisele ja jälitamisele kogu ta manööverdamisliikumise käigus.

Täielikult süstematiseerisid ja viimistlesid seda erilist manööverdamis- ja kohtadevahetusrikast mängu 1940. aastal Moskva dünamolased. Sellest ajast peale on võetud see mängutaktika meie jalgpallis üldisele tarvitusele; varieerumist esineb ainult üksikosades.

MÄNGUSÜSTEEMID JA MÄNGIJAD

Mängusüsteem on taktikalise mängukunsti konkreetne avaldusvorm, kusjuures see mängukunst on rajatud teatavale meetodile e. tegevusviisile, mis on valitud võimalikust hulgast teistest ja pidevalt korduvaist toiminguid.

Kõige silmahakkavamaks igas süsteemis on mängijate asetuse, ükskõik mis mõtte viimasel ka on. Sellepärast kannavadki kõik süsteemid nimetusi, mis viitavad just jõudude asetusele.

Mängusüsteem on mängijate ja treenerite kollektiivse loomingu produkt. Mängijad tavaliselt alustavad, treenerid aga lõpetavad selle protsessi.

Mida uuem on süsteem, seda mõjuvam on selle kasutamine. Mingisuguse uue otstarbeka mängusüsteemi välja töötanud meeskond kasutab seda seni, kui vastased selle

ära mõistatavad. Siis muutub kõik see, mis selles süsteemis osutub otstarbekaks, üldomandiks.

Seejuures iga mängusüsteem, olles muutunud üldkasutatavaks, s. o. iseendale vastuseatuks, kummutab teoreetiliselt iseenda, sest ta kaitsemeetodid eeldavad ka ta ründemeetodeid.

Kuid praktika siiski ei kinnita seda. Näiteks kolm ettenihutatud tormajat W-süsteemis asuvad tihedalt vastu vastase kaitset, mis on rivistatud M-kujuliselt. Näib, nagu väldiks mõlema vastasmeeskonna niisugune jõudude asetus igasuguse võimaluse tõhusaks ründamiseks.

Kuid asi on selles, et jalgpallimängus on üks pidevalt mõju avaldav moment, mis teineteise vastu võitlevate meeskondade õigesti valitud vastutaktika tingimustes toob mängu niisuguseid ootamatuid pöörde- ehk murrangupunkte, milles peitub võiduvõimalusi isegi nõrgemale meeskonnale.

See moment peitub mängijate loendamatuses üksikvõitlustes¹. Nendest õigupoolest koosnebki kogu mäng, mis kaldub oma plaaniliselt ettenähtud kulgemisest kõrvale tavaliselt teisel-kolmandal söödul.

Need oma eesmärkidelt väga mitmekülgsed üksikvõitlused avalduvad näiteks: ühe mängija taotluses vabaneda teda katvast vastasest, mängija katses palliga mööda vedada vastasest, kes püüab temalt palli ära võtta, võitluses vaba palli pärast jne., jne.

Kõik need üksikvõitlused, lõppedes emma-kumma poole kasuks, annavad vastavale meeskonnale kohe võimaluse aktiivseks mänguks.

Just need üksikvõitlused aitavad kindlaks teha iga mängija individuaalseid omadusi ja andekust.

Kuna aga mängijate võimed on erinevad ja annavad mängijate omavahelisel heitlusel etteaimamatu või muutliku tulemuse, on palli ja mängijate liikumiseks täpselt välja töötatud „graafiku“ järgi võimalik mängida ainult üldjoontes.

Mängijate individuaalne mitmekülgsus ongi just selliseks asjaoluks, mis ei võimalda kombinatsioonidel jõudude arvilisest vahekorrast kui ka ruumala ja aja suhtes tehtavil

¹ Üksikvõitluse mõiste kohta vt. lähemat selgitust 60. lk-l.

kombinatsioonidel saada mängu matemaatiliseks seaduseks. Vastupidi — ta jätab neile võimaluse kõigiks ootamatusteks ja uudsusteks, mis on omane inimese loovale tegevusele.

Just see — iga mängija individuaalse andekuse ja mänguoskuste piiritu mitmekülgsus üksi väldib ohu igasuguseks viigiliseks ummikuks. Viimane on võimatu isegi tehniliselt laitmatu ja taktikaliselt õige ning vastavalt kohandatud mängu ebareaalseis tingimisis.

Mängusüsteem on ainult mängu arendamise üldvorm, mis jätab mängijaile suure vabaduse iga mängumomendi ja kogu üksikvõitluste hulga loominguks lahendamiseks.

See ei takista mängimist mingi hästi väljatöötatud süsteemi järgi, kuid eeldab süsteemi paindlikkust ja võimalust varieerimiseks sõltuvalt vastasest.

Niisiis, parimaks jalgpallimängu taktikaks tuleb pidada niisugust taktikat, mis oleks igas mängus uus ja vastasele ootamatu, kuid jääks mingisuguse kindla ja meeskonnale sobiva mängu üldsüsteemi piiridesse.

Näiteks, sundida vastasele peale oma mängutaktikat, s. o. sundida teda mängima nii, kuidas see on soodus oma meeskonnale ja ebasoodus vastasele, ei tähenda sugugi, nagu seda paljud ekslikult arvavad, jonnakalt mängida oma harjumuslikuks muutunud mängu, olenemata vastase taktikast ning teda alahinnates.

Oma mängu peale sundida on võimalik ainult väga suure vahe puhul meeskondade võimeis.

Sundida vastast mängima mitte nii, nagu tema tahab ja kuidas talle vaja on, saab ainult sel juhul, kui kasutatakse ära tema nõrkused ja vead. Mängida tuleb alati leidlikult, arvestades vastase mänguvõimete iseärasusi.

Uudsuse ja ootamatuse momendil on mängu taktikalises ülesehituses võitluses võimeilt enam-vähem võrdsete meeskondade vahel otsustav tähtsus.

Meeskonna mängusüsteem peab olema küllalt painduv selleks, et rakendades seda iga uue vastase puhul, saaks teda niipalju kui soovitakse kohandada. Seejuures peab see siiski säilitama meeskonnale soodsad ja harjumuslikeks muutunud alused vastavas mängusüsteemis.

Niisiis näeme, et mängusüsteem, olles meeskonnamängu arendamise põhivormiks, ei tohi siiski treenerile ega mängi-

jaile olla dogmaks, mis kehtivas taktikas suruks maha vaba loomingu.

Mängusüsteem on nagu kanvaa, millel igal matsil õmmeldakse välja uus mängu taktikaline joonis.

NÕUKOGUDE JALGPALLIKOOL

Pärast Nõukogude jalgpallurite sõitu Inglismaale hakati nii meil kui ka raja taga rääkima nõukogude jalgpallikoolist. Kuid see ei tähenda, nagu oleks meie mängukool tekkinud 1945. aastal.

Meie jalgpall kujunes välja täiesti iseseisvalt juba aastail 1940—1941, mil meie jalgpallurid ületasid tunduvalt oma varasema mängutaseme. Juba siis oli tekkinud nõukogude jalgpallikool, mis on otseselt kogu nõukogude kehakultuuri arengu üheks tulemuseks.

Kuid alles pärast meie jalgpallurite kohtumist inglise jalgpalluritega sai võimalikuks meie jalgpallikooli võrdlemine varem võitmatuks peetud inglise jalgpallikooliga.

Mis on jalgpallikool?

Mängukooli mõiste on palju laiem mängutaktika mõistest.

Kui „kooliks“ tavatsetakse nimetada mingisugust kindlat suunda inimese loomingulises tegevuses, siis meie jalgpallikool kajastab nõukogude kehakultuuri ja nõukogude spordi üldsuunda.

Kõrge ideelisuus, innukas tegevus kogu oma jõu ja võimete külluses, loomingulise pingutuse rõõm, kollektiivse jõupingutuse vabatahtlik distsipliin — see on meie sotsialistliku ühiskonna elustiil. Kõik see on täiel määral kajastatud meie spordiliikumises ja see määrab kindlaks meie nõukogude spordikooli põhiprintsiibid ning meetodid. Rakendatuna vastavalt sportliku meeskonnamängu iseärasustele, koosneb nõukogude jalgpallikool meie võidutahte üldistest printsiipidest, meie kollektiivi ideoloogiast ja seltsimehelikkuse tunde-dest, meie spordieetikast ja -taibust, s. o. loovast initsiatiivist vastase võitmiseks ja võitluse tervest sportlikust hasardist.

Taktika suhtes on nõukogude jalgpallikool leidnud oma väljenduse meil üldiselt tarvitusele võetud mängusüsteemis, mida ma nimetaksin *intensiivse mängu süsteemiks*.

Kaitsemängijate positsioonilise asetuse järgi nimetatakse meie mängusüsteemi kolme kaitsja mänguks, kuid niisugune definitsioon ei väljenda sugugi meie mängu olemust.

Mängida kolme kaitsjaga võib ka siis, kui meeskonna üldtaktika rajatakse hoopis teistsugustele mänguprintsiipidele, kui see on kasutusele võetud meil.

Näiteks, mängides kolme kaitsjaga võib üldse mitte rakendada taktikavõtet mängijate lähedalt katmiseks kaitses ja manööverdamise taktikat ründamisel, nagu seda seni võib tähele panna rajataguses jalgpallis.

Meie taktikasüsteemi tuumaks on mängimine kogu jõu ja pingutusega kuni mängu lõpuni.

See tähendab, et rajame oma mängu nii, et selles täielikult kasutada iga mängija kogu jõudu ja oskusi ning et meeskonna igas mänguoperatsioonis kasutada maksimaalsel arvul mängijaid, kes on võimelised sellest tulutoovalt osa võtma.

See intensiivistamine saavutatakse mängijate liikumiskii- ruse ja -ulatuse suurendamise teel ning kollektiivselt organi- seeritud mänguga, mis tõmbab võitlusse suure hulga mängi- jaid.

Seejuures tuleb silmas pidada ka seda, et kollektiivne taktikamäng ei piira üksikmängija võimalusi avaldada oma jõudu ja võimeid; vastupidi, see suurendab neid, sest et iga mängija osavõtu ulatus mängust ja ta töömaht suurenevad kollektiivse võitluse puhul tunduvalt.

Isegi niisugust individuaalset mänguvahendit, nagu möö- davedamine vastasest, saab otstarbekalt rakendada palju suuremal määral kollektiivses mängus, kui niisuguses män- gus, mis on rajatud mängijate individuaalseile jõupingutus- tele. Viimases üks mängija tegutseb, teised aga jäävad passiivseteks pealtvaatajateks.

Kollektiiv annab mängijaleajakordselt tagasi selle, mida ta temalt saab.

Ehitades mängu meie nõukogude jalgpallikooli printsiipi- dele, võib rakendada kõige mitmekesisemaid taktikalisi mänguvariante. Kõigil juhtudel kujuneb see jalgpallimän- guks suurima intensiivsuse meetodi järgi, mänguks, kus rakendatakse kogu jõud, kõik võimed ja oskused.

Sellega ongi defineeritud meil kasutuselolev mängusüs-

teem, mille välistunnuseks on (kuigi mitte reeglina) mäng kolme kaitsja ja kahe poolkaitsjaga tormajate kõige mitmekesisemal kaastegevusel.

Nimetada seda mängusüsteemi uuesti W-süsteemiks oleks täiesti vale, sest tormajate asetus W-kujuliselt ei ole meil süstemaatiline, vaid tekib mängus episoodiliselt.

Seejuures rõhutan eriti, et otsustavaks momendiks meie jalgpallis ei ole mängijate asetus, mis sageli on ainult mängu algmomendiks, vaid mängijate liikumise süsteem väljakul.

Mänguliseks momendiks, mis määrab meie parimate meeskondade taktika, on tormajate ulatuslik ja kiire manööverdamine eesmärgiga lõhkuda vastase kaitsesüsteem ja minna palliga tema värava alla.

Kaitseliinid seavad sellele mängule vastu oma taktika, mis põhiliselt on rajatud mees-mehe-katmisele ja vastase ründemängijate tegevuse seiramisele¹, s. o. liikuva kaitsmise põhimõttele.

Need kaks vastastikku tingitud momenti määravadki kindlaks meie mängusüsteemi, mis väljendub mängijate pidevas laiaulatuslikus ja kiires liikumises. Seejuures on tingimused, mis tekitavad mängusituatsioone, niivõrd ootamatud ja mitmekesised, et nad peaaegu lülivad välja pikade päheõpitavate kombinatsioonide rakendamise.

Meie meeskondade mängu sisemehhanism rajatakse mängijate taktikalisele loomingule, kusjuures mängijad, täites teatavaid mängufunktsioone, ei ole mängu käigus kohustatud kinni pidama standardsest positsioonist.

Meeskonna poolt tarvitusele võetud mänguülesannete ja üldise mängusüsteemi piirides loovad meie jalgpallurid nõukogude mängutaktika, omades selleks vajalikku kooli, peent arusaamist ja mängu mõistmist.

Mängusituatsioonid, võetuna üksikult ja staatiliselt, näivad lihtsatena. Mängu jooksul aga luuakse neist nende õigel lahendamisel ja kiirel järgnemisel üksteisele mängu komplitseeritud taktikaline seos.

¹ Seiramise all, missugust terminit tuleb ka edaspidi rohkesti kasutada, on mõeldud väravast kaugemal asuvate ründajate silmaspidamist, et need ei astuks aktsiooni ootamatult. (Tõlk.)

Mida väiksem on šabloon nende hetkeliste mänguülesannete lahendamiseks, seda ootamatumalt ja teravmeelsemalt improviseeritakse kombinatsioone.

Meie jalgpalli taktikalist külge iseloomustavaks moraalseks momendiks on kõrge ja hingestatud mängukollektiivsus. Pääaegu ükski meie mängijaist ei kahtle anda palli partnerile, kui viimasel on värava löömiseks pisutki paremaid väljavaateid.

Seda tehakse mitte ainult mängudistsipliini korras, vaid ka sisemise rahuldustundega ja artistliku naudinguga, mida tunneb tõeline meister edu üle oma töös.

Seejuures avaldub mängukollektiivsus mitte ainult mängu taktikalises ülesehitamises, vaid ka subjektiivselt emotsionaalses mängu tajumises, mis sunnib iga üksikmängijat mängima oma meeskonna kasuks maksimaalse jõupingutamise ja vastutustundega kollektiivi ees.

Nagu juba märgitud, on meie jalgpallis väga tähtsaks teguriks mängimine võitluse ülima pingutuse printsiibil, s. o. suurendada iga mängija osavõttu mängust kõrgeima määraneni. Seda tehakse mänguala ruumilise laiendamise ja suurema tegutsemiskiiruse arvel. Pidev tegutsemiskiirus tagab võimalused mängukäigu väga mitmepäraseks lahendamiseks mängijate liikumisel ilma pallita. Mängu intensiivistatakse ka iga mängija pingelise võitlemise arvel ükskõik missugusel mänguepisoodil (isegi siis, kui väljavaated edukusele on üsna väikesed). Võidakse vastu väita, et ühe mängija mänguala laiendamine võib toimuda ainult teise mängija mänguala piiramise arvel, ja et seega ei saavutata mingisugust intensiivistamist.

See oleks õige, kui jätta arvestamata aja tegurit.

Mängijate laiahaardeline, kiire ja pidev liikuvus igal mängumomendil võimaldab neid palju sagedamini läheneda pallile kui väheliikuv positsioonimäng. Just sellega saavutataksegi mängijate arvuliselt suurem ligipääs pallile teatava ajaühiku jooksul, ühe sõnaga — saavutatakse palju intensiivsem mänguviis.

Selle intensiivistamise tulemuseks on osutunud nii meeskonna rünnaku- kui kaitsevõimsuse üheaegne suurenemine.

See on toimunud mängijate arvu kasvamise näol nii vastase värava ründamisel kui ka oma värava kaitsmisel.

Positsioonimängus oleksid need jõud vastastikku tasakaalustatud, sest et mõlemal pool oleks palju mängijaid jäänud ilma tegevusest. Seega poleks olnud mingisugust mängutegevuse intensiivistumist. Kuid meie manööverdamismängus on rünnakul ja kaitses tegutsevate mängijate arvu suurendamine andnud mängule palju suurema pinge ja on rikastanud seda võitluse haripunktide mitmekülgsuse ja ootamatusega.

Kuid meie meeskonnad ei lähe välja avantüristlikule ründetaktikale, seda ei õigusta tagala kindlustamise strateegilised nõuded, millest on räägitud raamatu teistes peatükides.

Mängu intensiivistamise otseseks tulemuseks on osutunud ka mängijate (eriti tormajate) kehalise koormuse tunduv tasakaalustumine ja ühtlasem tööjaotus meeskonna üksikmängijate vahel, mille tulemuseks omakorda on mängijate mitmekülgsus.

Me oleme sageli kuulnud ka nõukogude jalgpallistiilist.

Mängustiil — see on nende mänguomaduste komplekt, mille kaudu praktiliselt teostatakse meie jalgpallikooli ideesid ja printsiipe.

Seejuures tuleb mänguomaduste all mõista ka mängijate „täidesaatvat“ meisterlikkust — nii nende tehnilist puhtust ja taktikalist taibukust, kui mängu füüsilist võimsust, nii mängijate tahtepingutuse taset kui ka nende emotsionaalset erutust ja indu kollektiivseks võitluseks.

Kuivõrd kogu see mänguomaduste komplekt on orgaaniliselt tingitud mängijate psühho-füüsilistest võimetest ja meie sporditraditsioonidest, võime teda täie õigusega nimetada nõukogude jalgpalli karakteriks.

Niisiis, meie jalgpallistiiliks on meie jalgpallimängu üldine karakter. See on niivõrd selgelt välja kujunenud, et meie jalgpallurite mängu eristamiseks rajataquste jalgpallurite omast pole vajagi olla jalgpalli-asjatundja.

Isegi kui ollakse väheteadlik mängutaktikas, võidakse lihtsalt silma järgi kindlaks teha meie meeskondade mängu põhilised iseärasused. Selleks on eeskätt pingeline võitlus, milles tehnilised ja taktikalised mänguvahendid on allutatud ainsale eesmärgile — võidule.

Niisugune definitsioon vastab täielikult selle spordiala

olemusele, milles mängijate tehnilised ja taktikalised võtted pole omaette eesmärgiks, vaid vastase võitmise vahendiks.

Mängutegevuse sihitaotlikkus koos selle maksimaalselt energilise sooritamisega ongi nõukogude jalgpallistiili ise-loomustavaks iseärasuseks.

MÄNGIJA KATMINE JA MAA-ALA MÄNG

Põhiliseks muudatuseks mängus, mida me oleme tähele pannud viimase 9—10 aasta jooksul, on mängijate laiaulatuslik liikumine ilma pallita, mängu pinge tõus ning selle raskenemine. Rahulik tehniline mänguviis, mida tavaliselt ehti virtuooslike trikkidega, on jäädavalt minevikku kadunud.

Sageli võime väljakul tähele panna midagi „kullimängu“ taolist: ühed mängijad püüavad end lahti rebida neid valvavaist ja jälitavaist mängijaist.

Kõik kiirustavad ja kõik on tegevuses.

Lendsöotu äärelt keskele on peaaegu võimatu jalaga vastu võtta, sest et enne seda võimalust tekib võitlus palli pärast õhus — peaga.

Sellest taktikalisest võttest on tingitud see kolossaalne edusamm pingelises atleetilises võitluses, mis on kindlakujuiselt läinud meie jalgpalli taktikaliste vahendite arsenalis ja mida me nimetame mängija katmiseks¹.

Mängija katmine on kaitsetegevus.

Vastuoksa sõjalise pedagoogika printsiipidele on siin alustatud sihilikult kaitsetaktikast, et jääda ustavaks kaitse kronoloogilisele prioriteedile kaasaegse jalgpallimängu taktika arengus, sest et põiki kohtadevahetused tormajate vahel on tekkinud vastusena nende katmisele kaitsemängijate poolt.

Esimeseks meeskonnaks, kes loobus puhtpositsioonilisest kaitsetaktikast ning läks üle „liikuvale kaitsele“, s. o. vastase tormajate katmisele ja seiramisele, oli Moskva meeskond „Metallurg“ (esines edukalt 1937—1939. a. üleliidulistel esivõistlustel).

¹ Korvpalli eeskujul võime seda nimetada ka mees-mehe-kaitseks. (Tõlk.)

See võte, mille jalgpallurid laenasid korvpallimängust, ei muutnud ainult jalgpallimängu välisilmet, vaid nõudis mängijatelt ka suurt psüühilist ümberorienteerumist.

Mängija katmise peamine mõte seisab selles, et palju kergem on takistada vastast rünnaku alustamisel, kui rikkuda juba alustatud mängu.

Mida tähendab — katta mängijat?

Katta mängijat tähendab asuda või liikuda temast eemal niisugusel distantsil, mis võimaldab vahepealt ära lõigata temale saadetavad söödud (pallid) või rünnata teda palli vastuvõtmise momendil.

Sõltuvalt ründaja asukohast väljakul, palli kohast ja ründaja kiirusest tuleb teda katta mitmesuguselt. Näiteks: kui ründajal piisab ainult jala etteseadmisest, et lüüa värav lühisöödust, tuleb teda katta lähedalt. Lähedalt katmise puhul tuleb olla või joosta koos ründajaga selle vahetus läheduses. Seejuures kaetakse vastast nii, et ollakse tema ja värava vahel, et mitte lasta vastasel mängida „ühe puutega“, s. o. palli otsekohele edasisuunamisega.

Kui kiire tormaja asub teataval kaugusel väravast ning võib mänguolukorra järgi saada palli värava ründamiseks, ei või teda katta lähedalt. Vastupidi, tuleb võtta endale koht, mis sarnaneks etteantava startimisega, s. o. tuleb asuda temast niisugusel kaugusel, et kaitsja jõuaks rünnata tormajat siis, kui pall sellele söödetakse. Samuti tuleb arvestada sellega, et kaitsja ei laseks ründajat endast mööduda juhul, kui pall söödetakse ette värava alla.

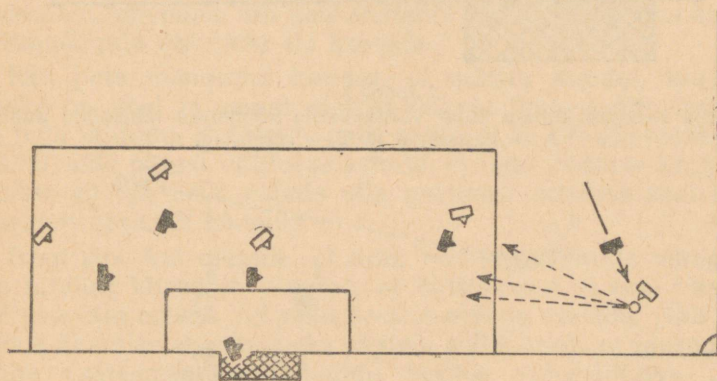
Kui aga kiire vastane ei anna kaitsjale edet, kuna asub ühel joonel viimase kaitsemängijaga, jääb kaitsjale üle teda edestada mitte ruumi, vaid aja suhtes. Lihtsamini öeldes, tuleb alustada liikumist söödetava palli suunas enne vastast, kes seda ei saa teha sattumata seejuures „kõrval“-olukorda.

Söödu puhul äärelt keskele tuleb tormajat katta sõltuvalt tema asukohast värava suhtes — kas eest, tagant või kõrvalt.

Vastast, kes asub suurel kaugusel söötjast ja võib saada ainult pika lentsöödu, tuleb katta niisuguselt positsioonilt, mis võimaldaks kaitsjal hoojooksult asuda võitluse kõrge palli pärast ning ühtlasi võimaldaks aidata oma partnereid,

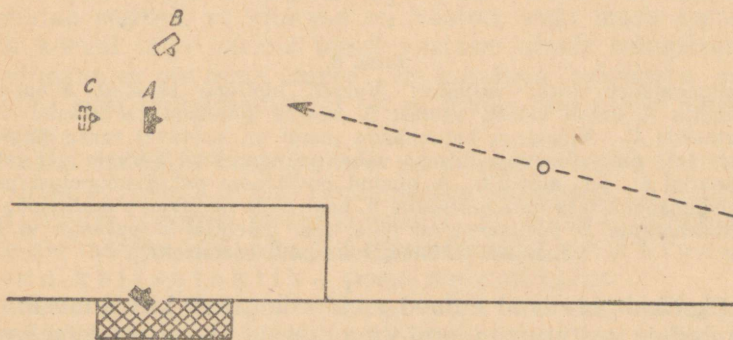
s. o., et sellel positsioonil oleks mõte oma värava julgeoleku üldplaanis.

Pidades tarbetuks kirjeldada võimalikke vastase katmise viise igasugustes mängulukordades juhin lugeja tähelepanu skeemidele (joon. 3, 4, 5 ja 6), millel on näidatud kõige tavalisemad ning tüüpilisemad mängulukorrad.

Joon. 3.

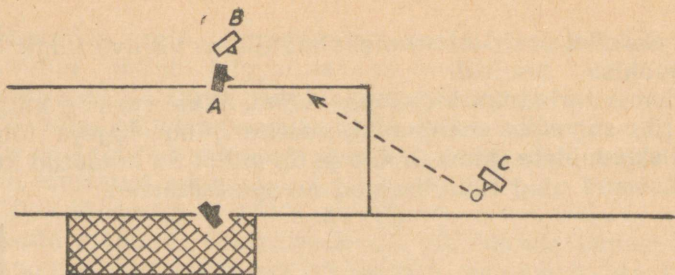
Ründemängijate katmine palli söötmisel äärelt.

Joon. 4.

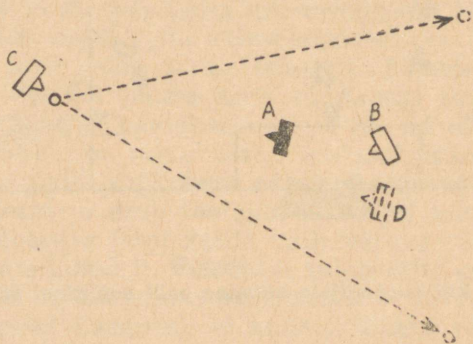
Ründaja katmine värava ees pika ääresöödu puhul.

A — kaitsja; B — ründaja; C — kaitsemängija vale positsioon, kuna vastu minnes söödule (kui sööt on madal või on mängitud vastujooksmiseks) jõuab ründaja B pallini varem kui kaitsja C ja lööb väravale.

Joon. 5.

Ründaja katmine kaitsja poolt väravaesisel võimaliku lühisöödu puhul
A — kaitsja; B ja C — ründajad.

Joon. 6.

Mänguolukord keset väljakut. Valged liiguvad skeemil allapoole. Mängija A katab valesti vastast B, kes ta seljataga on lähedal oma partnerile C. Niisuguse kattemängu puhul on kaetavat raske jälgida, sest tal on võimalusi kiireks vabaksmängimiseks kõrvale või taha. Mängijal C on mängija A toodud positsiooni puhul võimalusi palli möödämängimiseks oma partnerile B, nagu seda näitavad punktiirjooned. Kaitsemängija D positsioon on õige, sest mängijal B peaaegu ei ole võimalusi takistamatuks palli saamiseks.

Ekslikult arvavad mõned meie mängijad, kes armastavad „vaba“ ja vastutustundetut ilma otseste ülesanneteta mängu, et neil tarvitseb ainult tahta ja nad suudavad vastase järele joosta mitte halvemini Vsevolod Blinkovist¹ ja 1940—1941.

¹ Vsevolod Blinkov on NSV Liidu parimaid parem-poolkaitsjaid pärast Suurt Isamaasõda. Kuulub Moskva „Dünamosse“. Tema eelkäijaks sel kohal oli Nikolai Palõsko. (Tõlk.)

aastail Moskva „Dünamo“ poolkaitsjat mänginud Nikolai Palõskost.

Mängija katmine on väga raske ülesanne, mis nõuab suurt oskust, peent taktikalist mängu mõistmist, suurt kehalist vastupidavust, kiirust ja hästi treenitud tähelepanu.

Ja kõige raskem selles ülesandes on võib-olla selle momendi tabamine, mil kattermängult tuleks üle minna kohavõtumängule ehk maa-ala kaitsele.

Kes pole mänginud kaitstes, ei mõista kunagi, kui võrd raske on ühel ja samal ajal a) jälgida ilma pallita vastast ja teda jälitada; b) jälgida palli väljakul, et tabada momenti, millal selle pärast võitlusse astuda; c) näha vastase rünnaku käiku; d) iga hetk valmis olla partnerit aitamas seal, kus värvavat varitseb hädaoht.

Isegi siis, kui oletada, et kõik viis kaitseliinide mängijat on niivõrd kiired ja vilunud, et ükski neist ei lase vastast värava alla murda või palli endast mööda vedada, jääb tarvidus üksteise abistamiseks püsima sellepärast, et igasugune kahe vastasmängija vaheline heitlus vabaltliikuva palli pärast on rikas juhustest, mis nõuavad kaitset kohustuslikku üksteise abistamist.

Niisugune kaitsemängija, kes oma hoolealust kattes rahuldub sellega, et viimane on kaetud, kuid laseb samas oma kõrval lüüa värava teisel vastasel ainult sellepärast, et viimane ei ole tema „mees“, on kas liiga oskamatu või niivõrd suur individualist, et tal ei tohiks olla kohta meeskonnas.

Niisiis, mängija katmine, mis on mängus kindlakujuliselt tarvitusele võetud ja uue ründetaktika loomisega on tekitanud tõelise pöörde meie jalgpallis, ei muuda tarbetuks maa-ala mängu, vaid nõuab kaitsemängijailt k o m b i n e e r i t u d k a i t s e t a k t i k a peent meisterlikkust.

Täiesti vale oleks arvata, et katta teatavat mängijat tähendaks peale tema mitte kedagi ega midagi näha ja joosta kõik 90 minutit ühe mängija kannul.

Mängija niisuguse katmise praktika puhul võib vastane seda kergesti kasutada enda kasuks. Kui näiteks sisetormajad, keda katavad poolkaitsjad, hakkaksid mängima ees, ülejäänud kolm tormajat aga taga, siis oleksid jonnaka,

lähedase ja olukorrast sõltumatu mängijate katmise puhul kaitseliinid vastase mõjul oma kohad vahetanud.

Ees mängivail kaitsjail ei jätkuks oskust ja võib-olla ka vastupidavust täita väljaku keskprika ning toetada oma tormajaid, kuna aga poolkaitsjad ei tuleks samal määral toime mänguga tagumises kaitseliinis. Meeskonna kaitsemäng oleks sellisel juhul segi paisatud.

Koguni rohkem, vastane hakkaks oma tahtmise ja vailu järgi hoidma kaitseliinide kõige nõrgemaid mängijaid kõige vastutusrikkamail kaitsekohtadel, kus igasugune võitlus vaba palli pärast on juba ohtlik väravale. Ta kõrvaldaks ka võimaluse abistamiseks ja toetamiseks partnerite poolt.

Niisiis, „kleepuda“ ühe mängija külge ja peale tema mitte midagi näha, tähendaks anda vastasele võimalus asetada kaitseliinide mängijaid nii, kuidas see temale kasulik on.

See asjaolu sunnibki kasutama kaitses mitmesuguseid taktikalisi kaitsevahendeid — nii maa-ala mängu kui ka mängija katmist, mõnikord aga ka mänguvõtteid, mis on mõlema vahepealsed.

Täiesti vajalikuks elemendiks kaitsemängus on hoolealuste vastaste üleandmine ehk vahetamine kaitsemängijate vahel. Näiteks kui vastase sisetormaja mängib eespool oma ääretormajat, peab äärekaitaja saatma ääretormaja vastu oma poolkaitsja, ise aga võtma enda hoole alla sisetormaja. Või, kui sisetormaja mängib eespool kesktormajat, peab sama tegema keskkaitaja, saates kesktormaja vastu ühe oma poolkaitsjaist ja võttes enda peale sisetormaja.

Hoolealuseid mängijaid tuleb vahetada tagapool asuvate mängijate juhendamisel, s. o. kaitsjad käsutavad sellistel mängumomentidel poolkaitsjaid, poolkaitsjad aga sisetormajaid.

Uute hoolealuste jälitamine kestab seni, kuni tagapoolsed mängijad pole eespoolseid mängijaid käsutanud tagasi tulema endiste hoolealuste juurde.

See hoolealuste vahetamine võib toimuda ainult vastasmängijate tõenäoliste ja suhteliselt kaua kestvate ümberasetuste puhul ning enne nende rünnakut või päris selle algul.

Mängijaid teineteisele üle anda mängus vahetult oma värava all, s. o. vastase rünnaku käigus, ei või, sest siis võib kaotada ründajad silmist.

Neil juhtudel tuleb igal kaitsemängijal katta oma vastast lähedalt, eriti kui nad mängivad lühisöötudega ja täpselt. Segase olukorra puhul värava all või pikkade lendpallide puhul värava suunas tuleb aga võtta koht, mis oleks soodus võitluseks palli pärast.

Kõik hoolealuste vahetamised kaitsemängijate vahel ja kõik muudatused ründemängijate seiramise süsteemis peavad toimuma, nagu juba öeldud, tagapoolse mängija initsiatiivil ning tema juhendamisel.

Niisugune vastastikuste mängusuhete süsteem kaitsemängijate vahel tugineb sellele, et tagapoolsel mängijal on kogu mänguolukord paremini nähtav kui eespoolsel mängijal, kuna tagapoolne mängija näeb peale vastasmängijate veel oma meeskonna eespoolseid mängijaid.

Eespoolne mängija peab partneri juhendeid täitma kiiresti, raiskamata vastuväitmiseks kallist aega isegi siis, kui selt-simehe otsus näib talle ebaõigena.

Moraalset vastutust „operatsiooni“ edukuse eest kannab loomulikult tagapoolne mängija.

Kuna viimaseks väljamängijaks kaitses on keskkaitsja, juhivad kaitseliinide mängu üldiselt tema.

Viimaseil kaitsekünniseil astub oma erakordsetesse õigustesse väravavaht, kelle lakooniliselt selged käsklused on kohustuslikud kõigile.

Nii mängija katmine kui ka maa-ala mäng, s. o. kohavõtumäng, on läinud meie jalgpalli taktikavahendite hulka ning on teinud kaitsetaktika palju paindlikumaks ja rikkalikumaks.

Vastandada neid kahte mängumeetodit nii, nagu lüliksid nad teineteist välja, pole mingisugust alust. See on tekkinud maa-ala mängu mõtte puudulikkusest mõistmisest.

Maa-ala mäng on eelkõige vastastikuse abistamise süsteem.

Kohavõtumäng kaitses, s. o. kõigi kaitseliinide mängijate mängimine oma maa-alades ehk tsoonides on kontsentreeritud kaitse süsteem.

Mängijate kontsentreeritud asetusega luuakse olukord,

kus ühe mängija tegevusväli ulatub teise mängija maa-
alasse. Kuid see just loobki optimaalseid tingimusi vastas-
tikuseks abistamiseks ja mängijate kiireks koondumiseks
ohtriku punkti väravaeelses mängus.

Ka edurivis säilitab maa-ala mäng oma otstarbekuse, kuid
omandab sageli uue mõtte.

Kui varem kindlustas nii üks kui teine positsioon väljakul
mängijale palli vaba vastuvõtmise teataval kaugusel vasta-
sest, siis nüüd endale positsiooni valides mängija nii väga
ei looda olla selles palli vastuvõtmiseks eraldatud. Ta valib
koha selleks, et sinna meelitada vastast või et vastane
eemale meelitada partnerist ja et kasutada oma positsiooni
soodsa startimispaigana äkiliseks lahtirebimiseks vastasest
ja minekuks vabale kohale eesmärgiga saada pall. Näiteks
kui varem hoidus ääretormaja väljaku külgsuuna lähedale,
siis tegi ta seda selleks, et äärekaitstjast kaugel olles võtta
vabalt vastu temale söödetavad pallid.

Kaasaegses mängus hoiduvad ääretormajad kuni teatava
ajani samuti väljaku külgsuuna lähedale, kuid nende posit-
sioonil on juba kahesuuna mõtte.

Kui äärekaitstja hakkab ääretormajat lähedalt katma sel-
leks, et see ei saaks palli, avaneb tormajale võimalus oota-
matuteks lahtirebimisteks, s. o. kiire spurdiga möödutakse
kaitstjast lähenedes vastase värava esisele, kus ta võib
saada terava söödu.

Kui aga äärekaitstja hoidub teatavasse kaugusse ääretor-
majast, saab viimane palli kas otse enda ette või vastu-
jooksmiseks pallile, ning ta positsioon omandab ammutun-
tud vabaksmängimise mõtte.

Mängija katmine pole teinud maa-ala mängu mõttetuks,
vaid on uueks taktikaliseks mänguvahendiks, mis on rikas-
tanud meie jalgpallitaktikat.

Veel rohkem, mõlemad mängumeetodid, olles mitte uni-
versaalseiks taktikavahendeiks, täiendavad ja tugevdavad
teineteist nende otstarbeka rakendamise puhul.

Kogu jalgpallimängu taktika kunst kaitses seisab selles,
et kaitseliinide mängijad peavad hästi taipama, millal män-
gida maa-ala mängu, millal aga katta ja jälitada platseeruvat
vastast, või missuguses vahekorras ühendada need mõle-
mad mänguvõtted. Seejuures tuleb mänguolukorda mõista

ja hinnata momentaalselt, kiiresti otsustada ja otsus täide viia.

Vastase väga hoolika katmise eeskujuks võib tuua Vsevolod Blinkovi kaitsemängu poolkaitsja kohal Moskva „Dünamo“ meeskonnas. Alati on Blinkov leidnud oma kaitsetöös aga vabu momente tormajate toetamiseks ja vastase värava vahetuks ründamiseks. Samas vaimus mängivad Aleksei Vodjagin ja Mihhail Rodin¹ CDSA-st (Nõukogude Armees Keskmaja).

SÖÖDUMÄNG JA MÖÖDAVEDAMINE

Kui mängija katmine ja maa-ala mäng on eeskätt kaitsepeamisteks taktikalisteks võteteks, siis söödumäng ja möödavedamine (dribling) on tormajate taktikalise arsenaliga võtteiks. Söödumängu ja möödavedamise abil viiakse pall vastase väravasse läbi ta mängijate organiseeritud rivi.

Söödumängu tavaliselt vastandatakse möödavedamisega. See on niisama väär, nagu mängija katmise vastandamine maa-ala mängule. Niisuguses ettekujutuses peitub jalgpallimängu olemuse mittemõistmine. Seletatav on see sellega, et möödavedamisele vajutatakse külge teda halvustava individuaalse mängu pitser.

Sageli saab mängija kogu meeskonna organiseeritud ühispingutuses oma maa-alas vastasest jagu võitluses üks ühe vastu, ilma et seltsimees teda märgatavalt aitaks. See ei anna aga veel põhjust tema süüdistamiseks individualismis.

Kogu küsimus seisab selles, kas teataval momendil kasutusele võetud möödavedamine oli mänguolukorras ainsaks ja parimaks lahendusviisiks või mitte.

Kui möödavedamine oli sel momendil tõepoolest ainsaks otstarbekaks võtteks, siis muidugi on väär nimetada möödavedamist taktikaliselt individuaalseks mänguks ning vastandada seda söötmisele kui kollektiivsele mängule.

Mängija, kes rakendab möödavedamist oma meeskonna

¹ Nii Aleksei Vodjagin kui ka Mihhail Rodin mängivad parempoolkaitsja kohal. (Tõlk.)

kasuks ja vastavalt meeskonna üldisele taktikalisele mänguplaanile, mängib kollektiivselt.

Teine asi on, kui mängija kasutab möödavedamist mitte oma kollektiivi kasuks, vaid kahjuks. Seejuures tuleb meeles pidada, et igasugune möödavedamine on seoses suure ebaõnnestumise protsendiga, s. o. põhjustab palli kaotamist, mis möödavedamisel ei ole lubatav, ja mis isegi õnnestumise puhul ei annaks meeskonnale midagi.

Isegi niisugused vilunud mängijad ja möödavedamise suurmeistrid, nagu V. Bobrov, V. Djomin, B. Paitšadze, N. Dementjev, P. Dementjev ja G. Džedželava, ei ole oma kunsti kasutamisel kaugeltki alati säilitanud mõõdukuse tunnet. Seda aga ei saa öelda näiteks V. Trofimovi¹ kohta, hoolimata et viimane oma mängus kasutab ohtrasti möödavedamist.

Kuid sama Bobrovi² kohta, kes on äärmiselt suureks „driblajaks“ jäähokis, võib öelda, et ta mängib siiski kollektiivselt. Just sellepärast, et kogu hokimeeskond rajab mängu Bobrovi möödavedamiskatseile. Mõningad neist katseist peavad lõppema edukalt ning kindlustama meeskonnale võidu. Teatava riskiga endale sooritab Bobrov üksteise järel neid plaanitatud katseid ja saavutab tavaliselt mitu väravat. Ja kui ta ei saavutagi väravat, meelitab ta enda peale niipalju vastase jõude, et avab sellega oma partnereile võimaluse värava ründamiseks.

Kui mängija, vedades palli mööda ühest või kahest vastasest ja meelitades enda juurde ülejäänuid, loobub viimasel hetkel pallist, et usaldada väravalöömine vabaks jäänud meeskonnakaaslasele, on ta mäng kollektiivne, kuigi ta kasutas individuaalset meisterlikkust väljendavat vahendit — möödavedamist.

Sellele küsimusele pühendasin rohkesti ruumi sellepärast, et pean väga tähtsaks sellise kollektiivse mängu õiget mõistmist, milles avaldub ka jalgpalluri individuaalne andekus.

¹ V. Trofimov mängib Moskva „Dünamos“ parem-ääretormajat, olles sellel kohal NSV Liidu parimaid mängijaid ja koondmeeskonna kandidaate.

² Vsevolod Bobrov mängis jalgpalli kuni 1949. a. CDSA-s. Praegu mängib jalgpalli ja jäähokit VVS (Sõjaõhujõudude) meeskonnas, kes 1952. aastal tuli teist korda järjest NSV Liidu tšempioniks jäähokis.

Ning nüüd, kus me oleme möödavedamise tunnustanud üheks kollektiivse mängu vahendiks ja maha rebinud temalt „individuaalse mängu“ pitseri, on vaja kindlaks määrata ta tihese seos söödumänguga.

Iga jalgpallur teab, et, ähvardades vastast möödavedamisega ning vahetevahel seda kasutades, on kerge teha söödumängu. Tehes aga söödumängu, on vastasest kerge mööda mängida, kui kasutatakse ootamatult möödavedamist.

Näiteks kui kaitsemängija mõtleb ainult sellele, kuidas takistada möödavedamist ja seetõttu ei ründa vastast, vaid jääb äraootavale positsioonile, võib vastane rahulikult ja kiirustamata sööta palli oma partnereile.

Kui aga kaitsemängija, püüdes vastast takistada söötmisel, rajab oma mängu teisele äärmusele ning alati ründab teda äärmise kiirusega, on tormajal kerge leida momenti möödavedamiseks ja kaitsemängijast möödaminekuks.

Seega me näeme, et hea söödumäng on võimalik ainult sel juhul, kui ründemängijad kogu aeg sunnivad vastase kaitsemängijaid kartma möödavedamist.

Näiteks kui üks kaitsja jätab maha oma hoolealuse ja läheb abistama teist kaitsjat, kes mängib hea driblaja vastu, on viimasel väga lihtne sööta oma vabaksjäänud partnerile. Möödavedamist aga on võimalik tõhusalt kasutada siis, kui see tuleb ootamatult, söödumängu sekka.

Petteliigutus palli andmiseks paremale võimaldab vastasest mööduda vasakult, ja vastupidi.

Ka möödavedamise petteliigutus ühele poole võimaldab soodsalt sööta teisele poole.

Usna sageli, end ükskõik kummale poole vabaks mängiv partner abistab ründajat, võimaldades tal palliga mööda minna kaitsjast sealtpoolt, kust kaitsja seda ei oota, sest kaitsja ei saa oma koha valikul jätta reageerimata selle vastase asetusele väljakul, kelle valduses pole palli.

Söödumäng ja möödavedamine on jalgpallimängu taktikas selleks tervikuks, milles need kaks mänguvõtet on vastastikku tingitud oma vastandlikkuse tõttu. Nende arvuline vahekord mängus, kus möödavedamist viiakse söödumängu sisse üksikute episoodidena, ei tohi meid desorienteerida möödavedamise tähtsuse ja koha suhtes jalgpallimängus.

Möödavedamist võib mängus isegi mitte kasutada, kuid osav ja taibukas driblaja võib ainuüksi selle kasutamise ähvardamisega teatavat edu saavutada.

Möödavedamine pole mehhaaniline lisand söödumängule, vaid selle orgaaniline täiendus.

Ning nüüd, kus söödumäng on mängu põhivormiks, jääb mängija taotlus individuaalses jõupingutuses läheneda vastase väravale ta muutmatuks sisemiseks kutsumuseks ehk tungiks. See on nii-öelda esmane taktika. Tormaja on kogu oma olemusega alati suunatud vastase värava poole nagu kompassinõel pooluse poole. See on tema juhtjoon. Kiiret möödavedamist valdav tormaja ei jäta seda kasutamata kindla edu saavutamiseks.

Möödavedamine jääb üheks kõige vahedamaks relvaks värava atakeerimisel.

Suur protsent väravaid lüüakse mängijate poolt vahetult pärast õnnestunud möödavedamist.

Kõige otstarbekam on möödavedamist kasutada vastase värava vahetus läheduses, kus kaitsjad atakeerivad tormajaid eriti hoogsalt.

Kaitsja kiirustamist oma värava all võib tormaja hästi kasutada ja temast värava löömiseks mööda vedada. Vsevolod Bobrov on löönud rohkesti väravaid just nii.

Kuid sama Bobrov on mõnikord liialdanud möödavedamisega keskväljakul ja sageli rikkunud ettevalmistuse rünnakuks, kas palli liikumise tempo venitamise või palli kaotamisega.

Palli kaotamist põhjustava möödavedamisega võib mängija riskida ainult kahel juhul: 1) kui see pole ohtlik oma väravale ja kui mängijal pole seejuures mänguolukorra järgi võimalust süüa palli oma partnereile; 2) kui möödavedamine tõenäolise õnnestumise juures avab võimaluse palju teravamaks värava ründamiseks või selle vahetuks saavutamiseks kui söötmine partnerile.

Möödavedamise mängu kasutamine üksi on kummutatud jalgpallimängu arengu käigus. Kõigi maade jalgpallurid kasutavad nüüd söödumängu, ühendades seda mitmesugustes proportsioonides möödavedamisega. Söödumängu, milles täielikult oleks puudunud möödavedamine, pole mul juhust näha veel olnud.

Möödavedamise täielik väljajätmine jalgpallimängust lihtsustaks seda tunduvalt, tasakaalustaks märgatavalt võistlevate meeskondade võimeid ning teeks mängu suurel määral vaesemaks individuaalse meisterlikkuse ja andekuse väljenduste poolest.

Kui mängijas on ühinenud kiirus ja andekus petteliigutusteks, on meie ees driblaja, kes võib üksinda lõhkuda vastase hästi organiseeritud kaitsesüsteemi, mis on rajatud mängijate katmisele ja seiramisele.

Driblajal tarvitseb mööda vedada ühest mängijast ja meelitada enda peale teine vastane, kui vastasmeeskonna kaitses tekib juba mõra, sest teine kaitsja jätab vabaks oma hoolealuse. Viimane võib kohe saada palli ja sundida enda peale tulema kolmanda kaitsja, kes omakorda jätab hoolealuse valveta. Selle „ahelprotsessi“ tulemusena tekib moment, kus katmata jäänud mängija saab võimaluse väravalöögiks.

Alati ei juhtu kõik nii, nagu siin öeldud ja alati ei lõpe säärased momendid värava saavutamise, kuid väravaoht tekib neil juhtudel tingimata.

Kui aga möödavedanud mängija, olles enda peale meelitanud vastaseid, ei pea otstarbekaks sööta palli oma vabamenud partnereile, vaid jätkab vastastest möödavedamist, kaotab ta kogu möödavedamiste tulu, kuna esimesed mängijad, kellest mööda veeti, suudavad uuesti võitlusse astuda.

Möödukusetunne on driblaja peaomadus, mis teeb temast meeskonnale kasuliku mängija.

Kuid sageli paneme tähele, kuidas möödavedamist alustanud mängija ei suuda enam üle minna söötmisele ning veab palli edasi kuni selle kaotamiseni. Niisugusele mängijale pole möödavedamine mängu vahendiks, vaid eesmärgiks.

Kui meeskonnakaaslased ei saa sääraselt driblajalt palli, kaotavad nad lõpuks energia ja tahtmise asjatult joosta, et otsida positsiooni söödu saamiseks. Sel juhul kogu meeskonna mäng on segi paisatud.

Kuid leidub ka driblajaid, kes möödavedamisel kaotavad harva palli ja söödavad, kuid alati nagu reeglina pärast seda, kui on palli kasvõi ühestki vastasest mööda veda-

nud. Niisugune mängija arvab, et ta mängib kollektiivselt. Kuid ta ei mõista seda lihtsat asja, et, kuritarvitades möödavedamisega, ei sööda ta oma partnerile palli kõige soodsamal momendil. See aga pole enam kollektiivne.

Jalgpallimäng, mis on tormajate poolt rajatud ainult katseile möödavedamise abil pääseda vastase värava alla, ei õigusta end kunagi ja toob meeskonna üldisele kollektiivsele mängule ainult kahju.

Teisest küljest, ainult kollektiivne mäng, eriti aga partneri poolt hästi antud pall, võimaldab driblajal oma kunsti rakendades olla suureks kasuks kogu meeskonnale.

Möödavedamist peavad oskama kõik meeskonnamängijad, kaasa arvatud väravavaht, kes n. ö. driblab käte abil. Möödavedamine on mitte ainult ruumi, vaid ka aja võitmise vahendiks.

Näiteks võib möödavedamist kasutada selleks, et mööduda palliga vastasest ja läheneda ta väravale, kui ka selleks, et vabaneda vastasest ainult mõneks sekundiks. See annab võimaluse ringi vaatamiseks ja olukorras orienteerumiseks. Samuti annab see partnereile mahti vajalikeks ümberasetumisteks mängu käigus.

Isegi kaitsja võib sel juhul, kui tema möödavedamises ei peitu riski palli kaotamise näol ja kui seda sunnib peale vastase käitumine, kasutada möödavedamist suureks kasuks meeskonnale, sest see annab võimaluse täpselt sööta partnereile ning säilitada pall oma meeskonna valduses.

Õnnestunud möödavedamine annab atakeerivale mängijategrupile kohe arvulise ülekaalu kaitsva grupi ees ning seetõttu ka tegevusvabaduse.

Ei saa jätta arvestamata ka moraalset efekti, mis tuleb möödavedamise kasutamisest. Miski ei muuda närvilisemaks meeskonna kaitseliinide mängu kui vastase süstemaatiliselt õnnestuv möödavedamine väravale kardetavas läheduses. Ei maksa rääkidagi sellest, kuivõrd mängijat demoraliseerib ta abitus hea driblaja ees.

Mitte juhuslikult pole ma niipalju tähelepanu pööranud möödavedamisele.

Mees-mehe vastu mäng meeskondade vahel tõstab möödavedamise erikaalu kui vahendit jõudude arvulise võrdsuse ületamiseks, sest et möödavedamisel seljataha

jäetud vastane langeb teatavaks ajaks kaitsjate hulgast välja. Kuna mänguolukord nõuab ta asendamist, siis kannatab kogu kaitsesüsteem mängijate seiramises.

Ei tohi jätta arvestamata seda, et möödavedamine on paljude meie noorte mängijate tõeliseks jalgpallikireks ja -mõtteks ning näib neile peale selle hõlpsa kuulsuse saavutamise teena. Meie noori jalgpallureid tuleb hoiatada möödavedamisega liialdamast.

Jalgpallur peab oskama hinnata kollektiivse mängu tähtsust ja ta peab tundma loomingulist rõõmu, võttes osa otstarbekalt organiseeritud kollektiivsest jõupingutusest. Sellise mängu piirides ta peabki näitama oma individuaalseid võimeid ja omadusi.

Söödumäng peab möödavedamismängu ees olema niivõrd suure ülekaalus, kuivõrd kergem on vastasest vabanda söödu saamiseks kui temast mööda vedada.

Söödumäng on puht taktikaline oskus, mis tõstab jalgpallimängu taktikalise kunsti kõrgusele.

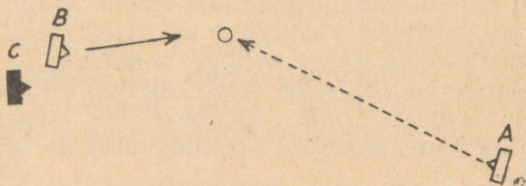
Söötmisses avaldab iga mängija oma taktikalise mõtlemisviisi teravust.

Söötude süsteem — see on mängu süsteem.

Palli edasiandmise taktikaline mitmekesisus on väga suur. Võib teha pikki, keskmisi ja lühikesi sööte, püst-(piki-), diagonaal- ja põikisööte, madalaid ja kõrgeid sööte.

Võib sööta üksteisele palli ilma peatumiseta, kuid ka palli kinnipidamisega.

Väljaku külgjoon

Joon. 7.

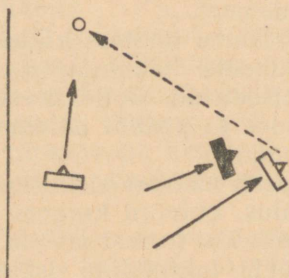
Valgete värav asetub paremal.

Mängija C katab mängijat B, asudes vahetult ta seljataga. Mängijal A on võimalus sööta palli mängijale B ainult vastujooksmiseks.

Võib sööta mängijale ette, vabale kohale; samuti praktiseeritakse söötmist pallile vastujooksmiseks (joon. 7).

Taktikaliselt heal positsioonil asuv mängija nõuab endale palli samuti nagu otsustaval momendil vajalikku kohta saadetud pall nõuab enda juurde mängijat.

Sööt võib olla ootamatu nii selle andmise momendi kui ka selle suuna ja saaja suhtes (joon. 8).

Joon. 8.

Ootamatu sööt teravnurga all palli vedamise suunale.

Igas liigutuses palliga võib avaldada rohkesti loomingu- list leidlikkust.

Olekski vääri soovitada mängida ainult mingisuguste kindlate söötudega, kas näiteks ainult pikkade või lühikeste söötudega, ainult püst- või diagonaalsöötudega jne. Kõik sõltub söötjaist endist, nende vastastest ja väljakupinna ning ilmastiku tingimustest.

Teoreetiliselt on pikk püstsööt ruumi ja aja suhtes kõige lühem tee vastase värava poole. Kuid praktika on näidanud, et ehitada mängu ainuüksi sellele söödule ei tohi, sest et pika püstsöödu vastuvõtmise pärast tekib alati võitlus ning vastasel on kerge sellega kohaneda.

Seletatav on see sellega, et kaitsjad püüavad ennekõike takistada vastasel palli saamiseks ette joosta, s. o. värava alla, ning asuvad seepärast oma väravale lähemal kui viimased.

Just seepärast leiavad ootamatud põikisöödud, eriti aga tahapoole, väga sageli eest täiesti katmatu mängija.

Kõige õigemaks tuleb pidada niisugust mängu, mis on rajatud mitmekülgele palli söötmisele.

Muidugi võib meeskonna mängus olla tarvitusel mingi kindel sööt, kuid seda vajalikum on teise söötmissviisi ootamatu kasutamine. Näiteks ääretormaja on kogu aeg mänginud pikkade söötudega kaugemale sisetormajale või teisele ääretormajale; niisuguse mänguga harjunud vastaskaitsejad jätavad lähema sisetormaja katmata, ning nüüd see saabki ääretormajalt üsna vastase värava all ootamatu lühisöödu.

Söödu kvaliteet — see on mängu kvaliteet.

Sõltuvalt sellest, missugune sööt meeskonnas domineerib, võtab ta mängu ühe või teise iseloomu ehk stiili.

Moskva „Dünamo“ meeskond mängis peamiselt pikkade püst- või diagonaalsöötudega, püüdes oma kiireid tormajaid viia piki väljaku keskaika otse vastase värava alla, või siis ootamatute diagonaalsete lendpallidega ühelt tiivalt teisele sööta vastase värava all asuvale katmatule partnerile.

Mängijad liikusid ulatuslikult ja kiirelt ning palli söödeti pikalt. Rünnates laia ja sügava rindega sundisid dünamolased ka vastase kaitset laiali hargnema, luues seega kaitsemängijate hõrendatud „keskkonna“, milles kiirelt ja ulatuslikult liikuvad tormajad tegutsesid eriti tõhusalt.

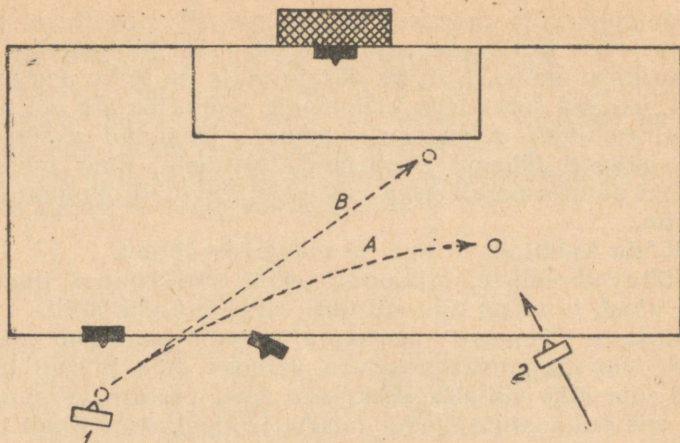
Kui pall oli „Dünamo“ mängija valduses, asetisid ta partnerid laiali.

Moskva „Dünamo“ matšide ajal oli väljakul alati suur lahedus; seepärast olidki dünamolaste rünnakud alati teravad ja kardetavad, kuid perioodilised.

CDSA meeskond mängib peamiselt söötmissellega naabrile. Söödud on lühikesed ja kiired. Vastuoksa dünamolastele ei jookse CDSA mängijad palli juurest laiali, vaid koonduvad selle ümber.

Palli kaotamisega CDSA rünnakud ei katke, sest tormajate teatav kuhjumine palli lähedusse lubab neil kohe alustada võitlust kaotatud palli pärast, mis tervikuna moodustab meeskonna pideva surve vastasele ja annab talle territooriaalse ülekaalu.

Kui dünamolased pidasid pika ja täpse söödu andmiseks palli kinni, siis CDSA mängijad mängivad rohkem lühisöötudega „ühe puutega“, andes palli üksteisele ilma peatumata nagu seinast põrkuva palli.

Joon. 9.

Mänguolukord, kus tormaja 1 saab tormajale 2 mängida palli ainult lõigatult sööduga A. Otsesöödu B puhul saaks palli väravavaht. Palli tuleb „lõigata“ kas parema jala välisküljega või vasaku jala siseküljega.

CDSA mäng on rajatud selle kiire, „ühe puutega“ mängu kontrastile koos möödavedamisega, mida enamik mängijaid meeskonnas valitseb suurepäraselt.

Toonud näiteks kaks mainitud meeskonda, näeme, kuidas mängijate erinev koostöö ja sellest tingitud palli teistmoodi söõtmine loovad kaks täiesti erinevat mängustiili.

Mida peenem on jalgpalluril mängu mõistmine, seda sisukam, huvitavam ja teravmeelsem ning vastuvõetavam partnereile on ta palli söõtmine.

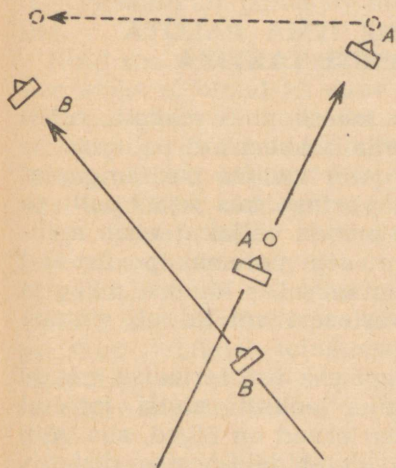
Mõningad söödud nõuavad lisaks kõigele suurt tehnilist meisterlikkust. Sellisteks on näiteks lõigatud söödud e. vintsöödud, mis võimaldavad saata palli isegi näiliselt kaetud partnerile (joon. 9).

Suure leidlikkuse poolest paistsid silma Mihhail Jakušini¹ söödud. Tema kuulsad söödud jalakannaga olid ootamatud, teravmeelsed ja mängu käigus kasulikud.

¹ Mihhail Jakušin oli aastail 1936—1944 NSV Liidu tehniliselt parimaid mängijaid paremsisemise kohal. Ta mängis sel ajal Moskva „Dünamo“ meeskonnas. 1945—1950. a. oli ta sama meeskonna vanemtreener, 1951. aastast alates on ta aga Tbilisi „Dünamo“ vanemtreener.

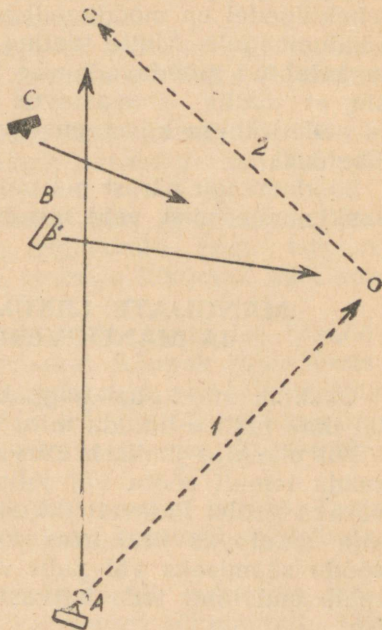
Terava söödu kunsti valitsevad Grigori Fedotov, Konstantin Beskov, Valentin Nikolajev, Nikolai Dementjev, Vassili Trofimov, Aftandil Gogoberidze ja teised.

Otseses seoses kohtade vahetuse taktikaga tekkis söötmine ristuvate mängijate vahel (joon. 10), mis on meie meeskondade praktikas laialdaselt tarvitusele võetud.

Joon. 10.

Palli söötmine ristuvate (risti jooksvate) mängijate vahel (lähemalt vt. tekstis).

Joon. 11.

Liikumisel vastase värava poole on mängijal A partneriks mängija B ja vastaseks mängija C. Mängija A annab söödu 1 kõrvale oma partnerile B. Mängija B liigub antud söödu suunas, meelitades endaga kaasa vastase C, ja vabastanud sellega tee mängijale A, mängib temale palli sööduga 2.

See toimub järgmiselt: mängija A liigub koos palliga oma partneri B kohale, kes ristudes mängijaga A, läheb tema selja tagant tema kohale ja saab seal temalt palli, mille mängija A ringi vaatamata „keerab“ ootamatult oma partnerile B.

Kombinatsioonisööt, mis on näidatud joonisel 11, on taktikalises mõttes huvitav oma ootamatuse poolest.

Lõpetades peatükki pean vajalikuks seletada, miks neil lehekülgedel on möödavedamisele rohkem ruumi antud kui söödumängule. Mulle tundus olevat vajalik astuda välja mahatehtud möödavedamise „au“ kaitseks. Ma sooviksin, et näilik ebavastavus möödavedamismängu tähtsuse ja selle vähese kasutamise vahel ei põhjustaks ekslikke järeldusi.

Söödumängu pärast ma muret ei tunne: see ei vaja n. ö. sanktsioneerimist, vaid seisab ise enda eest.

MÄNGIJATE LIIKUMINE ILMA PALLITA JA MANÖÖVERDAMISE TAKTIKA

Ükskõik mis kohal jalgpallur meeskonnas mängib, tuleb tal ilma pallita liikuda mitu korda rohkem kui palliga.

Nii mängija jookseb kõrvuti palli vedava partneriga, et saada temalt söötu või jälitab vastast, kes veab palli ta värava poole. Pidevalt liikudes mööda väljakut otsib mängija muutavas olukorras kogu aeg paremat positsiooni söödu saamiseks või palli vallutamiseks; lõpuks, mängija rebib end lahti teda katvast vastasest või jälitab viimast ise.

Vana, peamiselt maa-ala mängu ehk territoriaalse mängu ajal, arvutati välja, et mängija jookseb matši jooksul maha 9—11 kilomeetrit. Kui need arvud on õiged, siis võib oletada, et kaasaegses mängus ulatub läbijoostav distants 12—14 kilomeetriteni.

Niisugust jooksuelemendi suurenemist on põhjustanud ründemängijate liikumine ilma pallita, et otsida soodsat momenti palli saamiseks, ja mees-mehe-kaitse taktika.

Käesolevas peatükis ma räägin ründemängijate liikumismanöövreist ilma pallita. Need manöövrid on taktikaliseks vastuseks mängijate katmise kaitseüsteemile, ja on omakorda põhjustanud liikuva kaitse süsteemi tekkimise.

Sellest hoolimata on vääri arvata, nagu oleks ainsaks põhjuseks, mis on ründajat sundinud ilma pallita liikuma, tema katmine vastase poolt.

Kõigepealt, vastane ei kata tormajat kogu aeg, ja teiseks, sõltumata sellest, kas vastased katavad tormajat või mitte, peab viimane kogu aeg otsima parimat positsiooni rünnaku arendamiseks ja pealelöögiks väravale.

Kuid siiski ainult vastasmängijate katmine kaitsemängijate poolt põhjustas vajaduse tormajate kiireks ja ulatuslikuks manööverdamiseks.

Mitte kõik mängijate liikumised ühest kohast teise ei ole manööverdavad, s. o. taktikaliselt parimaid rünnakutingimusi ettevalmistavad.

Veel mängusüsteemi „viis meest reas“ ajal endise „kõrval“-määruse kehtimisel läks rünnakule kogu edurivi, mis loomulikult tähendas nelja tormaja liikumist ilma pallita.

Kuid see polnud manööver — see oli rünnak ise. Manööverdust ei olnud ka enne rünnakut. Rünnak algas lahtiselt positsioonidelt ja ilma mingisuguse ettevalmistuseta selleks, et vastast desorienteerida. Rünnak oli sirgjooneline liikumine piki väljakut vastase värava suunas. Kui see lõppes, tulid kõik ründajad tagasi.

Iga tormaja liikus nagu süstik oma „renni“ mööda. Tema teel asus tingimata vastane, ning nad kohtusid sellepärast, et neil oli ühine marsruut.

Kuid nad kohtusid peamiselt värava all, mängides kõigil muil juhtudel teineteisest võrdlemisi sõltumatult. Oli loomulik, et säärases mängus oli otsustavaks eduteguriks tehniline meisterlikkus palli käsitlemises, mitte aga taktika.

Kaasaegses jalgpallis, eriti aga meie omas, paralüseeriksid kaitsemängijad niisuguse tormajate lihtsa mängu hõlpsasti.

Värava ründamiseks on tekkinud vajadus atakki ette valmistada mängijate manööverdava liikumise abil. See kindlustaks rünnakut lõpetavale pealelöögile ootamatuse nii momendi kui koha suhtes.

Rünnakuks vajaliku jõudude grupeerimise otsinguil hakkasid mängijad ilma pallita mööda väljakut liikuma kõigis võimalikes suundades — piki, põiki ja diagonaalselt.

Territoriaalse mängu puhul on tormajate taktikalise manööverdamise põhikäiguks positsiooni võtmine kahe

vastaskaitsja vahele. Näiteks sisetormaja asumine ääre- ja keskkaitsja vahele sunnib sel juhul, kui ta saab palli, emba-kumba kaitsjat teda ründama. Sellega avaneb sisetormajal kohe võimalus sööta pall sinnapoole, kust teda kaitsja atakeerib, s. o. partnerile, kes on jäänud vabale kohale. Kui aga vastase kaitse katab tormajaid, tuleb kõigil tormajail liikuda üheaegselt igas võimalikus suunas, et otsida sobivat momenti ja kohta palli saamiseks.

Segakaitseviisi (nii mängija katmine kui ka maa-ala kaitse) puhul, mis on meil tavaliseks kaitse taktikaliseks ülesehituseks, on ründemängijate võimalused manööverdavaks liikumiseks väga mitmekesised, samuti nagu kaitsemängijate vastureageerimise meetodid.

Ründemängijate ilma pallita liikumise otseseks eesmärgiks pole alati palli saamine. Näiteks võib tormaja võtta positsiooni selleks, et sundida vastast tulema enda poole ja seega avama oma partnerile (palliga või ilma) tee avanenud positsioonile.

Veel rohkem, hoolimata sellest, et mitmest soodsale positsioonile asunud tormajast saab palli ainult üks, ajavad vabaksjooksnud mängijad segi vastase kaitse. Nad meelitavad kaitsemängijaid end jälitama ning loovad seega partnerile, kelle valduses on pall, soodsa mänguolukorra.

Väga tõhusad on mitme mängija organiseeritud liikumised selleks, et üks partnereist võiks vabalt läheneda vastase väravale. Näiteks palli söötmisel paremalt poolt võivad vasakpoolsed tormajad (sisemine ja äär) võtta kohad laialipaisatuna keskväljakule. Nii meelitavad nad endi järele neid valvavaid vastaseid selleks, et „tegevusetult“ tagapool seisev vasak-poolkaitsja äkki sööstuks tühjaksjäänud äärele paremalt tuleva pika kaarsöödu vabaks vastuvõtmi-seks.

Ründajate kõige üldtarvitatavamaiks liikumisteks ilma pallita on nagu reegel spurdid ette-kõrvale, millega kindlustatakse nii lähenemine vastase väravale kui ka rünnakutiiva vahetamine (näiteks kesktormaja minek äärele ja ääretormajate asumine keskele; sisetormaja minek ettepoole teise sisetormaja alale; sisetormajate ja poolkaitsjate minek oma äärele või ääretormaja minek kau-

gema sisetormaja kohale; või sisetormaja asumine keskele jne. jne.).

Manööverdamistaktika suurimaks saavutuseks on terve grupi mängijate kooskõlastatud liikumine sel eesmärgil, et anda kavatsetud rünnaku lõpuleviijale, kes on teatava ajani „maskeeritud“, võimalus asuda koos palliga vastase värava alla.

Selleks peab eraldi iga mängija tundma taktikalist manööverdamiskunsti ja igas mänguolukorras õigesti otsustama küsimuse: kuhu, kuidas ja milleks liikuda ning missugusel momendil seda teha.

Iga mängija peab teadma näiteks seda lihtsat tõde, et uuele positsioonile tuleb asuda alati palli vedava partneri seljatagant, mitte aga tema eest läbi minnes. Nii on võimalik teatavaks momendiks kaduda vastase jälgimise eest palliga mängija taha (vt. joon. 10).

Tõhusad on ka mängijate liikumised põiki väljakut ja tahapoole selleks, et vabaneda neid valvavaist vastaseist. Isegi kahe vastase poolt lähedalt kaetud kahe mängija omavaheline äkiline ja kiire kohtade vahetus ilma suurema eemaldumiseta vabastab mõlemad mängijad nende katjaist, kuna viimased jäävad startimisega hiljaks.

Lisaks muule paneb see kõhklema mõlemad teineteisega kohtuvad vastased, kes, nagu näitab praktika, jäävad selle operatsiooni kiire teostamise puhul tavaliselt kahe vabanevad mängija vahele kokku.

Selles peatükis pole ma sihilikult puudutanud teisi taktikalise manööverdamise võtteid, et ses suhtes poleks korrumist neis peatükkides, mis on pühendatud mängule meeskonna mitmesugustel üksikkohtadel.

KOMBINATSIOONID

Tuleb lasta pettuda lugejail, kes tahavad siit leida kõigi nende kombinatsioonide täpset loetelu, mille abil vastaseid saaks kindlasti võita.

Asi on selles, et niisuguseid kombinatsioone pole olemaski. Iga värav saavutatakse kas kaitsva meeskonna poolt tehtud vea tagajärjel või ta ühe, mitme, aga võib-olla ka

kõigi mängijate süü läbi, kes üksikvõitluses on vastasele kaotanud.

Niisiis, edukas rünnak on vastase vigade ja nõrkuste ärakasutamise tulemus.

Kuid kui kavalalt ka rünnakut arendatakse, on iga ründemängija kohta üks kaitsemängija, ja kui viimased on kehalistelt võimetelt võrdsed ründajatega ega tee mingisuguseid taktikalisi või tehnilisi vigu, on ründajate võimalused väärava saavutamiseks väga väikesed.

Praktiliselt aga vigadeta mängu ei esine.

Uhel kaitsemängijaist tarvitseb võtta vaid positsioon meetrilise eksimisega või hilineda tegevuspaigale kümnen-diku sekundi võrra, kui võime juba jälgida suurepäras-t, nagu noodid järgi mängitud kombinatsiooni, mille tulemu-seks on värav.

Mis on jalgpallikombinatsioon?

See on mitu üksteisele järgnevat palli söötmist ühe meeskonna mängijate vahel, mis on tehtud mingi eesmärgi saavutamiseks ja mis tervikuna moodustavad söötude „loogilise rea“.

Kombinatsioone rakendatakse nii meeskonna rünnaku-kui ka kaitsemängus.

Igasuguse ründekombinatsiooni aluseks on ründemängi-jate ootamatu ilmumine niisugusesse kohta ja niisugu-sel momendil, kus kaitsemängijad neid kõige vähem oota-vad.

See saavutatakse pettetegevuse abil, millega rün-dajad desorienteerivad vastase kaitset ja sunnivad teda tegema vigu. Mõnikord aga saavutatakse seda kiiruse abil, mis ületab vastast või siis nii pettetegevuse kui kiiruse abil koos.

Peale palli kiire söötmise nõuab kombinatsioonirünnak tingimata ka mängijate kiiret liikumist.

Kaitsemängu kombinatsioonide eesmärgiks on vastase atakkide tõrjumine ja meeskonna väljatulek kaitseisun-dist sellele järgneva üleminekuga ründamisele.

Oma kaitsemängu osas on kombinatsioonide süsteemiks jõudude kiire kontsentreerimine ohtlikku tsooni ning kaitseliinide mängijate übergroupeerimine ja vastastikune

asendamine. Sellest räägin kaitsjate ja poolkaitsjate mängu käsitlevais peatükkides.

Käesolev peatükk on pühendatud ründekombinatsioonidele.

Enam-vähem võrdsete meeskondade vahelises mängus on kombinatsioonide peaaesandeks viia vastane eksiteele ning sundida teda tegema viga, mis annaks ründajaile arvulise ülekaalu palli ligiduses või tegevusvabaduse vastase kaitsemängijate vahel.

Hästi selgeks õpitud kombinatsioon, milles on ette kindlaks määratud rida piiratud eesmärgiga mängutegevusi ja mis tingib rea sööte, eeldab aegsasti vastase teatavat reageerimist sellele (vastavalt kombinatsiooni hargnemisele). See ei luba ründajail aega raisata järelemõtlemisele ja ümbervaatumisele ning võimaldab läbi viia kuni automatismiini päheõpitud kombinatsiooni äärmise kiiruse ja täpsusega.

Kombinatsiooni tavaliseks pikkuseks on kaks kuni neli pallisöötu. Pikemaid kombinatsioone peaaegu ei praktiseerita, kuna pikema mängulõigu jooksul on võimatu täpselt ette aimata vastase vastutegevust.

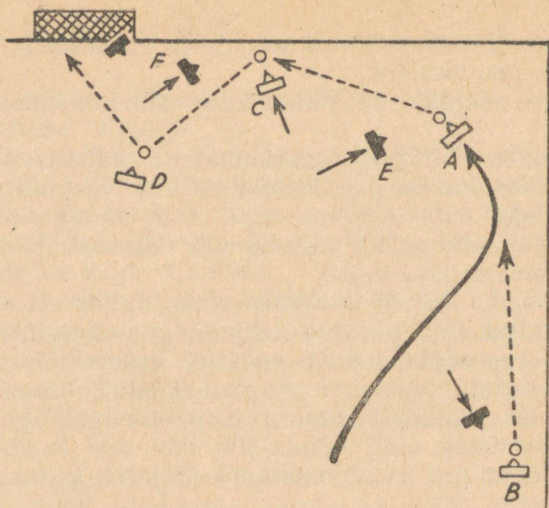
Väga palju kombinatsioone alustab tagasitõmbunud ääretormaja. Ääretormaja sööt äärele ettejooksnud partnerile ja viimase sööt vastase värava alla on lihtsaim kombinatsiooni näidis, mille eesmärgiks on „riputada“ pall värava alla selleks, et värava vahetus läheduses sooritada pealelööök või äärmisel juhul tekitada palli ümber võitlust, millest võib kujuneda võimalus värava saavutamiseks.

Sellest kombinatsioonist võtavad kombinatsiooni arendavalt osa ainult kaks mängijat. Ulejäänud mängijad lähevad värava alla antud palli pärast otsesesse võitlusse.

Kartes võitlust palli pärast lõpetatakse samas kombinatsioon, mitte kõrge sööduga värava alla, vaid täpselt antud sööduga kolmandale mängijale. See on meie tormajate tavaliseks mängutaktikaks.

Selle kombinatsiooni edasiarendamine võib kulgeda mitmesugust rada mööda.

Toome ühe neist võimalikest variantidest: tagasitõmbunud parem-ääretormajale läheb vastu vastase vasakkaitaja (joon. 12).

Joon. 12.

Parem-ääretormaja B söötab äärel ette oma parem-poolkaitsjale A. See suundub koos palliga otse värava poole.

Vastase vasak-poolkaitsja E on sunnitud maha jätma sisetormaja C ja minema ründama palliga liikuvat poolkaitsjat A.

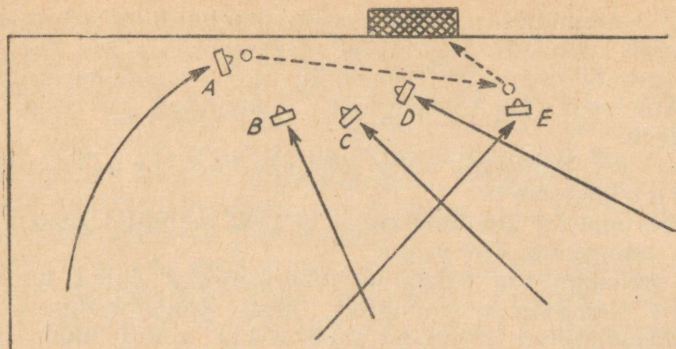
Poolkaitsja A söötab palli oma sisetormajale C väljaku väravajoonele, mitte just kaugele väravapostidest.

Sisetormajat C on sunnitud nüüd katma keskkaitaja F. Seega jääb aga vabaks kesktormaja D, kes, saanud palli sisetormajalt C, lööbki selle väravale.

Kõik areneb selles kombinatsioonis „loogiliselt“, ja näib, et kiire ja täpse täitmise puhul peaks seda kombinatsiooni kroonima edu, s. o. värava saavutamine. Tema viimased „käigud“ meenutavad isegi forsseeritud matti males.

Kuid kogu see kombinatsioon on rajatud vastase oletatavaile ja etteplaneeritud vigadele. Kõige jämedamaks veaks on, et vastase tormajad on lasknud poolkaitsjat vabalt äärelle palli järele minna ning pole jälitanud teda, mis põhjustaski rünnaku arendamises „forsseeritud“ käigu.

Niisiis, teoreetiliselt on see kombinatsioon, nagu igasugune teine kombinatsioon, määratud ebaõnnestumisele,

Joon. 13.

Joonisel on toodud ainult ründemängijad.

Vasakäär A jõuab näidatud positsioonile kas vastava söödu peale või läbides vastaskaitset koos palliga. Tormajad B, C ja D sööstavad lühisöödu saamiseks mängija A poole, tõmmates endaga kaasa ka kõik kaitsemängijad. Enda eest läbijoosnud partnerite seljatagant jookseb mängija E (oletame, et vasaksisemine) vastupidises suunas partneritele paremale värava alla ja saab mängijalt A õhusöödu löögiks väravale.

kuid praktikas võime sageli tähele panna, kuidas tormajate poolt vabaksjätud poolkaitsjad võtavad rünnakust osa vabalt.

Kui meil aga on teineteise vastu võitlevate mängijate taktikalises paaris poolkaitsja, kes oma vastupidavusega ületab sisetormaja, või kui sisetormaja on kas või ainult hooletu, või kui vastase kaitsemängu üldtaktikas ei ole poolkaitsjate katmist tormajate poolt, on kohe reaalseid aluseid selle kombinatsiooni teostamiseks.

Vastase väravaesise keskkohas rajatakse kombinatsioone sellele, et keskkaitsja meelitatakse kas ettepoole või kõrvale. Seejuures murrab tekkinud koridori kaudu värava alla see tormaja, kes mängib kõige väiksema kiiruse ja vastupidavusega vastase, peasi aga, kõige hooletuma vastase vastu.

Joonisel 13 toon näite kombinatsioonist, mis on rajatud mitme mängija pettemanööverdamisele. Selle eesmärgiks on sundida vastase kaitsemängijaid niimoodi ümber asetuma, et nende asetuse võimaldaks ühele tormajaist saada vabalt vastase värava lähedal palli ja lüüa värav.

See pettemanööverdamine võib tegelikult olla tormajate tõeliseks ürituseks lahti rebida vastasest, ja kui see ühel või mitmel mängijal õnnestub, võib vasak-ääretormaja viimane sööt olla teistsugune — suunatud kas B-le, C-le või D-le.

Siin just tahamegi näha mängija taktikalist loomingu võimet.

Pähetuubitud kombinatsioon ei tohi mängijat teha pimedaks mänguolukorra vastu.

Et peaaegu iga kombinatsioonirünnaku puhul on mitu vabalt tegutsevat mängijat (sest kahest-kolmest end vabaksmänginud tormajast saab söödu ainult üks), avab see mängijale avarad võimalused taktikaliselt õigeks olukorra hindamiseks söödu valiku suhtes ning lubab tal ootamatult seada „pöörangumärk“ uutele rünnaku arendamise rööpmeile.

Kui mängijate rangelt kindlaksmääratud liikumise puhul kombinatsioonirünnakus kujundatakse söödumäng vabalt välja tegevuspaigal, oleme suure meisterlikkusega kombinatsioonimängu tunnistajaiks.

Parimaks mängutaktikaks tuleb pidada niisugust kombinatsioonimängu, kus kombinatsioonid ei summuta mängijate loomingu taktika alal, vaid vastupidi, aitavad sellele kaasa.

Niisugused kombinatsioonid ei muuda tarbetuks loomingu tarvitavas taktikas. Vastupidi, tänu sellele, et neid sooritatakse n. ö. automaatselt, vähendavad nad mängija psüühika koormust ning lubavad tal oma tähelepanu suunata mängu üldkäigule. Värava vahetus ründamises sooritavad kombinatsioonid on aga kõige mõjuvamaks edu saavutamise vahendiks.

TAKTIKA JA TEHNIKA

Mängu ülesehitamine ükskõik missuguse taktikasüsteemi järgi nõuab teatavat sooritamise meisterlikkust, s. o. tehnikat.

On loomulik oletada, et enne kui tekkis pallimäng kahe poole vahel võistluse kujul, oli periood, kus mängiti palli omaette tegutsemiseks palliga. Viimane pakkus mängijaile teataval määral naudingut.

Enne kui hakati „pommitama“ väravat ja üksteisele söötma, õpiti palli üldse jalaga tabama.

Niisiis, algul tekkis oskus löögi kui iseseisva tehnilise toimingu sooritamiseks. Seejärel aga seati selle „sihitu“ löögi ette värav ja anti löögile taktikaline mõiste.

Jalgpalli arengu algstaadiumil määras mängutaktika nende taktikaliste mänguvõtete hulk, mis olid mängijate tehnilisele oskusele jõukohased.

Koos tehnilise meisterlikkuse tõusuga suurenes ka taktikaliste mänguvõtete hulk. Seejuures muutusid need üha keerukamaks ja neid hakati sooritama üha kiiremas tempos.

Kaasaegses jalgpallis on mängijate tehniline oskus tõusnud niivõrd kõrgele ja on niivõrd nivelleerunud, et kõik meeskonnad on saanud peaaegu ühesugused võimalused mängu kõige mitmekesisemaks taktikaliseks ülesehitamiseks.

Juhtub, ja seejuures kaunis sageli, et üks meeskond mängib teisest taktikaliselt nõrgemini mitte sellepärast, et ta jääks vastasest maha oma mängutehnilise klassi poolest, vaid ainult sellepärast, et ta mängijail pole küllaldaselt taktikalist mõtlemist. Näiteks kui mängija, keda keegi ei sega ega sunni kiirustama, lööb palli selle asemel, et sööta see oma vabale partnerile, jõuliselt üle oma mängijate pea nii, et see satub vastasele, — siis on see tüüpiline näide mängija puudulikult arenenud taktikalisest mõtlemisvõimest.

Oleme sageli tähele pannud puht taktikalist laadi kaotusi matšidel mängutehniliselt võrdvõimeliste meeskondade vahel. Seda on jällegi tinginud ühe poole taktikaliselt õige ja teise poole taktikaliselt ebaõige mäng.

Niisuguse juhuse näiteks võib tuua Moskva „Torpedo“ kaotust Moskva „Spartakile“ üleliiduliste karikavõistluste finaalis 1947. aastal¹.

Sageli juhtub ka nii, et tehniliselt mänguklassilt tugevam meeskond mängib taktikaliselt nõrgasti, ja vastupidi, et mängijate tehniliselt oskuselt vastasele allavanduv

¹ „Torpedo“ oli tollal väga heas mänguvormis ning „Spartakist“ niivõrd parem, et enamik asjatundjaid oli täiesti kindel tema võidus karikafinaalis. „Spartak“ aga ületas oma vastase just taktikaga. (Tõlk.)

meeskond mängib taktikalises suhtes õigesti. Näiteks meie jalgpallurid, kes 1945. aastal võistlesid Inglismaal ja kelle tehniline kool jäi vastase omast veidi maha, näitasid palju läbimõeldumat, palju otstarbekamat ja originaalsemat mängutaktikat kui inglased, kes on jalgpalli hakanud harastama mitu aastakümnet enne meid.

Asjaolu, et mingisugune meeskond suudab teatud tehnilisel mängutasemel oma mängu väga mitut moodsust üles ehitada, loob mulje, nagu oleks jalgpallimängu intellektuaalne külg (taktika) sõltumatu mängijate tehnilisest oskusest. Kuid see ei anna meile veel õigust järeldada, nagu oleksid otsese sõltuvuse ajad taktika ja tehnika vahel jäädavalt möödas.

Meeskond ei suuda kunagi mängida täpsemini, kiiremini ja tulemuslikumalt, kui seda võimaldab tema mängijate tehniline oskus. Ja omakorda, mingisugune uus taktikaline idee ei viljasta meeskonna mängu siis, kui selle realiseerimiseks nõutakse rohkem, kui selle meeskonna mängijad oskavad palliga teha.

Tõsi küll, jalgpallimängu taktikat saab rikastada selliste mängumomentide arvel, mis ei nõua täiendavat puht tehnilist meisterlikkust. Näiteks kohavõtutaktika, mis jalgpallimängu koidikul põhjustas võib-olla kõige suuremaid edusamme mängu arengus, ei ole rajatud spetsiaalsele tehnilisele oskusele, vaid on jalgpallurite taktikalise mõtlemise arengu tulemus.

Mängijate katmine ja sellest tingituna tormajate ulatusliku manööverdamise taktika ilma pallita tekitasid meie kaasaegses nõukogude jalgpallis tõelise pöörde, ilma et oleksid esitanud erilisi nõudeid meie jalgpallurite tehnikale.

Kuid, hakanud nii mängima, ütlesid kõik, nii treenerid kui mängijad nagu ühest suust: nüüd, mida kiiremini, seda parem!

Kuna taktika efektiivsuse olulisemaks tingimuseks on ootamatus, mis ennekõike on rajatud kiirusele, siis võimalus taktikaliste kavatsuste realiseerimiseks sõltub otseselt tehnilisest oskusest kiirelt tegutseda.

Ka kõige teravmeelsemast taktikalisest kombinatsioonist, mida viiakse läbi aeglases tempos, saab vastane aru selle sooritamise ajal ning see ei lõpe edukalt.

Ainult kiirus võimaldab mängijal silmapilguks vabane-
da teda katvast vastasest. Ainult kiirus kindlustab rün-
dajaile teatavaiks sekundeiks arvulise ülekaalu kaitsemän-
gijate üle palli viibimise tsoonis. Ainult rünnaku kiirus
ajab segi vastase kaitsekorralduse ja sunnib teda tegema
vigu. Kiirus võimaldab võita vastast ka rohketes mängu
käigus tekkivates üksikvõitlustes.

*Kiirus — see on jalgpallimängu otsustav tegur. Kuid ainult
kiirus ilma täpsuseta ei anna soovitatavat tulemust. Ebatäpne
sööt rikub hästi plaanitsetud kombinatsiooni, ebatäpne
pealelööök väravale ajab nurja hästi läbiviidud rünnaku.*

Kiire tempo juures täpsust säilitada on suur tehniline
kunst. Kuna aga kiirus ja täpsus on vajalik igasuguses tak-
tikalises mängus, saab meile täiesti selgeks taktika otsene
sõltuvus mängutehnikast.

Ei ole just tähtis, et taktika oleks rajatud tehniliselt ras-
kele võtteile, kuid see-eest on alati vajalik teostada takti-
kalised kavatsused kiires tempos. See nõuab muidugi
kõrget tehnilist oskust. Taktikaliste kavatsuste tehnilise
sooritamise kiirus on seda suurem, mida kõrgem on mängi-
jate tehniline meisterlikkus.

Aeglane mäng — see on ennekõike halb taktika.

Taktikaliselt on õige mängida kiiresti, ja mida kiire-
mini, seda parem. Kiirust ei ole kunagi ülearu. Mida kõr-
gem on tehnika, seda kiiremas tempos viiakse läbi mängu
otsustavad momendid. Näiteks palli partnerile sööta maad
mööda veeretades ning palli vastuvõtjal seda samal viisil
edasi mängida on palju kergem, kui anda kiiret lendpalli,
s. o. poolkõrget söötu. Kuid see-eest võidetakse teisel
juhul tempos, samuti koosmängu võimaluses vastaste
tihnikus.

Nii tekib tehnika, mille on põhjustanud tarvidus kasu-
tada võidetud poolmeetreid ja kümnendiksekundeid, tekib
palli minimaalse puudutamise tehnika.

Et liikuda väljakul vabamalt ja kiiremini, peab vaba-
nema pallist. Seepärast on tekkinudki mäng „ühe puutega”,
mis nõuab kõrget tehnilist meisterlikkust. Kiires tempos
mäng sunnib mängijaid rakendama niisuguseid tehnilisi
võtteid palli käsitlemises, mis kindlustaksid neile kiiruse
ja täpsuse ning väldiksid palli peatumajäämist.

Meie meeskondade mängus esineb kaunis tihedasti tehnilisi vigu. Kuid me oleme kaugel mõttest, et sellepärast loobuksime meie mängu taktikalistest printsiipidest. Me teeme teistsuguse järelduse. Meie kaasaegses jalgpallis jääb tehnika maha taktikast, loov taktikaline mõtlemine ennetab meie mängijate tehnilised võimed.

Tuleb arendada kiirtoimingute tehnikat jalgpalliväljal.

Tegutsemine palliga nõuab suure kiiruse ja pingutuse juures õigeid tehnilisi võtteid, et oleks võimalikult vähem vigu.

Ses mõttes meie jalgpall on teinud juba edusamme, mida paljud aga peavad tehnilise meisterlikkuse languseks. Nüüd me ei näe enam taolist trikimängu, mida omalajal esitas kuulus Fjodor Selin¹, ei näe ka mängijaid, kes paigal seistes žongleeriksid palliga.

Nüüd pole neil selleks kõigeaks mahti. Mängijat jälitatakse või ta jälitab ise vastast. Väljakul on nagu muutunud kitsaks. Olles keha võrra vastasest ette jõudnud, peab mängija täpselt mängima palliga.

Selleks tuleb tal valitseda aegasäästvaid tehnilisi võtteid.

Meie jalgpallurid on lakanud maanduva palli peatamisest (surmamisest), püüdes ta õhus saapaninale ja lõdvendades seejuures sääreliigese. See ei ole aegasäästev, sest selle võtte puhul on palli peatamine ja edasine tegutsemine temaga kaheks toiminguks lahutatud.

Praegu kasutavad peaaegu kõik meie mängijad pärast palli maandumist selle vahetut edasisõotmist vajalikus suunas.

Püüe mõningaid tehnilisi võtteid lihtsustada nende kiiremaks ja õigemaks sooritamiseks ei muuda tarbetuks kõrget tehnilist meisterlikkust, vaid vastupidi — teeb selle täiesti vajalikuks. Just niisugune meisterlikkus võimaldab tegutseda palliga kiiremini ja õigemini, mitmekesisemalt ja vastasele ootamatult, lubab kasutada suurimat arvu edu saavutamise võimalusi, mis avanevad igas mängus.

Kuid mängus esineb ka momente, kus mängijal pole vajadust palliga kiiresti tegutseda. Sageli tuleb oodata partne-

¹ Fjodor Selin mängis kuni 1936. aastani Moskva „Dünamos“ ja oli ka NSV Liidu koondmeeskonna mängija. (Tõlk.)

rit, kes liigub palli saamiseks soodsale positsioonile, teinekord aga meelitada enda juurde vastane. Need on mängu huvides sageli vajalikud.

Seega on jalgpallurile vaja universaalset tehnilist kooli, mis kindlustaks talle kõigil juhtudel mängus võimaluse seista olukorra kõrgusel. Näiteks mängija, kes ei valda täpset kaugelööki, ei saa väljaku ühelt äärelt teisele teha pikka põikisöotu selleks, et äkitselt vahetada rünnaku tiiba, — tema taktikat piirab tema tehnika.

Kaitsja, kes ei oska palle täpselt suunata ja tõrjub neid kuhu juhtub, ainult kaitseb (ja sedagi mitte parimal viisil), selle asemel, et lüüa palle oma partnereile ning oma meeskond ümber lülitada kaitselt pealetungile. Tema taktikat piirab samuti tema tehnika.

Siinkohal tuleb mainida CDSA meeskonna matše 1947. aastal Tšehhoslovakkias. Tšehhi kaitsjad kasutasid sageli omavahel ja oma poolkaitsjatega söödumängu. Vallutanud CDSA tormajailt palli, ei saatnud vastaskaitsjad seda huupi ette, vaid viisid selle omavahelise rahuliku söödumänguga ja kiirustamata kaitsest edurivi kätte, jättes CDSA meeskonna mõningaks ajaks ilma pallita.

See ei andnudki tšehhidest kehaliselt rohkem treenitud CDSA meeskonnale võimalust vastast tempoga alla suruda.

Poolkaitsja, kes ei oska palli vastasest mööda vedada, ei ole kunagi täisväärtuslikuks mängijaks keskväljamängus. Neil momentidel, kus tal pole kellelegi sööta, võimaldab ainult möödavedamine (kasvõi kõrvale või isegi tagasi) tal aega võita ja muuta mänguolukorda enda kasuks.

Aga hoopis rohkearvulisemad ja, peaasi, vastasele oma ootamatusega kardetavad võimalused kas söödumänguks või värava löökideks avanevad mängijale, kes valitseb vintpalli teravat lööki, mille abil võib palli sööta isegi kaetud partnerile või petta värava vahti.

Meie jalgpallurid peaaegu ei kasuta lendsöotu e. kõrget söötu keskmisele distantstile (20—30 m), eelistades otsida mängijate vahel tühimikku palli madalaks söötmiseks piiritletud suunas. Lendsöödu abil aga võib sööta palli igasuguses suunas.

Kui analüüsida ükskõik missugust matši kahe ühest kategooriast või grupist meeskonna vahel, võib näha, et üks-

kõik kui suur oli ühe meeskonna ülekaal, oli ka palju nõrgemal meeskonnal matši 90 minuti jooksul mitu võimalust värava löömiseks. Kui aga nõrgem meeskond oleks ära kasutanud kõik talle värava löömiseks avanenud juhused, oleks ta isegi võitnud. Nii palju lastakse igas mängus mööda tehnilisi võimalusi värava saavutamiseks!

Kui palju oleme näinud mängu, kus vaieldamatut mänguülekaalu omanud meeskonnad on matši kaotanud tehniliste soperduste tõttu.

Kui need vead on juhuslikud ega ole omased meeskonnale, siis nad loomulikult ei kummuta tema poolt tarvitusele võetud taktikat.

Kuid täiesti väär on eraldada head mängumõtet selle halvast tehnilisest sooritamisest ja seejuures rääkida, et taktikaliselt mängib meeskond hästi, aga tehniliselt halvasti.

Meeskonna taktikaline mäng — see on taktikalised ideed ja taktikaline plaan tegevuses, see on võitluse praktika ning ses suhtes on jalgpallimängu taktika lahutamatu tehnikast nagu mängimine klaveril on lahutamatu sõrmede tehnikast. Kui meeskond ei suuda oma taktikalist kavatsust realiseerida praktiliselt, siis ükskõik kui hea see ka ei oleks, ei saa meeskonna mängu nimetada taktikaliselt õigeks. Õige on ainult niisugune taktika, mis vastab selle tehnilistele teostamisvahendeile. Näiteks kui meeskond rajab mängu tempole, mida ta ei suuda realiseerida oma tehnilise nõrkuse tõttu, on ta taktika väär. Kui meeskond rajab rünnaku äärelt antavaile tugevaile ja värava eest „läbivuhisevaile“ söötudele, kuid ükski tormaja ei suuda söötu vahepealt tabada ja palli väravasse suunata, on ta taktika samuti väär.

Näiteks kaitsjal, kes ei oma küllaldast tehnikat palli käsitsemiseks ja kaalutletud sööduks, on parimaks taktikaks tõrjemäng kõrgete-kaugete löökidega ja palli ligikaudse suunamisega. See on parimaks taktikaks tema tehniliste võimete piirides. Tehniliselt nõrga kaitsja katsed mängida karistusruumis pall oma partnereile või väravavahile, seada enda ees palli selleks, et leida parim võimalus partnerile söötmiseks, või lihtsalt palli edasi vedada, on alati ohtlikud oma väravale. Niisugusel kaitsjal pole õigust mängida taoliste eesmärkidega. Niisugune kaitsja ei suuda oma tõrje-

mängus organiseerida oma meeskonna rünnakut, ei suuda ühe ja sama tegevuse juures kaitsta ja rünnata. Seega see taktika pole tema jaoks.

Niisiis, taktika kvalitatiivne sõltuvus mängutehnikast on täiesti ilmne. Hea taktika nõuab head tehnilist teostamist. Kõrge tehnika dikteerib ise mängu taktikalisi käike. Ükskõik missugused on olnud jalgpallitaktika arenguteed, on nõuded jalgpallimängu tehnikas alati olnud ühesugused: rohkem kiirust, suuremat täpsust ja suuremat meisterlikkust.

Tehnika kogu täiuslikkuse juures ei piisa kunagi üht, teist või kolmandat. Töötada palliga vastasest kiiremini, täpsemini ja mitmekesisemalt — see tähendab mitte ainult tehnilist eelist kõigi momentide ärakasutamises värava saavutamiseks, vaid ka taktikalist eelist palju komplitseeritumate ja teravamate taktikaliste kavatsuste realiseerimise huvides.

TAKTIKA JA KEHALISED VÕIMED

Jalgpallimängu tehniliseks põhielemendiks on jooks. Kahjuks kõlab see aabitsatõde veidi ootamatuna, sest niivõrd vähe hindavad paljud meie mängijad ja treenerid jalgpallimängu atleetilist külge.

Kõige rohkem räägitakse tehnikast, mõeldes selle all mängija tegutsemist palliga, vähem aga mängija taktikalise taibust ja veel vähem tema liikumisest, s. o. jooksust.

Oletame, et mängija, kes on virtuoos tehnikas ja kaval taktikas, liiguks väljakul kiirusega neli meetrit sekundis, s. o. hommikuse võimlemissõrgi tempos.

Kui niisugune mängija oleks tormaja, ei vabaneks ta kunagi teda katvast vastasest ja oleks viimase poolt niivõrd kõvasti kaetud, et ei saaks üldse palli. Kui niisugune aga oleks kaitsemängija, ei suudaks ta vastast katta, ja viimane mängiks vabalt ka kaitsja vahetus ligiduses, saaks sööte väravale pealelöömise positsioonides ja mööduks kaitsjast lihtsalt seetõttu, et ta on liikuvam ja kiirem.

Pikatoimeline jalgpallur ei suudaks kasutada oma omadusi ja oskusi, sest ta hilineks alati tegevuspaigale. Ta jääks peaaegu täiesti mängust kõrvale.

Mulle võidaks vastu väita, et kõige aeglasem mängija

läbib sekundis mitte neli, vaid vähemalt seitse meetrit. Muidugi on see õige, kuid näiteks toodud mängijast erineks ta ainult abituse astmes, mitte aga sisuliselt.

Meie jalgpallis rajatakse kaitsemäng mängija katmisele. Samal määral tuleb tormajate mäng rajada kiiretele lahtirebimistele neid valvavaist kaitsjaist.

Kiiruse vahe juures kaotaks igas teineteisega võitlevas mängijatepaaris pikaldasema toimega mängija nii ruumi kui aja suhtes. Seega enamik mänguepisoodide laheneks tema kahjuks.

Kui mõlemad vastased on kiired, siis suurema vastupidavusega mängija ületaks vastase ning säilitaks mängu käigus suurema kiiruse.

Niisiis, oleme teinud kindlaks jooksu kui mängijate liikumisvahendi põhinõuded.

Joosta tuleb kiiresti ja kõik 90 minutit. Selleks, et säilitada kiirust kogu mängu kestel ja et mängust mitte välja kukkuda puhkamiseks, on vaja vastupidavust ja ökonoomset, s. o. õiget jooksutehnikat.

Joosta kiiresti ja kõik 90 minutit on saanud hea mängu vajalikuks tingimuseks. Teisiti ei saagi olla. Nagu juba eespool oli öeldud, kindlustab kiirus ootamatuse ning seetõttu ka edu taktikalises tegevuses.

Startimise teravus, jooksukiirus ja vastupidavus — need on põhilised kehalised võimed, mis kindlustavad manööverdamise taktika meie jalgpallile. Samu võimeid on vaja ka selle taktika vastu võitlevale vastasmeeskonnale.

Kiirus toob võidu ka loendamatus üksikvõitlustes — võitluses palli pärast, möödavedamises, palli vallutamises vastaselt jne.

Vastasele üle jõu käiv tempo kahandab tema tähelepanu, tehnilist täpsust ja võimeid taktikaliselt organiseeruda. Mängutempol, millega vastane kergesti kohaneb, pole mingisugust taktikalist mõtet.

Tempo muutub ka taktikaks, kui vastane hakkab selle survet avaldava mõju tõttu hilinema ja vigu tegema.

Vastast ära väsitada, ületada teda jooksus — on samuti mängutaktika.

Muidugi on jalgpallimängus peale kiiruse ja vastupidavuse vaja ka jõudu, osavust, painduvust ja veel paljusid

teisi kehalisi võimeid, kuid kõik need ei puutu jalgpallitaktikasse otseselt nagu jooks.

Üksikmängija võime kiiresti joosta on selle mängija taktikaliseks andeks, millele võib tugineda meeskonna komplekteerimine.

Asi on selles, et vahe tehnilises oskuses on tunduvalt väiksem kui vahe mängijate kiiruseomadustes. Seletatav on see sellega, et tehniline oskus on rohkem hangitav omadus kui kiirus kõigis ta avaldustes. Viimane on teataval määral kaasasündinud omadus.

Lisaks sellele avaldab erinevus tehnilises oskuses kahe mängija vahelise üksikvõitluse tulemusele vähemat mõju kui erinevus kiiruses teineteise vastu võitlevate mängijate vahel otsustab kogu matši saatuse. Näiteks CDSA ja Moskva „Dünamo“ vahelistes matšides oli taktikaline vastaste paar — vasak-ääretormaja V. Djomin ja paremkaitsja V. Radikorski — üheks selleks teguriks mängus, mis otsustas mängutulemuse CDSA kasuks. Kiire driblaja Djomin võitis teda katva pikatoimelise Radikorski kergesti. Sellega ta lõhkus otsekohe dünamolaste kaitsesüsteemi, mis oli rajatud mees-mehe katmisele ja vastaste seiramisele. Dünamolaste sisetormaja V. Kartsev¹ kogu oma passiivselt äraootava ja sageli lihtsalt tegevuseta käitumise juures väljakul põhjustas võib-olla suurimat kartust ja ettevaatlikkust vastase leeri. Ning seda sellepärast, et, omades kiiret jooksu, ei jätnud ta vahele juhust spurtida palliga värava alla ja lüüa väravat.

Taktikaliste „antagonistide“ erinevusele kiiruses võib ja peab rajama meeskonna mängu ja koostamise taktika.

Meie jalgpallis ilmneb üha selgemini mängijate paariline siduvus, mis on rajatud nende aritmeetilisele võrdsusele meeskondades.

Uhe mängija paremus ühes paaris teise üle manööverdamise kiiruses ja ulatuses rikub palli tsoonis otsekohe selle aritmeetilise võrdsuse ning avab suurema arvulisele poolele võimaluse vastasest söödumängu abil kergesti jagu saada.

¹ Vladimir Kartsev oli Moskva „Dünamo“ parem-sisetormaja ja kesktormaja. Tema hiilgemängu aeg oli aastail 1945—1949. Moskva „Dünamo“ matšidel Inglismaal oli Kartsev koos V. Bobroviga kõige kardetavam tormaja vastasmeeskondadele. (Tõlk.)

Niisiis, mängijate liikumise kiirus, ulatus ja pidevus väljakul, mis on meie kaasaegse manööverdava jalgpallitaktika aluseks, kindlustatakse meie jalgpallurite hea kehalise ettevalmistusega, kuna aga kiire tempo palli käsitlemisel ja palli liikumises väljakul, mis täiendavad manööverdamise kiirust, kindlustatakse mängijate tehnilise ettevalmistusega.

Kuid peale kiiruse ja vastupidavuse on jalgpallureile vaja veel jõudu.

Isegi kombinatsioonimäng kahe meeskonna vahel sisaldab rohkesti mängijate üksikvõitlusi ja rünnaku viimasel söödul areneb rõhuval enamikul juhtudest tugev võitlus.

Ühe meeskonna süstemaatiline paremus mängu arvukais üksikvõitlustes, aga mõnikord edu ka ainult ühes üksikvõitluses võib otsustada kogu matši saatuse.

Võitlus palli pärast, mis areneb kogu mängu 90 minuti jooksul, nõuab suurt kehalist keskendust ja jõudu.

Meeskonna kehalise seisundi taktikaline tähtsus seisab ka selles, et meeskond, kes säilitab mängus suurema kehalise värskuse kui vastane, saavutab tavaliselt moraalse üleoleku väljakul. See avaldub rahulikkuses, enesekindluses, initsiatiivis ja suures tahtepingutuses ning selle tulemuseks on ladus mäng tulvil energiat.

Ainult tehnilisest meisterlikkusest ja mängu taktikalisest mõistmisest ei piisa, et saada heaks jalgpalluriks. Jalgpall on atleetiline mäng, mis nõuab mängijailt täit kehaliste omaduste kompleksi, s. o. kiirust, jõudu, vastupidavust ja osavust.

ÜKSIKVÕITLUSED¹

Esimesi taktikalisi oskusi omandasid jalgpallurid üksikvõitluses teineteise vastu neil ammustel aegadel, kus iga ründav mängija püüdis iseseisvalt tungida vastase värava alla ja lüüa väravat.

¹ Üksikvõitluste (vene keeles единоборство) all me mõistame igasuguseid kahe jalgpalluri vahelisi võitlusi palli ja positsiooni pärast teineteisest möödavedamises, vastase katmises ja vastase kontrolli alt vabanemise pärast, manööverdamises ilma pallita jne. Niisugustest üksikvõitlustest on tulvil kogu võitlus jalgpalliväljakul. Sisuliselt tähendavad üksikvõitlused kahevõitlusi, kuid käesoleval juhul on eelistatavam siiski eelmine oskussõna. (Tõlk.)

Ründaja püüdis mööduda koos palliga vastasest, viimane aga püüdis temalt palli ära võtta.

Nii möödavedamine kui ka palli vallutamine nõudsid mängijalt mitte ainult teatavaid tehnilisi oskusi ja kehalisi omadusi, vaid ka taktikalist oskust.

Erinevalt meeskonna mängutaktikast on vastase ületamise taktikat võitluses mees mehe vastu õigem nimetada individuaaltaktikaks e. üksikvõitluse taktikaks.

Üksikvõitluse taktikat peavad mängijad samuti õppima ja treenima kui meeskonna kollektiivset taktikat.

Üksikvõitluse taktikaliste oskuste kasvatamisse suhtub aga enamik meie treenereid lubamatu lugupidamatusega, ehkki meeskonna mängutaktikat meie kaasaegses jalgpallis teostatakse väikeste võitude abil, kus üks mängija saab võidu teise üle.

Seejärest võib kategooriliselt kinnitada, et mängija, kes on üksikvõitluses nõrk, ei suuda oma meeskonna üldises taktikalises plaanis kunagi oma mängufunktsiooni hästi täita.

Tavatsetakse arvata, et kogu võitluse eesmärk taktikaliste antagonistide paarides seisab ühe mängija püüdes teisest mööda vedada.

See arvamus on ekslik. Tegelikult pole see nii.

Palju suurem tähtsus mängus on ründajate võitlusel tegevusvabaduse pärast, s. o. nende pidevail katseil vabaneda neid valvavaist kaitsemängijaist kiire manööverdamise abil, kaitsemängijate vastupüüdel katta ja paralüseerida ründajaid.

Selles võitluses on põhiliseks tehniliseks mänguvahendiks jooks, taktikalisteks võteteks aga tormajail põgenemine oma katjate kontrolli alt ja kaitsemängijail jälitamine, s. o. tormajate katmine ühenduses maa-ala mänguga.

Seda pingelist mängu ilma pallita pealtvaatajad tribüünil tavaliselt ei märkagi, sest mängu vaadates jälgib nende pilk mööda väljakut liikuvat palli.

Kuid just sellest mängust ilma pallita, mis mõnikord sarnaneb kullimänguga taktikaliselt paaris olevate vastaste vahel, sõltub meeskonna võimalus teostada oma kollektiivset mängutaktikat. Näiteks, tarvitseb ainult ühel meeskonna kaitseliinide mängijal lasta oma hoolealusel tormajal

vabalt mängida, s. o. minna ta kontrolli alt ära, kui kohe on kogu meeskonna kaitseüsteem, mis on rajatud kaitsemängijate vahel jagatud vastase ründemängijate seiramisele ja katmisele, täiesti segi aetud.

Tormaja, kes äkiliselt ja kiirelt eemaldub oma kaitsejast, saab võimaluse ootamatult ilmuda väravale kardetavaile positsioonidele. See tingimata desorganiseerib kaitsemängijate ridu.

Seejuures tormaja, kes oskab ilma pallita ulatuslikult ja kiiresti manööverdada ja süstemaatiliselt asuda väravalöömise positsioonidele, et saada palli oma partnereilt, toob meeskonnale rohkem kasu kui virtuoosne driblaja, kes oskab mängida ainult palliga.

Kuid ka driblaja, kui ta süstemaatiliselt möödub vastasest (lülleb oma katja mängust välja möödavedamise abil), muudab kõik jõudude vahekorrad palli tsoonis oma meeskonna kasuks.

Kuid kaitsemängija, kes niimoodi mängides kaotab üksikvõitluses oma „personaalsele“ vastasele, võib põhjustada kogu mängu kaotamise.

Uheks kõige iseloomustavamaks mängijate üksikvõitluse vormiks on võitlus palli pärast.

Ükskõik missuguses vabalt ja tehniliselt puhtalt rulluvas mängus esineb võitluse käigus tihedalt võitlust niisuguste pallide pärast, mis on suunatud ebatäpselt või löödud huupi.

Isegi taktikaliselt hästi organiseeritud ja täpses kombinatsioonimängus tekib umbes igal kolmandal-neljandal söödul võitlus palli pärast või see sööt satub vastase kätte.

Rünnaku viimane sööt aga jõuab harva oma sihtpunkti (adressaadile), sest mängu lähenemisel väravale tegevusväli aheneb, mängijaid aga koguneb värava alla üha rohkem.

Seega ka siin otsustab üksikvõitlus kahe mängija vahel ründajate või kaitsemängijate edu, kes liikumisel palli poole püüavad teineteisest ette jõuda ja tulla võitjaks võitluses palli pärast.

Kõigil loetletud üksikvõitluse juhtudel, mis otsustavad igal juhul mängu käigu ühe või teise meeskonna kasuks, kui nad ei otsusta isegi mängutulemust, nõutakse meesmehe-võitluse taktikalist meisterlikkust. Kui tormaja oskab taibukalt vedada, kui ta petteliigutused on niivõrd osavad,

et kõik see teeb ta väga kardetavaks mängijaks, peab kaitsemängija vastase meisterlikkusele vastu seadma niisama kõrge palli vallutamise meisterlikkuse. Kuigi palli vallutamine möödavedamise kõrval näib lihtsa tegevusena, ei nõua see siiski väiksemat taktikalist meisterlikkust kui möödavedamine.

Niisugused individuaalsed spordialad, nagu poks, vehklemine, maadlus jt., räägivad sellest, kuivõrd keeruline on kahevõitluse taktika ja kuivõrd kahe sportlase vaheline võitlus võtab paratamatult kahevõitlusele omase psühholoogilise ilme.

Täielikult sama toimub ka jalgpallurite üksikvõitlustes.

Iga mängija püüab oma vastast psühholoogiliselt maha suruda. Mõnikord algab selline psühholoogiline võitlus juba enne meeskondade tulekut väljakule kuskil staadioni tunnelis, kus tuttavad vastasmängijad vahetavad tervitusi ning teevad pealtnäha kõige süütumat ja sõbramehelikumat nalja.

Ainult väravavahtidel ei ole „isiklike vaenlasi“. Igal väljamängijal aga on oma vastane, kellega tal tuleb tege mist teha tavaliselt kogu mängu jooksul ja kellega ta võitleb oma meeskonna üldise taktikalise plaani kohaselt.

Teineteise vastu seisavad kaks tahet, kaks iseloomu, kaks individuaalsust.

Kui „isiklik“ vastane pole mängijale küllalt tuttav või on talle täiesti tundmatu, mida juhtub väga harva, tuleb mängijal tutvuda oma vastasega mängu käigus. Neil juhtudel on väga tähtis võimalikult kiiremini saada kõige täielikum ettekujutus oma vastase mänguomadustest ja eriti ta tahtemadustest, et rajada üksikvõitluse taktika vastavalt vastasmängija individuaalsele iseärasustele.

Tavaliselt aga on nii, et „isiklikud“ vastased tunnevad teineteist väga hästi, kuna nad on korduvalt teineteise vastu võidelnud. Neil juhtudel võib juba aegsasti otsustada, missugust taktikat eelolevas mängus kasutada.

Kuid vastane võib ootamatult hakata mängima uut moodi, ja siis on mängija sunnitud ümber orienteeruma võitluse käigus.

Seega näeme, et kui mängijal on meeskonna üldise taktika järgi oma kindlad ülesanded, siis taktikalises üksik-

võitluses oma vastasmängijaga jäetakse talle tunduval määral vabamad käed.

Just siin pääsevad täie jõuga mõjule mängu moraalne tahtetegur ja jalgpalluri mängutaip.

Sageli paneme tähele huvitavat nähtust, kus üks mängija, kes ei jää teisest maha ei tehnikas, taktikalise mõtlemise teravuses ega ka kehalistes omadustes, ei suuda siiski vastu panna oma vastase nähtamatule jõule.

Mängija niisugune varjatud jõud otsustab suurel määral ta taktika ja edu üksikvõitluses vastasega. Rääkides mängija tahteomadustest ei saa jätta meelde tuletamata Vassili Smirnovi, tuntud tormajat Moskva „Dünamo“ ja Moskva koondmeeskonnas, kes lõpetas mängimise 1938. aastal.

Vassili Smirnov oli erakordselt silmatorkavate tahteomadustega mängija. Kõige jõhkramad ja hirmuäratavamad kaitsjad, kes tormajaid tavaliselt „terroriseerisid“ toore jõu ja oma terava mänguga, ei suutnud vastu seista selle lühikasvulise ja kergekaalulise mängija enesekindlusele ja visale survele. Vastane ei suutnud kunagi võita Vassili Smirnovi psühholoogilises üksikvõitluses.

Kõige korrektsemas ja sõbralikumas mängus käib alati ja tingimata iseloomude vaheline varjatud võitlus, mida tavatsetakse nimetada mängu moraalseks tahteteguriks.

Meie kaasaegses jalgpallis, kus tähtis koht on mängijate üksikvõitlustel, on eriti suur tähtsus jalgpalluri moraalsel tahteomadustel.

Rääkides üksikvõitluse taktikast peatusin ma moraalsel tahteteguril sellepärast, et jalgpallur ei saa lootma jääda ainult tahtest sõltumatule mõjule, mida ta avaldab oma vastasele, vaid peab teadlikult valitsema seda nähtamatut relva, peab muutma selle taktikaliseks võitlusvahendiks.

Üksikvõitluse tähtsust ja kohta jalgpallimängus ei saa üldse üle hinnata. Jalgpallur, kes on nõrk üksikvõitluses, ei saa olla tugev kollektiivses mängus. Meie kaasaegses jalgpallis saavad mängijad meeskonnataktikat teostada ainult siis, kui nad võidavad oma vastaseid üksikvõitluses.

Järelikult, treener peab kasvatama ja arendama oma mängijais samuti nagu iga jalgpallur iseendas kõiki jalg-

pallurile-üksikvõitlejale vajalikke omadusi: taktikalist mõtlemisioskust, atleetilist võimsust ja mitmekülgsust, täielikku tehnilist mänguoskust, tublit sportlikku hasarti, mis tõstab kõiki meie psühho-füüsilisi võimeid, ning lõpuks t a h e t, milleta pole võimalik mingisugune võitlus.

Kõiki neid mitmesuguseid omadusi on mängijale vaja juba sellepärast, et ta võib neid leida oma „isiklikus“ vastases. Kaasaegses jalgpallis on väljamängijal võimatu end üle jõu käiva vastase eest peita oma partnerite seljataha, ilma et see kahjustaks kogu meeskonna mängu.

VÄRAVAHAHT

Alates 1925. aastast, mil kehtestati uued jalgpallimäärused „kõrval“-oleku kohta, on väravavahi mäng teinud läbi tunduvald muudatusi.

„Kõrval“-oleku joon, s. o. viimase kaitsemängija liin, millelt tormajad stardivad väravale ja teevad oma rünnaku lõpp-pingutusi, on väravale tunduvalt lähenenud. Seega kaitsemängijate võitlus vastase tormajatega on väravavahile territoriaalselt lähemale tulnud.

Väravavaht jälgib pingsa tähelepanuga võitluse käiku väljakul, vastase söödumängu ja ta pealelööke väravale, ühendades oma taktikaliselt valitud positsioonis ja tehnilises seisangus valmisolekut kaitsta väravat ja iga moment joosta väljakule võitluseks palli pärast.

Niisiis, väravavaht seisab väravas ja on valmis mitte ainult viskuma väravale suunatud palli järele, vaid on valmis startima ka väljakule eesmärgiga ennetada vastane ja kas tõrjuda pall või vallutada pall.

Palli püüdmine ja tõrjumine väravas on väravavahi t e h n i l i s e k s põhioskuseks; koha valik väravas selle pommitamise ajal aga t a k t i k a l i s e k s põhioskuseks.

Kuid ainult sellega ei saa piirduda. *Väravavaht peab oskama mängida ka väljakul.*

Eriti tähtis kaasaegses mängus on väravahi väljajooksmine kõrgete pallide järele, mis on maandumas värava lähedale, sest, tegutsedes kätega, on väravavahil suur eelis vastase ees, kes püüab palli tabada peaga. Mida suurem

seejuures on väravavahi väljajooksu raadius kõrgete pallide tõrjumiseks ja söötude „äralõikamiseks“, seda parem.

Kuid kaalutlemata väljajooks väravast, kui väravavaht ei jõua pallini ning jätab värava tühjaks, on jämedaimaks veaks.

Väravavaht peab tegutsema kiirelt, otsustavalt ja täpselt: ta peab kas jääma väravasse täies valmisolekus seda kaitsta või jooksma väravast välja täpse arvestusega jõuda pallini. Kui aga antud mänguepisoodil on kõigist võimalikest abinõudest ainsaks teeks vastase täpse mängu takistamine, tuleb üritada seda.

Vastaste madalad söödud värava eest läbi ja söödud värava alla nõuavad samuti väravavahi vahelesegamist.

Igasugune kõhklemine või poolik abinõu, mis tavaliselt avaldub selles, et väravavaht ei jõua pallini, kuid ei jää ka väravasse, vaid tuiskab sihitult mängijate hulka, või on ebasoodsas positsioonis poolel teel pallile, põhjustab väga sageli palli sattumise oma väravavõrku.

Väravavaht, kes ei karda väljaku avarust ja jookseb julgelt, kuid kaalutletult väravast välja pallide „äralõikamiseks“, tugevdab tunduvalt oma meeskonna kaitset ja on nagu täiendavaks väljamängijaks. Eriti siis, kui mäng toimub kestvamalt vastase värava all, võimaldab väravavahi ettepoolenihiikumine võtta oma kaitsjail palju aktiivsema positsiooni.

Mäletan Moskva „Spartaki“ ammust võistlust Tbilisi „Dünamoga“, kus tbilislaste väravavaht Dorohhov mängis nagu tagumine kaitsja: ta noppis kõik pallid oma väljakaitse seljataga, likvideeris mitu spartaklase V. Stepanovi läbimurret ja rohkesti väravaaluseid sööte ning valmistas oma tugevasti ettenihutatud positsiooniga vastasele ootamusi.

Niisama julgesti esines Kiievi väravavaht Trussevitš, kes hukkus kangelasena Kiievi okupeerimise ajal sakslaste poolt.

Kahjuks tegid mõlemad vale järelduse mõningaist oma ekstarvestustest ja tõmbusid väravasse selle asemel, et töötada oma vigade põhjuste likvideerimise kallal ja teha mängus mõningaid vajalikke ja võib-olla leevendavaid korrektiive.

Praegu mõningad meie väravavahid, kui nad juhtuvad olema väljakul eespool oma väravat, tunnevad end nii nagu kalad kuival.

Meie väravavahid pole kaugeltki kasutanud oma tegevusala ammendamatuid taktikalisi ressursse. Selles mõttes oleks väravavahile suureks kasuks väravas mängimise kõrval mängida treeningmängudel kaitsja kohal ja harrastada korvpalli. Näiteks tuleb väravavahil sageli astuda võitlusse värava peale tuleva üksikvastasega. Olles tema vastu üksinda peab väravavaht väga peenelt ja täpselt arvestama momenti ja kohta vastase ründamiseks. Kui ta just ei suuda palli vallutada, siis igal juhul peab sundima vastast palliga ebatäpselt töötama või aega kaotama või siis takistama soodsa pealelöögi positsiooni sissevõtmist.

Kõik see nõuab väravavahi eritreeningut väljakul.

Praegu mängivaist väravavahtidest ei saa nimetada ühtki, kes täiel määral valitseks taktikalist mängukunsti väravast väljajooksmises. Ses suhtes tuleb meie väravavahtidel enda kallal veel palju töötada. Peale öeldu peab väravavaht hästi orienteeruma väljakul toimivas tegevuses. Just väravavaht võib ja peab juhtima oma kaitsemängijaid nende peataoleku või mängule liigse kaasaelamise puhul, kuna väravavahil, kes asub kõigi teiste selja taga, on hästi näha, kust ja kelle poolt väravaoht ähvardab. Isegi kaitse peremeheks olev keskkaitaja, kes juhib mängijaid eespool ennast, peab alluma väravavahi kui temast tagapool asuva mängija juhendeile e. korraldustele.

Ka ses suhtes on enamikul meie väravavahtidel vaja oma mängukvalifikatsiooni tõsta.

Siiski oleks vääri arvata, nagu piirduks väravavahi mäng ainult värava kaitsmisega. Ei tohi unustada, et väravavahil tuleb igal võistlusel mitukümmend korda saata pall väljakule. On loomulik, et kui kõik need kakskümmend või kolmkümmend lööki saavad ta partnerid ning alustavad organiseeritud rünnakut, siis ei jäta see mõju avaldamata kogu mängu käigule.

Seejuures ei ole tarvis alati saata pall jalalöögiga maksimaalsele kaugusele, sest kaugelöök annab endastmõistevalt vastasele aega jõuda palli juurde ja alustada võitlust selle pärast.

Värvavaht peab oskama jala ja käega saata palli partnereile, kes on soodsal positsioonil ja oma väljakupoolel. Seega võtab ka värvavaht osa meeskonna ründeüritustest.

Meie parimaiks värvavahtideks pean Aleksei Homitšit, Anatoli Akimovit, Vladimir Nikanorovit, Leonid Ivanovi ja V. Marganiat. Hästi on hakanud mängima V. Tšernõšov ja V. Tšanov.

KESKKAITSJA

Keskkaitsejal on värava kaitsmises võtme positsioon. Ta peab mitte ainult ise mängima ja oma mänguga siduma oma partnerite tööd kaitses, vaid neid ka juhtima. Tema positsiooniliseks standardiks on mängimine tagumise kaitseliini keskel oma värava ees, mitte ees- ega tagapool oma partnereid, vaid ligikaudu ühel joonel nendega. See kindlustab kõigile kolmele kaitsjale üksteise abistamise ja julgestamise.

Keskkaitseja on kõige enam kohta võttev kaitsemängija: ta on alati kohustatud olema viimaseks mängijaks, kellega kohtub väravat ähvardav vastane.

Teisiti öeldes on keskkaitseja kohustatud ründama ükskõik missugust vastasmängijat, kes vahetult ähvardab väravat ja keda ei ründa tema partnerid. Seejuures ei tohi ta kunagi välja langeda vastastikuse abistamise süsteemist äärekaitsejatega kaitse viimaseil liinidel.

Keskkaitseja peab tundma end mängus nii, nagu oleks ta jäänud ainsaks ja viimaseks kaitsemängijaks kogu vastase edurivi (viie tormaja) vastu.

Keskkaitseja taktikaline meisterlikkus seisab selles, et mõista, millal tuleb katta ründavat vastast ja millal tuleb mängida maa-ala kaitset.

Noored mängijad, kes ilmselt tahavad saada retsepti selleks, kuidas võiks korrapealt saada heaks mängijaks, küsivad sageli: „Kus peab seisma keskkaitseja ühes või teises mänguolukorras?“

Vastan neile tavaliselt järgmiselt: „Tundke end viimase mängijana meeskonnas, kellega peab kohtuma ükskõik milline vastasmängija, kes ähvardab teile väravat lüüa. Uhendage see moraalne kohustus tahtmiselega mängida võistlusel

ilma vigadeta ja vallutada vastaseilt suurim hulk palle. Siis on teie kohavõtt õige ükskõik missugusel võistluse momendil."

Tavaliselt mängib keskkaitsja vastase kesktormaja vastu.

Kui kesktormaja mängib ees ja keskel, on keskkaitsja taktikaline ülesanne kerge ning seisab peamiselt omavahe- lises võitluses temaga, mis kulgeb ta enda mängualas.

Kui aga kesktormaja mängib n. ö. laialivalguvalt äärtel ja taga, on keskkaitsja mäng tunduvalt keerulisem.

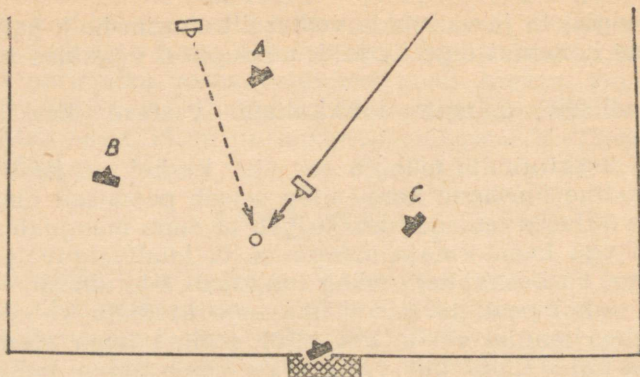
Sel juhul peab ta kas jääma oma kindlale kohale ning mängima igaühe vastu, kes tuleb palliga tema alasse, või võtma koha sinna, kus vastasel on kõige parem palli saada ja väravale lüüa. Kuid ta peab saatma kellegi oma partne- reist (kas äärekaitstja või poolkaitstja) katma kesktormajat, kes mängib väljaspool tema kaitseala.

Asi on selles, et tagumise kaitseliini mängijate ülesrivis- tamine kolmnurga kujul, nii et kolmnurga tipp oleks ette- liikunud keskkaitstja näol ees, tähendaks jämedat taktikalist viga, mis võimaldaks vastasel arendada ootamatut rünnakut ta seljataga. Kaitsemängijate säärase asetuse puhul üritaksid vastase sise- ja ääretormajad loo- mulikult oma katjaist lahti rebida ja tungiksid ilma pal- lita värava suunas keskkaitstja seljataha (ilma et neil oleks riski sattuda „kõrval“-olukorda) (joon. 14).

Ainult ühel kaitseliinide mängijal, kas ääre- või pool- kaitstjal, tarvitseb oma hoolealust silmist kaotada või temast 1—2 m võrra maha jääda ja vastasel õigel ajal sööt saada, kui tekib niisugune värava löömise oht, kus kesk- kaitstja on mängust täiesti eemaldatud.

Keskkaitstja peab valima endale väljakul koha nii, et kogu vastase rünnak areneks algusest kuni lõpuni eespool teda.

Kui aga vastase kesktormaja alustab rünnakut taga koos sisetormajatega, nagu seda meil sageli praktiseeri- takse, kusjuures ääretormajad või vähemalt üks neist on veidi eespool, ei tohi keskkaitstja minna kesktormaja vastu mängimiseks ette ning jätta oma kaitstjad ilma abi ja jul- gestusest. Ta peab koos nendega ettepoole minema sel- leks, et „kõrval“-olukorraga ähvardades sundida vastase

Joon. 14.

A — keskkaitsja; B ja C — äärekaitsjad.

äretormajaid tagasi tõmbuma. Sellega saab ta ise võimaluse läheneda vastase kesktormajale ilma tagumiselt kaitseliinilt ettepoole tulemata.

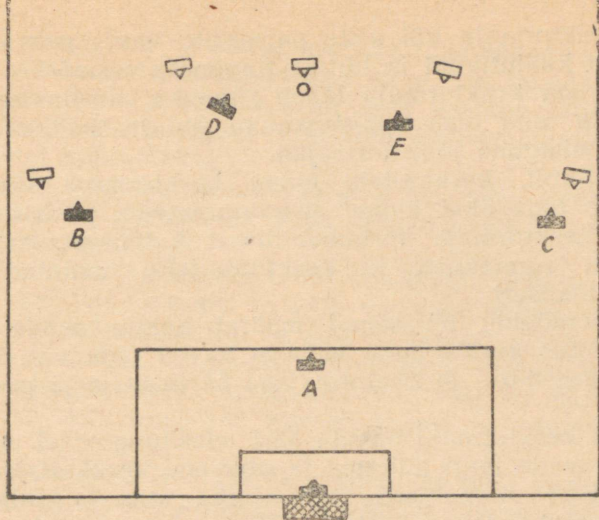
Paljud meie keskkaitsjad aga on eelistanud niisugustel juhtudel ja isegi siis, kui vastase äretormajad on tagasi tõmbunud, jääda tegevusetult sügavasse tagalasse.

Esineb ka tagumise kaitseliini niisugust ülesrivistamist, kus keskkaitsja asub oma äärepartneritest palju sügavamal taga.

See on seletatav asjaoluga, et kuni viimase ajani on enamik meie keskkaitsjaist olnud ealt vanemad mängijad ning pole seetõttu usaldanud oma kiirust.

Kaitse niisugune ülesrivistamine, kus keskkaitsja on taga-pool äärekaitsjaid (moodustades kolmnurga tipuga taga-poolle), on samuti väär, nagu keskkaitsja nihutamine ette-poolle, kuigi meile näib, et mängijate säärane paiknemine ei ähvarda väravat ootamatute ohtudega.

Säärase positsiooni taktikaliseks puuduseks on asjaolu, et kahel poolkaitsjal tuleb väga palju (ja ilma keskkaitsja abistamiseta) mängida kolme vastastormaja (kesktormaja ja kahe sisetormaja) vastu, kusjuures vastasmängijail on kolmekesi kerge poolkaitsjaist söödumänguga mööduda ja palli kindlalt oma valduses hoida (joon. 15).

Joon. 15.

A — keskkaitsja; B ja C — ääreakaitsjad; D ja E — poolkaitsjad.

Niisugusel juhul antakse initsiatiiv karistusruumi lähiseil vastasele, mis loob tema poolt süstemaatilise ründesurve. Ükskõik kui vähe teravaid väravamomente ka esineb, on see moodus siiski ebakindel ning kurnab poolkaitsjaid.

Pealegi võivad vastastormajad kaitsjate niisuguse asetuse puhul minna tiibadel ilma pallita ääreakaitsjate seljataha, ilma et nad seejuures satuksid „kõrval“-olukorda. See annab vastasele võimaluse hõlpsaks läbitungimiseks väljaku äärel.

Ja lõpuks, kui kesktormaja tungib sel juhul ette „rinnutisi“-mänguks keskkaitsejaga, on viimane jäetud ilma oma partnerite abita, s. o. ilma julgestuseta ääreakaitsjate poolt.

Seega osutub keskkaitseja kõige õigemaks asukohaks koht ääreakaitsjatega ühel joonel.

Keskkaitseja, jäädes taha, ühele joonele ääreakaitsjatega ja vabaks võitluseks kesktormajaga, peab tabama momente, et astuda koos oma kahe poolkaitsjaga võitlusse vastastormajate keskkolmiku vastu. Tema ootamatud spur-

did kesktormaja või selle partnerite vastu peavad olema rangelt kaalutletud ja täitma tingimata eesmärki.

Kui aga kesktormaja läheb rünnaku alustamiseks üsna kaugele taha oma karistusruumi juurde, hakkavad tema vastu mängima juba tormajad.

Järelikult, keskkaitsja mäng kesktormaja vastu, kes mängib taga ühel joonel sisetormajatega, peab koosnema mitte kesktormaja süstemaatilisest katmisest, vaid ootamatuist rünnakuist ja kesktormajale suunatud pallide äralõikamisest.

Eespoolöeldu on samal määral kehtiv nende juhtude kohta, kus kesktormaja mängib kuskil taga väljaku äärel koos oma ääre- ja sisetormajaga äärekaitsja ja poolkaitsja vastu.

Kuid kesktormaja mööda äärt edasitungimisel peab teda kõigi tavade järgi jälitama ja ründama keskkaitsja ise.

Soodsad võimalused startimiseks ette ja vabanemine tarvidusest pidevalt katta ja jälitada kaugele taha minevat kesktormajat annavad niisuguses mängus kompensatsioonina tegevuseta olekute eest suure operatiivse tegevusvabaduse ja võimaluse tähelepanelikuks väljaku ülevaatamiseks.

Mida kiirem, liikuvam ja tähelepanelikum on keskkaitsja, seda suurem on tema tegevusraadius, ulatuslikum tema mänguala ning seda rohkem esineb tema mängus mängija katmist ja vähem kohavõtmist e. positsioonimängu.

Keskkaitsja ei tohi unustada, et sel ajal, kui ta viibib vabas alas, mängivad ta neli partnerit viie tormaja vastu, s. o. võitlevad arvuliselt ülekaalukate vastasjõududega. Kui aga kas või ükski kaitseliinide mängijaist on pikatoimeline ja hooletu ning võib „maha magada“ oma hoolealuse spurtimise pallile või palli saamiseks, on keskkaitsja mängimine oma maa-alas end õigustanud.

Niisiis, mida paremini keskkaitsja neli väljapartnerit katavad oma hoolealuseid vastaseid, seda suuremas raadiuses on tal võimalus katta ka oma hoolealust, s. o. kesktormajat, ning seda lihtsam ja tõhusam on üldine värava-kaitsmise taktika.

Lisa-võitlusvahendina vastasega on keskkaitsjal (samuti

nagu äärekaitsejail) võimalus asetada ründemängijaid „kõrval“-olukorda. Selleks tungitakse enne, kui vastane jõuab palli sööta, äkitselt ettepoole, et jätta vastane seljataha.

Kuid see nõuab täpset kooskõla kaitsemängijate töös ja... head kohtunikku.

Rünnates vastast, kelle valduses on pall, peab keskkaitseja meeles pidama, et ta on viimaseks mängijaks oma värava ees.

Keskkaitsejale on parem mitte ülearuselt riskida vastase ründamises. Nii talitades ta võib vastasest mööda tormata ja jääda ta seljataha. Kui ta aga on täpselt välja arvestanud ja on kindel, et jõuab pallini enne vastast, peab ta julgelt minema palli järele kas või väljaku äärele või keskjoone taha ning siis kiiresti tagasi pöörduma lähtekohta.

Vallutanud palli või saanud võimaluse palli vastase eest ära löömiseks, peab keskkaitseja püüdma suunata kõik oma löögid partnereile. Kuid keskkaitseja teeb võistluse jooksul vägagi palju lööke, ilma et kasutaks neid momente oma meeskonna kaitsest organiseeritud pealetungile üleviimise huvides.

Oma erilistele kaitseülesannetele vaatamata on keskkaitsejal ta positsiooni tõttu oma väljakupoole keskel häid võimalusi organiseerida ja alustada oma meeskonna rünnakut. Seda teeb ta palli täpse söötmisega oma tormajaile ja poolkaitsejaile keskväljakul.

Kui keskkaitseja mängib rahulikult ja „näeb väljakut“, s. o. omab ülevaadet mängu käigust väljakul, võib hea mängutehnika puhul tema panus meeskonna rünnakuüritustes olla väga suur. Ses suhtes mängis teiste hulgas kõige paremini CDSA keskkaitseja Ivan Kotšetkov¹.

Kuid keskkaitseja töös ei tohi miski, isegi mitte mängija katmine, teda kõrvale juhtida mängimisest värava üldise julgeoleku pärast.

Kui tal puudub silmapilkne ja õige ning terviklik hinnang kogu mänguolukorra kohta, on ta halb taktikamees ega tohi mängida niisugusel vastutusrikkal kohal, nagu seda on keskkaitseja koht.

¹ Loobus mängimisest 1950. aastal. (Tõlk.)

Parimaiks keskkaitajaiks meie jalgpallis olid Leonid Solovjov Moskva „Dünamost“ ja Ivan Kotšetkov CDSA-st, kes mõlemad mängisid toreda tehnilise maneeriga. Taktikalises suhtes annan ma eelise Solovjovile, kes mängis Kotšetkovist valvsamalt. Hästi mängivad noored jalgpallurid N. Dzjapša Tbilisi „Dünamo“ meeskonnast ja K. Križevski VVS-i (Sõjaõhujõudude) meeskonnast ning hästi on hakanud mängima G. Duganov Moskva „Torpeedost“ ja A. Bašaškin CDSA-st.

Paljudele treenereile ja mängijaile tundub meil kindlaskujunenud keskkaitaja mängutaktika veel lahendamatu probleemina meie üldises mängusüsteemis.

Ning tõepoolest on pärast seda, kui kesktormaja on läinud rünnaku alustamiseks väljaku sügavusse, kuid keskkaitaja on jäänud püsima oma alasse, tekkinud mulje, nagu poleks kaitsemängija üldse reageerinud tormaja uuele taktikale.

Tegelikult aga pole see nii. Seejuures loodetakse võtit ülesande lahendamiseks leida mingisuguses võimalikus vastumuudatuses keskkaitaja mängutaktikas.

See ekslik arvamus rajaneb sellele, et need, kes halisevad vastase kesktormaja tegevusvabaduse üle, unustavad, et samasuguseid hüvesid kasutab ka nende kesktormaja. Vastutasuks kesktormajale „kingitud“ vabaduse eest on ka keskkaitaja ise tunduval määral vabanenud kurnavast kohustusest katta ja jälitada vastast.

Just seetõttu on keskkaitaja saanud võimaluse ulatuslikuks ja tähelepanelikuks ülevaateks, rahulikuks ja kaalutletud kohavõtmiseks ning kehalise värskuse säilitamiseks mängus; seega ka kiiruse säilitamiseks episoodilistes heitlustes vastasega. Niisiis, kuigi kompensatsioon pole ehk täielik, on see siiski olemas.

Seda asjaolu aga, et kõik meeskonnad on kesktormajate uue mängutaktika puhul hakanud tugevamini üksteist ründama ja et mäng on mõlemapoolselt muutunud teravamaks, tuleb ainult tervitada. Seda enam, et see on saavutatud mitte vastutustundetud rünnaku „avantüüriga“, vaid mängu loomuliku taktikalise arengu käiguga.

Peale kõige muu ei leia ma küllaldaselt põhjendusi selleks, et oletada võimalust keskkaitaja mängutaktika mainimis-

väärseks muutmiseks. Pean meil üldiselt tarvitusele võetud keskkaitsja mängu praegu kehtivate mängumääruste tingimustes ainuõigeks.

ÄÄREKAITSJAD

Sellest ajast alates, kui mängija katmine sai meie jalgpallis üldiselt kasutatavaks, on äärekaitstjate mäng tugevasti muutunud.

Erinevalt sellest taktikast, mille järgi kaitsekolmik on koondunud kaitseliini joonele ja millest peab kinni enamik rajataguseid meeskondi, mängivad meie kaitstjad rohkem hargnenult, sest ääretormajate katmine äärekaitstjate poolt venitab kogu kaitseliini pikemaks. Kui vastane aga ründab laia rindena, hargneb kaitse peaaegu kogu väljaku laiusele.

Positsiooniliselt kulgeb äärekaitstjate mäng ühel joonel keskkaitstjaga, kuid taktikaliselt erineb see keskkaitstja omast tugevasti.

Kõigepealt on äärekaitstja mäng keskkaitstja omast taktikaliselt raskem, sellest hoolimata et viimane vastutus mängus lasub keskkaitstjal ja et viimase mäng on kogu meeskonna kaitstesüsteemi võtmeks.

Küsimus seisab selles, et mängides oma värava ees võib keskkaitstja kõige halvemal juhul piirduda ainult kohavõtumänguga maa-ala kaitstes, kuna tal pole vaja vastaseid otsida — teel värava poole tulevad nad ise tema juurde. See pole muidugi kõige parem keskkaitstja taktika, kuid taktikalise selgusetuse puhul väljakul on see lihtsaks ja ainsaks pääsuks olukorrast. Hea on ta kas või selleski mõttes, et ta ei lüli mängijat värava ründamise momenti del mängust välja.

Äärekaitstja ei saa piirduda ainult kohavõtumänguga. Ta ei saa jääda oma kindlaskujunenud positsioonile sõltumata vastase mängust. Niisugusel juhul ta riskiks jääda tegevusetu sel momendil, kui vastased püüavad saavutada väravat.

Vastase edurivi tiib — ääre- ja sisetormaja — võib tema äärelt hoopis lahkuda ning mängida kas keskel või teisel äärel. Seega saab vastane selles väljakuosas arvulise ülekaalu.

Jäädes tühjale äärele langeb äärekaitaja sisuliselt män- gust välja. Ta peab leidma män- guülesandeid teisel kohal väljakul või leidma siis taktikalisel- t läbimõeldud uue positi- siooni. Vastasel korral mööduks rünnak äärekaitajast, mida aga kunagi ei saa juhtuda keskkaitajaga tema kindlaksku- junenud positsioonil.

Äärekaitaja mäng sisaldab kaht võrdselt tähtsat taktika- list põhiülesannet: katta vastase ääretormajat ning ühtlasi abistada keskkaitajat ja teisi kaitsemängijaid ja neid jul- gestada. Näiteks vastase ründamise puhul emmal-kummal tiival peab vastasseisva tiiva äärekaitaja asuma oodatava söödu suunas, s. o. peab asuma keskkaitajale lähemale selleks, et teda aidata ja julgestada palli söötmise puhul keskele ja võitluse puhul palli pärast värava ees. Ääre- kaitaja võib ja tavaliselt peabki niisugusel juhul olema veidi tagapool keskkaitajat.

Väravale tulevate pikkade lentsöötude puhul võistluse käigus või pikkade-kaugete löökide puhul kohtuniku vile peale (arvates nende hulka ka nurgalöögid, kui pall suh- teliselt kaua „ripub“ õhus), ei ole kaitajail tarvis joosta hoolealuse vastase kannul. Neil juhtudel tuleb kaitajal võtta positsioon teatavas väljakualas, kust tal oleks sood- sam kui vastasel hooga palli juurde spurtida (joon. 16).

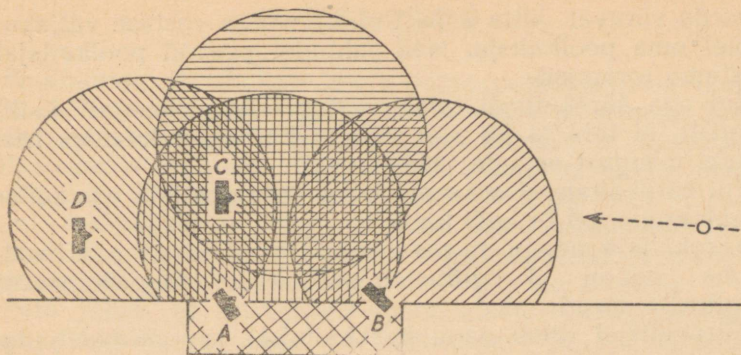
Kuid tavaliselt tuleb äärekaitajal rohkem kui pooltel mänguolukordadel täpselt katta ääretormajat, ning tema positsiooni määrab (palju suuremal määral kui keskkaitaja positsiooni) tema poolt jälitatava tormaja tegutsemine.

Äärekaitaja kogu taktikaline mänguraskus seisab oma mängu pidevas, kiires ja kohustuslikus ümberseadmises — kas maa-ala mängust vastase katmisele või vastupidi.

Ühtlasi peab äärekaitaja omapoolset poolkaitajat täpselt juhtima vastase edurivi tiivamängijate seiramises. Ta võib, kui see on mänguolukorra järgi soodsam, ääretormaja vastu saata poolkaitaja, enda peale aga võtta sisetormaja.

Igal juhul peab äärekaitaja mängima selle mängija vastu vastase edurivi tiivast, kes pidevalt mängib eespool teist, s. o. kaitstva poole väravale lähemal.

Ei tohi unustada, et äärekaitaja ei või ükskõiksel suh- tuda ka nendesse väravaüritustesse, mida teeb teine tiib. Ta peab ükskõik missugusel kriitilisel momendil oma

Joon. 16.

Kaitsemängijate näitlik positsiooniline asetus nurgalöögi puhul: A — väravavaht; B — paremkaitsja; C — keskkaitaja; D — vasakkaitsja. Viirutatud sõõrid näitavad kaitsemängijate mängualasid.

värava all leidma mingisuguse võimaluse osavõtuks värava kaitsmisest.

Ning kui vastane kohtab viimase takistusena tavaliselt ikka keskkaitaja, siis juhtub see ainult keskkaitaja positsioonist tingituna.

Suuri taktikalisi raskusi äärekaitajale teeb vastase ääretormaja tagasitõmbumine tagalasse. Kui teda ei jälitata — võimaldatakse tal vabalt alustada rünnakut oma väljaku-poolel ja koos sisetormajaga mööduda ühest poolkaitsjast söödumänguga ning tungida edasi. Järgneda vastase ääretormajale, s. o. lahkuda oma kaitsejoonelt, — tähendaks teistest vastastormajatest ettepoole minemist. Palli kiirel söötisel vastastormajatele jäädakse kaugele oma väravast ega jõuta tagasi oma kaitseesse.

Neis taktikalistes mänguolukordades peab äärekaitaja avaldama peent mängu mõistmist. Kui ta vastasmängijate liikumise põhjal on kindlasti veendunud selles, et nende rünnakut hakatakse arendama just tagasitõmbunud ääretormaja tiivalt ja just viimase abil, võib ta minna kaugele ette, et mitte lasta ääretormajal palli saada. Kui aga etteminek on üldolukorra järgi kardetav ja kui vastane selleks just ahvatlebki äärekaitajat, võib viimane, kui see ei

ähvarda väravat, jätta kahe tormäja vastu vastase väljaku-poollel oma poolkaitsja. Neil juhtudel peavad poolkaitsjat abistama tormajad.

Kui aga äärekaiitsjal tuleb vastase ääretormajat katta lähedalt, ei tohi ta ka siin värava kaiitsmise huvides hetkekski mängust eemale jääda.

Kui äärekaiitsja ei oska mänguolukorda mõista ega selles orienteeruda, on ta halb kaiitsja.

Äärekaiitsja mängu on raskem kui mõne teise meeskonna-liikme mängu „kaug-õpetamise“ teel mingisugustesse reeglitesse suruda.

Äärekaiitsjal tuleb nagu keskkaiitsjal ja väravavahilgi tegutseda tekkinud mänguolukorras hetkelise mulje järgi, ainult esimese impulsi mõjul. Seda mitte sellepärast, nagu oleks see alati õige, vaid sellepärast, et teisiti tegutseda oleks juba hilja.

Äärekaiitsja ründetegevus avaldub kõigepealt palli sööt-mises oma partnereile, mõnikord aga ka palli edasiviimises mööda vaba väljakuäärt ja lõpuks aktiivses kohavõtmises oma tormajate rünnaku puhul.

Sattudes koos palliga vastase väljakupoollele peab äärekaiitsja leidma võimaluse pikaks sööduks oma partnereile, sest lühisööt ei anna selle vahelt äralõikamise puhul vastaste poolt või palli kaotamise puhul partneri poolt kaiits-jale aega tagasijooksmiseks.

Äärekaiitsja kehalisteks omadusteks, mis aitavad kaasa tema taktikalisele osale meeskonnas, on kiirus, jõud ja vastupidavus, s. o. kogu atleetiliste omaduste kompleks, mis oleks ühendatud sportliku hasardiga võitluses palli pärast; samuti rahulikkus, kiire orienteerumine, julgus, ettevõtlikkus ja ennastsalgavus. Äärekaiitsja peab olema võitluslike omadustega, suure vastutustundega ja range taktikalise distsipliiniga mängija. Äärekaiitsjad on kõige defitsiitsem mängijate liik meie jalgpallis.

Viimaseil aastail on äärekaiitsja kohal jõudsasti hakanud mängima P. Ivanov Moskva „Dünamo“¹, noor J. Sedov Moskva „Spartaki“ ja J. Nõrkov CDSA meeskonnast.

¹ Nüüd P. Ivanov enam ei figureeri juhtivate äärekaiitsjate hulgas. (Tõlk.)

POOLKAITSJAD

Poolkaitsja taktikaline mäng tema põhitegevuses (kaitse) on kaitsjate omast palju määratletum ja selgem. Seda võib skematiseerida ja mahutada kindlatesse ja suhteliselt lihtsatesse reeglitesse. Taktikaline miinimum, mille alusel poolkaitsja võib mängida üsna kasutoovalt, pole suur. Lisaks muule võimaldab ainult poolkaitsja kohal mängimine jalgpalluril ära kasutada ning edasi arendada kõiki ta mänguvõimeid, ükskõik kui mitmekesised need ka ei oleks.

Pole juhus, et niisugused spetsiaalsete mänguomadustega jalgpallurid, nagu J. Jelissejev ja N. Palõska, K. Rjazantsev ja G. Gagua, V. Blinkov ja A. Vinogradov, on võinud ja võivad kasulikult mängida poolkaitsjana.

Sellele veidi paradoksaalsele otsusele tuln ma oma kogemuste põhjal treenerina ning püüan edaspidi hajutada lugejate arusaamatuse. Seni aga ütlen reservatsioonina, et see ei tähenda sugugi, nagu võiks poolkaitsja koha usaldada vähem edukaile tormajaile või isegi kaitsjaile ja nagu oleks poolkaitsja kohal üldse väga kerge mängida.

Juba see asjaolu, et häid poolkaitsjaid on meil üsna vähe, kummutab selle eksliku arvamuse.

Poolkaitsjaid on meil niisama defitsiitselt nagu äärekaitsjaid. Kaudselt räägib see nende mängunõuete sarnasusest.

Sellest tahangi alata.

Poolkaitsja on eelkõige eesliini kaitsja. See on peaasi, mida peab teadma mängija, kes valib endale selle koha.

Kui ründavad viis tormajat, peab ka kaitsjaid miinimumina olema viis.

Jalgpallitaktika arengu loogika on viinud meid kaitsja ründemängijate arvulise võrdsuseni. Seda seisukohta ei kummuta mängijate mitmesugune universaliseerimine ning nende taktikaliste ülesannete laiendamine ja ristumine.

Ainult tingimused, kus poolkaitsjad mängivad tormajate „teise liini“, s. o. sisetormajate vastu, võimaldavad neil olla oma edurivi vahetus tagalas, s. o. lähitagalas, anda täpseid lühisõote ja osa võtta rünnakuist.

Kuid kõik, mis poolkaitsja teeb rünnaku heaks, peab ta tegema oma kaitsetööst vabal hetkel, mitte aga selle arvel.

Poolkaitsja taktikaline mängustandard on järgmine: vastase rünnaku ajal peab ta tingimata olema väravakaitsmise süsteemis ja katma üht tormajat (tavaliselt sisetormajat). Oma meeskonna rünnaku ajal peab poolkaitsja minema ette keskmisele väljakukolmandikule, jättes oma hoolealuse enda seljataha niisugusele kaugusele, mis võimaldaks vastase äkilise rünnaku puhul tagasi jõuda kaitseesse ning ühtlasi vahelt ära lõigata tema hoolealusele tormajale suunatud söödud ja noppida kõik vastase kaitse poolt tõrjutud lühemad löögid.

Niisugune positsioon oma edurivi rünnaku ajal on otseks jätkuks poolkaitsja kaitsetööle vastase rünnaku ajal. Läänud ette oma tormajate seljataga tekkinud väljakutühimikku, asub poolkaitsja kõige soodsamal positsioonil, millelt ta takistab vastase tormajail saada oma kaitset palli.

Asi seisab selles, et enamik sööte, mida kaitse tõrjub, pole „tehtud“ täisväärtuslike, tugevate, kaugete ja täpsete löökidega. Väga palju palle tõrjutakse seejuures peaga. Seega asudes oma meeskonna rünnaku ajal positsioonil veidi eespool oma hoolealust, jõuab poolkaitsja enamiku vastase kaitse poolt tõrjutavate pallideni enne teda ning täidab oma kaitsefunktsiooni sellelt positsioonilt suurima tõhususega.

Oma edurivi rünnaku ajal eespool vastase tormajaid positsiooni võtnud kaks poolkaitsjat moodustavad vastase tormajaile blokaadi ja omadele tagala.

Ainult selle positsiooni tõttu, millel eeskätt on kaitsemõtte, tekib poolkaitsjail võimalus aidata rünnakul oma tormajaid ja ka ise rünnata.

Suhtumine eesmängimisse kui kaitsetöö otsesse jätku — on poolkaitsjale väga tähtis, sest see väldib liialdamist rünnakule kaasaliikumisel ja ohtlikke kohavõtuvigu.

Seega poolkaitsja esimeseks ja otseks ülesandeks on sisetormaja katmine. Sisetormajast ta võib lahkuda ainult vajaduse korral, et aidata oma kaitsepartnerit juhul, kui värvat ähvardab lüüa mõni teine vastastormaja.

Vastase sisetormajate mängust väljalülitamisel (katmisel) on väga suur taktikaline tähtsus, sest sellega rikutakse keskormaja side ja koostöö ääretormajatega. Viimased jäävad isoleerituks ja nii desorganiseeritakse kogu vastase edurivi mängu tervikuna.

Neil juhtudel aga, kus „hooldatav“ sisetormaja pole läinud rünnakule koos oma eduriviga, vaid on jäänud kaugele taha, on poolkaitsja kohustatud temast lahkuma ning minema kaitsesse oma partnerite abistamisele, et tõsta oma kaitse arvulist ülekaalu vastase edurivi üle.

Kuid töötades neil juhtudel kaitses on ta kohustatud tähelepanelikult jälgima mahajäetud vastast ega tohi lasta viimast ootamatult rünnakusse ilmuda.

Poolkaitsja peab hoiduma vastase poolkaitsja ründamisest, kui viimane veab palli, s. o. liigub palliga ette. Ta peab tema ees taganema, kattes seejuures oma hoolealust tormajat, ja petlike pealetormamise liigutustega takistama tema edasilikumist selleks, et võita aega ja anda ühele oma tormajaist, tavaliselt sisetormajale võimalus talle järele jooksmiseks.

Ainult sel juhul, kui vastase poolkaitsja ähvardab väravale läheneda selle ohtlikuks pommitamiseks, peab poolkaitsja teda ründama. *Niisiis, kui ründab vastane, on poolkaitsja alati kohustatud olema kaitses ja eeskätt katma sisetormajat. Oma edurivi rünnaku puhul ta peab minema aga ette vastase tormajate blokeerimisele ja oma tormajate söötmisele pallidega.*

Üldiselt võiks sellega piirdudagi ja mängida tõhusalt, pidades kinni ainult mainitud kolmest lihtsast taktikalisest reeglist.

Kuid praktilises mängus ei ole kõik nii lihtne. Asi on selles, et poolkaitsja võib kaitsjast palju visamini katta oma hoolealust, kuid kriitilistel momentidel oma värava all peab ka tema värava otsese kaitsmise huvides mängima ükskõik missuguse vastase vastu.

Oma meeskonna rünnaku puhul peab poolkaitsja väga ettevaatlikult ja kaalutletult minema ette selleks, et, blokeerides oma seljataga vastase tormajaid ja toetades pallisöötmisega oma tormajaid, ta jõuaks vastase ootamatult kõrge ja kauge tõrjelöögi puhul tagasi kaitsesse.

Poolkaitsjate tavaline ründetegevus seisab oma tormajatele söötude jagamises. Samuti tuleb kasutada igasugused võimalused lüüa vastase väravale, kui ollakse sobival kaugusel.

Poolkaitsja ei tohi unustada, et ootamatu pealelööök väravale karistusruumi piiri tagant läbi mängijate tihniku, kes varjavad väravavahi vaatevälja, võib lõppeda värava saavutamiselega. Seda enam, et pall võib mõnda mängijat riivates muuta suunda ja viia väravavahi eksiteele.

Poolkaitsja söödud sõltuvalt tema peaaegu tsentraalsest asukohast väljakul on väga mitmesugused.

Poolkaitsja peab nägema kõiki partnereid enda ümber ning vastavalt mänguolukorrale tuleb mängida kokku igaühega neist: nii kaitsjatega, teise poolkaitsjaga kõrval kui kõigi tormajatega ühest äärest teiseni. Näiteks: hea ülevaate puhul kogu väljakule võib poolkaitsja pärast mõningat lühisöötu naabritega teha äkki pika lentsöödu katmatuks jäetud kaugemale ääretormajale või mõnele teisele partnerile.

Mida vahelduvamad on poolkaitsja söödud, seda raskem on mängida vastase kaitsel.

Seejuures peab poolkaitsja omama peent mementidatjumist, millal sööta oma tormajaile. Vastasel korral pole tema söötudest kunagi kasu.

Poolkaitsja peab omama ka teravmeelset mängufantasiat, et vastane ei aimaks kohe tema tõeliselt kavatsetavat tegevust.

Näiteks: väga ootamatu on palli söötmine poolkaitsja poolt sellises suunas, mis on vastupidine palli ja mängijate (kaasa arvatud poolkaitsja ise) liikumisele.

Poolkaitsja peab hästi taipama, millal pall edasi anda „ühe puutega“ või millal seda kinni pidada.

Poolkaitsjad on peamised pallihoidjad keskväljakul; valitseda aga keskväljaku üle tähendab hoida enda käes mängu initsiatiivi.

Omades palli oma väljakukolmandikul on poolkaitsja ees sageli vaba kogu keskväljak. Taolistel juhtudel tal pole võimalust palli täpselt sööta oma partnereile, mistõttu on kõige kasulikum palli kiire edasivedamine mööda vaba väljakut; see võimaldab teravat mängujätkamist.

Küsimus seisab selles, et kui poolkaitsja veab palli pikaldaselt, ahvatleb ta vastase tormajat enda jälitamisele. Võimalused aga palli söötmiseks, kui kannul on tormaja ja vastase kaitse peab oma kohti, pole just kõige paremad. Kui poolkaitsja veab palli kiiresti ja jõuab ründepositsioonile, siis ta peaaegu tingimata meelitab enda vastu ühe mängija vastase kaitsest ning saab otsekohe võimaluse palli teravaks söötmiseks oma vabanenud tormajale.

Kui aga vastased eelistavad tormajaid kattes tagurpidi taganeda, jõuab poolkaitsja nihkuda veel rohkem ettepoole — kuni lõpuks jõuab väravale pealelöömiseks sobivale kaugusele.

Kuid sageli tekivad vastase kaitse positsiooniliselt vale ja lohaka mängu puhul võimalused pikaks ja teravaks püstsooduks ka oma väljakupoolelt.

Neid võimalusi ei tohi palli valdav poolkaitsja kasutamata jätta. Tavaliselt aga tekivad need võimalused mingisuguste eelnenud söötude tulemusena keskväljakul.

Seejärel ongi tähtis valitseda keskväljaku üle, mida poolkaitsjad peavad taotlema koos ühe, tavaliselt aga mõlema oma sisetormajaga, sest keskväljaku üle valitsemine tähendab hoida enda käes mängu initsiatiivi, olla mängu peremees.

Kuid meie jalgpallis on viimaseil aastail välja kujunenud tendents, mis seisab selles, et suurendatakse meeskonna ründejõudu poolkaitsjate arvel, lülitades neid otseselt värava ründamisele. Poolkaitsjad enam ei piirdu oma edurivi toetamisega, vaid lähevad ise koos palliga (või ka ilma pallita söödu saamiseks) rünnaku eesliinile, et pommitada vastase väravat või anda väravat ohustav lõppsööt. Nii avaneb poolkaitsjal väga sageli võimalus minna kas palliga või ilma väljaku tühjale äärele, kust vastase kaitsja on lahkunud selleks, et jälitada keskele läinud ääretormajat. Seejuures võib ta saada söödu kas mööda oma äärt või lendpallina vastasäärelt.

Niisama sageli avaneb poolkaitsjal võimalus palli vedamiseks värava alla, kusjuures tal teel ees on nii oma tormajaid kui ka vastase kaitsemängijaid. Kui poolkaitsja seejuures läheb neile liiga lähedale, halvenevad söötmise võimalused oma mängijaile tunduvalt, sest, jõudes „kõrval”-

mängu joonele, katkestavad tormajad edasiliikumise ning jäävad paigal seistes söötu ootama. Säärastel juhtudel on tormajail poolkaitsja suhtes õigustatud pretensioone, et see ei sööda õigel ajal.

Kuid ometi neil juhtudel, kus vastase kaitsemängijad liiga pingutavad tormajate katmises, on viimaseil huvitav võimalus sellest näiliselt rikutud olukorrast luua terav väravamoment. Tormajad võivad liikuda kõrvale nende kannul palliga tuleva poolkaitsja ees, nagu rebiksid nad end temalt söödu saamiseks lahti kaitsemängijaist. Meelitades endaga kaasa neid liig hoolega katvaid vastaseid, avavad nad oma poolkaitsjale vaba tee värava alla.

Kuid palliga ette rünnakusse minna võib poolkaitsja ainult sel juhul, kui ta on täiesti veendunud, et jõuab palli kas lüüa värava peale või sööta partnerile.

Poolkaitsja võib vabale kohale ette minna ka ilma pallita, kuid ainult sel juhul, kui on täiesti kindlustatud söödu saamine, s. o. ta võib seda teha tingimusel, et poolkaitsja partner teda näeb ja täielikult kontrollib palli ning omab tehnilist võimalust täpselt söötmiseks.

Kuid kõigil neil juhtudel on ikkagi tarvilik, et taha jääks poolkaitsjat asendav tormaja (tavaliselt sisetormaja). See aga ei vabasta poolkaitsjat põrmugi kohustusest kiiresti tagasi tulla oma väravat kaitsma, sest selle kohustuse edasiasaldamiseks pole tal õigust.

Poolkaitsja, kes kas või ainult mõnikord unustab mängimise kaitses (vastase rünnaku ajal), ei ole täisväärtuslik mängija. Tal ei või olla kohta meeskonnas, kes pretendeerib tõsisele edule turniiril.

Poolkaitsja, kes tunneb end väljakul ilma kindlate ülesanneteta ja mõistab oskussõna „poolkaitsja“ kui vihjet ta mõningale vabadusele kaitseülesandeis, on tavaliselt kehaliselt halvasti ettevalmistatud või lihtsalt laisk mängija, kes pole endas kasvatanud tahet kehaliseks pingutamiseks.

Poolkaitsja mängu taktikaline sisu nõuab suurt ja mitmekülgset meisterlikkust. Ta peab endas ühendama kõigi meeskonna väljamängijate tehnilisi oskusi.

Kui peamine palli hoidja ja võitleja keskväljaku, s. o. mängu initsiatiivi pärast, peab ta oskama kasutada mööda vedamist kui palli enda valduses hoidmise vahendit.

Poolkaitsja, kui suure tegevusraadiusega mängija, kes liigub mööda kogu väljakut, peab olema kiire ja vastupidav, valitsema ökonoomset 800 m jooksja tehnikat ulatuslikeks ja pidevaiks taktikalisteks liikumisteks ning säilitama seejuures täiel määral võimaluse kiireteks startimisteks ja spurtimisteks.

Poolkaitsja peab olema initsiatiivne ja leidlik taktikamees, omama ulatusliku ülevaate mänguväljakust ning ühtlasi katma hoolikalt talle antud vastasmängijat.

Meie parimad poolkaitsjad omavad kõiki neid omadusi küllaldaselt määral, ehkki nende tehnika jätab, nagu enamikul meie jalgpallureil, soovida veel paremat.

Seega me veendusime, et suhteliselt lihtsa taktikalise standardi juures, peaasi aga, kergesti omandatava mängutaktikalise miinimumi juures on poolkaitsjate töö maht ja tähtsus meeskonnas väga suur.

Kui varematel aegadel räägiti, et meeskonna tugevuse määrab ta kolme poolkaitsja tugevus, siis peab see seisukoht paika ka nüüd, s. o. kahe poolkaitsja puhul.

Siinkohal võib meelde tuletada, kui nõrgalt pidasid rea võistlusi 1947. aasta hooajal Moskva dünamolased, kuna väljakul polnud poolkaitsjat Vsevolod Blinkovi. Meie noortest poolkaitsjatest tuleb märkida I. Nettot Moskva „Spartakist“ ja M. Rodinit CDSA-st.

SISETORMAJAD

Sisetormajad on oma taktikaliste kohustuste mitmekülguselt samasugused universaalsed mängijad nagu poolkaitsjad. Pärast esimesi katseid kolme kaitsja mängus ja selle esialgset omandamist on sisetormajate mäng meie jalgpallis teinud samuti märgatava arengu.

Oma mängu taktikaliselt sisult on sisetormajad kohustatud arendama ja toetama rünnakut, vahetult atakeerima väravat ja katma nende vastu mängivaid poolkaitsjaid nende ründamise ajal, mitte lastes neid palli mängida oma tormajaile ja peale lüüa väravale. Nende kohustuste täitmisest tuleneb keskväljaku valitsemine. Keskväljaku valitsemist teostavad sisetormajad koos poolkaitsjatega.

Teise liini tormajaist on nad muutunud nüüd peaaegu kogu väljaku mängijaiks. Nad atakeerivad nii esimeses kui teises ründeliinis, täidavad keskväljakut ja lähevad kaitsesse selleks, et mitte lasta vastase poolkaitsjaid nende rünnakul toetada oma tormajaid.

Kuid hoolimata kaitseülesannetest, mida sisetormajad täidavad, on nad eelkõige ründemängijad. Nende kaitsetöö maht ei tohi tavaliselt ületada vastase poolkaitsjate ründetöö mahtu.

Arendades pealetungi ja ise pidevalt ähvardades vastase väravat ei lase sisetormaja tema vastu mängival poolkaitsjal palju tegelda oma edurivi abistamisega ja käia rünnakul.

Sisetormaja jämedaimaks veaks on oma ründemängu piiramine vastase poolkaitsja ründetegevuse kartusel.

Just oma ründeaktiivsusega piirabki sisetormaja vastase poolkaitsjat tema ründevõimalustes. Seega oleneb temast endast enda vabastamine kaitsetööst, et võtta tugevamini osa ründetööst.

Sisetormaja lähtepositsioon on umbes kolmnurga — ääretormaja, kesktormaja ja poolkaitsja — keskel, s. o. nende mängijate keskel, keda ta ühendab ja keda ta mängu käigus asendab.

Sisetormaja põhiline ründetegevus koosneb rünnaku arendamisest söödumängu ja vastase värava otsese ründamisega. Sel eesmärgil sisetormaja leiab momenti ja kohta ootamatuks minekuks värava alla kas koos palliga või söödu saamiseks ilma pallita.

Mõlemad sisetormajad või üks neist, kuid paaris poolkaitsjaga, moodustavad rünnaku teise „ešeloni“¹.

Oma tagažitõmbunud positsiooni tõttu on sisetormajal väga hea jälgida kohtade vahetust ääre- ja kesktormaja vahel, nende liikumist mööda väljakut põiki ja diagonaalselt. Samuti on soodne tabada momenti äkiliseks sööstmiseks rünnaku eesliini.

Sel juhul, kui kesktormajad on rünnaku alustamiseks veidi tagasi tõmbunud, teevad sisetormajad sageli pikki jookse ette oma äärt mööda, et võtta vastu sööte, mida sooritavad ääretormajad.

¹ Vt. leheküljealust märkust „ešeloneerimise“ kohta lk. 105.

Kui sisetormajal on õnnestunud tema vastu mängivast poolkaitsjast vabaneda ning vastase ääreakaitsja seljataga saada pall ja minna sellega väljaku vabale äärele, sunnib see edaspidise mängukäigu ise peale: sisetormaja „lõikab ära“ nurga ja sel momendil, kui teda ründab keskkaitsja, söödab ta palli kesktormajale või mõnele teisele oma partnerile värava ees (keskel).

Sisetormaja mänguvahekorrad kesk- ja ääretormajaga tuginevad nende vastastikusel asendamisele. Sisetormajad peavad minema nii vabaksjäänud äärele kui ka kesktelt otse väravale, kui keskkaitsja lahkub oma alast (olles kesktormaja poolt mujale meelitatud).

Võitlus sisetormaja ja vastase poolkaitsja vahel meenutab kullimängu. Kui sisetormaja on rünnakul, jälgib ja katab teda vastase poolkaitsja. Kui poolkaitsja läheb oma tormajate toetamiseks ette või otseselt värava ründamisele, jälgib ja katab teda sisetormaja.

Sisetormajad küsivad minult sageli, kuidas tuleb toimida, kui poolkaitsja neid rünnaku ajal ei jälita, vaid jääb taha selleks, et pärast rünnaku tõrjumist olla peremeheks keskväljakul. Niisugune olukord ei tohi sisetormajat põrmugi eksitada: ta peab kasutama seda puudujääki (e. lihvimatust) poolkaitsja mängus ja ründama vastase väravat eriti aktiivselt. Niisuguse lahenduse mõte seisab selles, et sisetormaja, kes on värava all katmata, on vastasele mitu korda kardetavam kui katmata poolkaitsja keskväljakul.

See ei paku vastase poolkaitsja mõlemapoolselt arendavat teravat mängu, vaid oma meeskonnale kaotatud mängu, mille sisetormaja peab meeeldi vastu võtma. Sageli ei juhi poolkaitsjaid niisugustel juhtudel taktikalised kaalutlused, vaid nad on sunnitud niimoodi mängima sellepärast, et neil puuduvad võimed sisetormajale järgnemiseks.

Mõnikord esitavad sisetormajad ka järgmise, peaaegu „teoreetilise“ küsimuse: kuidas peaksid nad mängima siis, kui vastase poolkaitsjad mängivad oma edurivi joonel, ei võta üldse osa oma värava kaitsmisest ega kata sisetormajaid?

See ülesanne laheneb niisama lihtsalt kui eelmine. Kui poolkaitsja ei jälita ründavat sisetormajat, vaid jääb oma

edurivi joonele, võimaldab ta sellega ise oma väravat rünnata viie mängijaga nelja vastu (ilma väravavahita) selle jaoks, et tema meeskond ründaks vastase väravat kuue mängijaga viie vastu.

See aga pole enam kasulik, sest viis tormajat nelja kaitsemängija vastu on tugevamad kui kuus tormajat viie kaitsemängija vastu, sest aritmeetilise jõudude suhte järgi on esimestel teiste ees paremus.

Peale selle, rünnakurinde ruumiline piiratus vähendab veelgi kuue tormaja jõudu, kuna mängualale on kuhjunud liigselt mängijaid. Teisel juhul aga „ülearune“ viies tormaja, s. o. katmata jäetud sisetormaja arendab nelja kaitsemängija vastu mängu takistamatult ja võib lüüa seetõttu värava.

Kuid kõige olulisemaks ja otsustavamaks momendiks sisetormaja mängus, kui tema vastu mängiv poolkaitsja läheb edurivisse, peab olema see, et sisetormaja läheb vastase rünnakumomentidel ikkagi kaitsesse ja katab ründavat poolkaitsjat.

Niisiis, sisetormaja võib mängida vastase värava suhtes palju teravamalt ja kardetavamalt ning tunduvalt rohkem kui tema vastu võitlev poolkaitsja, kes on läinud edurivisse. Seega sisetormaja võidab nii oma mängu kvaliteedis kui mahus.

Kaks poolkaitsjat ja kaks sisetormajat kummastki meeskonnast, kes võitlevad keskväljakul, võitlevad ühtlasi mängu initsiatiivi pärast.

Kas meeskond ründab kogu eduriviga ühes reas või nii, et üks tormaja on tagasi tõmbunud, on ükskõik: vastase vasturünnaku puhul peavad vähemalt kaks tormajat taanduma oma väljakupoolle, et võidelda vastase ründavate poolkaitsjatega ja uut rünnakut alustada oma tagalast.

Neiks kaheks tormajaks ongi sisetormajad, ehkki üksikül mängumomentidel võivad neid asendada ja peavad asendama ülejäänud tormajad.

Niisiis, sisetormajate mäng vastasmeeskonna poolkaitsjate vastu seisab selles, et neil momentidel, mil palli valdavad partnerid, tuleb end lahti rebida vastase poolkaitsjaist, kes neid katavad, ning minna vabale positsioonile palli saamiseks ja sellega edasitegutsemiseks.

Kui aga palli valdavad vastased, peavad sisetormajad jälitama ja katma poolkaitsjaid, et need ei saaks organiseerida rünnakut.

Kui vaadata meie parimate meeskondade mängu ja jälgida ainult mängijate liikumist, jättes tähelepannemata palli, näeme selgesti, missugust pinevat „kullimängu“ mööda kogu väljakut peavad sisetormajad vastase poolkaitsjatega.

Kui sisetormaja võrdse mänguoskuse juures on kiirem ja vastupidavam tema vastu mängivast poolkaitsjast, hakkab ta otseselt ähvardama vastase väravat, vallutab keskväljaku ja ajab segi vastase tagala ning takistab nende edurivil palli saamist.

Kui sisetormajail on küllaldaselt häid partnereid edurivis, on ühel neist mõnikord kasulik jääda kaugemale taha. Kui tema vastu mängiv poolkaitsja on läinud appi oma kaitsele, tuleb varitseda momenti ja ilma pallita tormata väljaku sügavusest märgatud lõhesse vastase kaitse.

Kogu eespoolöeldust võib järeldada, et sisetormaja põhilisteks mänguomadusteks on: oskus ootamatult lülituda värava otsesse ründamisse, täpselt ja teravalt sööta pall ette partnereile, siduda mängu kõigi ümbritsevate meeskonna kaaslaste vahel ja takistada enda vastu mängivat poolkaitsjat tema ründetegevuses.

Sisetormajad on nagu poolkaitsjadki peamisteks pallivaldajateks mängus ning nende taktikalisest oskusest sõltub suurel määral kogu mängu käik.

Sisetormaja jämedamaks veaks on „tukkumine“ tagalas ja siirdumine ründemängult ainult palli söötmisele.

Sisetormaja peab alati säilitama ründeartiivsuse. Ükskõik missugusel mänguepisoodil peab ta esimeseks püüdeks olema (nagu teistelgi tormajatel) palli viimine vastase värava alla.

Eelkõige tuleb sisetormajal otsida võimalust kiireks lähenemiseks vastase väravale ja selle pommitamiseks. Ainult siis, kui ta on olukorda momentaalselt hinnanud ja näeb, et see on võimatu või et teisel tormajal on selleks paremad võimalused, tuleb pakkuda see võimalus oma partnerile, temale palli söötes. Loobuda aga tungimisest vastase värava alla oleks sisetormaja mängus niisuguseks tagasi-

minekuks, mis muudab tema kui edurivi mängija väärtusetuks.

Väga otstarbekad on sisetormaja ootamatud pealelöögid väravale karistusruumi tagant üle mängijatetihniku, kuna väravavahi vaateväli on sel juhul suletud.

Sisetormaja peab valdama kogu tehniliste mänguvõtete kompleksi, alates värava pommitamisest kuni palli vallutamiseni.

Sisetormaja vajalikuks taktikaliseks mänguvahendiks on möödavedamine. Möödavedamist ei kasutata üksnes ette, vaid ka kõrvale ja isegi tagasi, mis mõningail momentidel kindlustab ajavõitmise ning taktikalise positsiooni palli söötmiseks ja mängu jätkamiseks.

Peale oma tavalise ründemängu tuleb sisetormajal mõnikord mängida poolkaitseliinis. Seda on vaja siis, kui millegipärast on tekkinud jõudude ebavõrdsus vastasega; või ka siis, kui meeskonnal tuleb rünnaku nõrgendamise arvel lühikeseks ajaks tugevdada oma kaitset, et vastane ei saaks muuta väravasuhet enda kasuks.

Meie parimaiks sisetormajaiks pean Konstantin Beskovi, Valentin Nikolajevit, Nikolai Dementjev, Avtandil Gogoberidzet, Vjatšeslav Solovjovi, kes mängib ka teistel edurivi kohtadel peale poolkaitsja koha, ja F. Marjutinit.

KESKTORMAJA

Keskormaja mäng on meie jalgpallis teinud viimaste aastate jooksul läbi suure arengu.

Nimelt, siin on rikutud kurikuulsat W-tähe kuju ja just siit on alanud taktikalise skeemi muutmine.

Nagu reeglina ei asu nüüd meie keskormajad mööda väljaku pikipoolitajat ettenihutatud positsioonil. Keskormaja-„taraan“¹, kes rohkem segas vastase keskkaitset kui ise mängis, on läbitud etapp meie jalgpallitaktika arengus.

Keskormaja mäng on muutunud palju mitmekesisemaks, komplitseeritumaks ja huvitavamaks. Rünnaku alustami-

¹ T a r a a n tähendab muistset müüripurustamisriista. Piltlikult etendab vastase kaitse suhtes niisugust osa ees mängiv keskormaja. (Tõlk.)

seks meie parimad kesktormajad lahkuvad keskkaitsja tegevusalast.

Vabanedes vastase järelvalve alt arendavad kesktormajad mängu väljaku keskel ja äärtel, et luua palli ligiduses oma edurivi arvulist ülekaalu vastase kaitse üle.

Teisest küljest ei omata niisuguse mängu puhul „valvurit“, kes kesktormaja kannul püsiks. Nii saab kesktormaja palju vabamalt kui ülejäänud tormajad otsida kogu väljaku laiuses „auku“ vastase kaitstes, et sellesse tungida.

Ainult sel juhul, kui keskkaitsja on täiesti nõrk mängija, võib kuidagi olla õigustatud kesktormaja pidev kiilutao-line positsioon ees. Seejuures on arvestatud, et kesktormaja võidab keskkaitsja võitluses värava alla saadetud pallide pärast.

Kesktormaja tagasitõmmatud lähtepositsioon raskendab suuresti keskkaitsja taktikalist mängu.

Vastase kaitstes tekib hoolealuste mängijate üleandmise süsteem poolkaitsjate ja kaitsjate vahel, mis mõnikord isegi rikub, enamatel juhtudel aga raskendab tormajate seiramise süsteemi kaitsemängijate poolt tervikuna.

Tavaliselt pole tagasitõmbunud kesktormaja vastase poolt kogu aeg kaetud. Seega on ta just selliseks mängijaks, kellele oma kaitse võib alati palli sööta.

Kesktormaja lähtepositsioon väljaspool keskkaitsja tegevuspiirkonda kindlustab talle soodsa ettevalmistumise rünnaku lõppmomentiks, millest võtab eeskätt osa tema ise.

Kesktormaja niisuguse mängu puhul on ta otsene vastane — keskkaitsja — sunnitud teatavaks ajaks jääma oma alas tegevuseta.

Niisiis, kesktormaja äsjakirjeldatud mängu mõte seisab selles, et ründaval meeskonnal on pealetungi algetapil tegevuses rohkem mängijaid kui vastasel, ja selles, et vastase kaitasel on raske jälgida seda momenti, mil keskväljal kul vabaksjäänud kesktormaja ilmub värava alla.

Siiski oleks vääri arvata, nagu langeks kesktormaja niisuguse printsiibi järgi mängimisel välja võitlusest palli pärast, mis söödetakse kas ette või äärelt vastase värava alla.

Kesktormaja taktikalise meisterlikkuse alla kuulub — taibata ja otsustada, millal ta peab asuma „rin-

nutsi" keskkaitstjaga ja millal ta peab lahkuma oma vastase tegevuspiirkonnast.

Sellest hoolimata jääb kesktormaja peamiseks taktikaliseks omaduseks tema ründejõud ja kõigi oma vaimsete võimete suunitlemine vahetuks värava ründamiseks. Iga mängumomenti peab kesktormaja hindama eeskätt värava ründamise võimaluse seisukohalt. Söötmine karistusruumis peab kesktormajal olema teisejärguliseks tegevuseks; esmajärguliseks tegevuseks peab olema värava pommitamine.

Kesktormaja lakkamatu taotlus pommitada väravat või liikuda värava alla on tema väärtuslik omadus.

Siiski ei tohi niisugune agressiivsus teha teda pimedaks ta partnerite suhtes, kui neil on paremaid võimalusi värava löömiseks. Kesktormaja peab oskama mitte ainult ise väravaid lüüa, vaid peab oskama pakkuda seda võimalust ka teistele.

Ses suhtes võib kõigile kesktormajatele eeskujuks olla Grigori Fedotovi¹ mäng.

Suurt tähtsust kesktormaja mängus omab keskkaitstja väljameelitamine tema alast selleks, et anda ühele oma partnereist võimalus minna palliga või ilma vabanenud kohale vastase värava ees.

Kesktormaja poolt palli söötmine oma partnerile, kes on asunud tema kohale vastase värava ees, on selle mängija kombinatsioonimängu taktikaliseks põhikäiguks.

K. Beskovi laiahaardeline mäng kesktormaja kohal Moskva „Dünamo“ võistlustel 1945. aastal Inglismaal oli inglise kaitsjate endi sõnade järgi põhiliseks taktikaliseks raskuseks nende kaitsele.

Nagu kord ja kohus, alustavad meie parimad kesktormajad ise väravarünnakuid ega oota ees olles tegevusetult palli.

Seega võidab edurivi keskmisel väljakukolmandikul tervikuna ühe arvulist ülekaalu moodustava mängija, ilma et nõrgendaks värava lõpprüundamist, sest süstemaatiliselt

¹ Grigori Fedotov, kuuludes CDSA meeskonda, oli omal ajal NSV Liidu parimaid ja kuulsamaid kesktormajaid. Praegu ta on peatreener B. Arkadjevi kõrval üks CDSA treenereid. (Tõlk.)

väljaku sügavusest rünnaku eesliini sööstev kesktormaja on kaitsele alati suuremaks üllatuseks ja väravale palju kardetavamaks kui niisugune kergestikaetav kesktormaja „taraan“, kes toetub vastu „kõrval“-mängu joont ja keskkaitsjat.

Meie kesktormajate kaasaegset mängu võime tunnustada v a i e l d a m a t u k s e d u s a m m u k s j a l g p a l l i t a k t i k a arengus, sest nende n. ö. lisamäng pealetungide organiseerimise näol toimub endiste kasutute seisakute likvideerimise arvel.

On mõistetav, et kesktormaja niisugune mitmekülgne mäng esitab talle suuri nõudeid. Ta peab omama sisetormaja mänguomadusi ja -oskusi. Ta peab väga hästi mängu mõistma ja omama ülevaate sellest, peab omama suurt töövõimet ja olema edurivi juhtivaks taktikamängijaks. Seejuures peab ta suutma täiel määral säilitada eesliini ründemängija omadusi — jooksukiirust, vastupidavust, võimsust, visadust ja ootamatut pealelöömise oskust.

Võrreldes „taraani“ töömahuga selle varitsevas positsioonimängus on kesktormaja töömaht väljakul tunduvalt suurenenud.

Sergei Solovjov¹ mängis lakkamatult nii oma tagalas kui ka paremal ja vasakul äärel. Ta ei jätnud kasutamata ühtki juhust vastase värava otseseks ründamiseks ja üksikvõitluses keskkaitsjaga ei unustanud kasutamast selle ükskõik missugust viga. Lisaks sellele tuleb kesktormajal sageli asendada kaitsemängus vastase ründava poolkaitsja vastu oma sisetormajat, kui see pole jõudnud õigeaks ajaks tagasi tõmbuda.

Ainult hea kiiruse, jõu ja vastupidavuse, mitmekülgse tehnika ning taktikalise „läbinägevuse“ korral suudab kesktormaja täita oma suure, raske, huvitava ja vastutusriikka ülesande jalgpalliväljakul.

Viimaseil aastail on mõningad meie meeskonnad võistlustel palju tugevamate ja võimsama eduriviga vastaste vastu hakanud kasutama niisugust kaitsemängu varianti,

¹ Sergei Solovjov oli Moskva „Dünamo“ kesktormaja, kuid hiljem asus vasak-ääretormaja kohale. Et ta oskas edurivis mitut kohta mängida, võimaldas see tal mängida silmapaistvalt suure tegevusraadiusega. (Tõlk.)

mis seisab meeskonna kaitseliinide tugevdamises ühe või kahe edurivimängijaga.

Neil juhtudel tavaliselt määratakse kesktormajat katma mängija, kes sisuliselt täidab poolkaitsja kohustusi.

Nii on tekkinud mäng kolme poolkaitsjaga, kusjuures vastase kesktormaja ei saa tegevusvabadust isegi sügava tagasitõmbumise puhul.

Tekib küsimus, kuidas peab kesktormaja sellisel juhul käituma. Kas ta peab rahulduma ainult sellega, et vastane on nõrgendanud oma ründejõude või tuleb tal otsida mingisugust väljapääsu tekkinud olukorrast?

Selle ülesande lahendamise peab määrama asjaolu, kui suurel määral paralüseerib kesktormajat tema juurde määratud mängija.

Kui kesktormaja säilitab võimaluse aktiivseks mängimiseks, s. o. saab jagu oma katjast, siis on joonisel 17 kujutatud mänguolukord kasulikum mustadele, sest valged kaotavad oma edurivi nõrgenemise arvel rohkem, kui nad võidavad kaitse tugevdamise arvel.

Sel juhul kesktormaja ei pea muutma meil tarvitusele võetud mängutaktikat.

Kui aga kesktormaja on tugevasti paralüseeritud ja teda katva mängija tõttu mängust peaaegu välja lülitatud, võib skeemil kujutatud olukord kujuneda valgete kasuks.

Siin peab just kesktormaja midagi ette võtma, et muuta tema meeskonnale ebasoodsaks kujunenud mängu käiku.

Kõige õigem, mida kesktormaja võiks sel juhul teha, on ümber korraldada oma mäng ja tungida ettepoole — ta peab minema üle mängimisele keskkaitseja läheduses.

Seega toob kesktormaja oma katja keskkaitseja juurde, sidudes üksinda korraga kaht vastast. Tekib mängumoment, kus kaks kaitsemängijat on ühe tormaja vastu.

Nüüd on olukord mängijate kasuliku rakendamise suhtes ilmsesti ebasoodne valgeile.

Valgete keskkaitseja ja tema partner, kes on määratud mustade kesktormaja juurde, hakkavad teineteist segama ja omavahel kokku pörkama, kuni nad olukorrast aru saades otsustavad, et neil tuleb lahku minna.

Nüüd aga võib kesktormaja, kui ta mäng ees keskkaitsja vastu osutub otstarbetuks, minna uuesti väljaku sügavusse. Nii vaheldub ta mängimine ees mängimisega taga ning vastasele ei anta võimalust kohaneda tema taktikaga.

Ükskõik kui operatiivselt ja kiiresti vastane ka korraldab ümber oma kolmanda poolkaitsja ehk kaitsesse tõmmatud sisetormaja mängu, võib kesktormaja iga minut leida võimaluse vabaks mängimiseks taga või kahe vastase kokkutoomiseks enda vastu ees. Seega jääb talle taktikaline initsiatiiv mängus. Vastasel tuleb ainult reageerida kesktormaja tegevusele, aga reageerimine tähendab mängutaktikas sisuliselt hilinemist.

Niisiis, kesktormaja kummutab tema vastu tarvitusele võetud mänguvariandi.

Parimaks kesktormajaks enne põlve- ja õlavigastuse saamist oli vaieldamatult Grigori Fedotov, kes omas täielikult neid omadusi, mis on vajalikud kesktormajale tema tegevuses.

Eriti ulatuslikku manööverdamismängu on näidanud Sergei Solovjov Moskva „Dünamo“ ja Boriss Paitšadze Tbilisi „Dünamo“ meeskonnast. Mõlemad aga mängivad taktikaliselt täiesti erinevalt.

K. Beskov mängib tunduvalt paremini kesktormaja kui sisetormaja kohal, ja on tänapäeva kesktormaja kõige paremaks esindajaks.

Vsevolod Bobrov omas enne põlvevigastuse saamist kõige eelistatavamad omadust — suurt resultatiivsust oma mängus, s. t. ta oli suur väravakütt.

Suure võimsusega paistab silma värava pommitamises Aleksander Ponomarjov¹ Moskva „Torpedost“.

Meie nooremaist kesktormajaist mängivad hästi Nikita Simonjan Moskva „Spartakist“, Vladimir Savdunin Moskva „Dünamost“ ja A. Gulevski Kuibõševi „Krõlja Sovetovist“.

¹ Aleksander Ponomarjov mängib 1951. aastast alates Stalino „Šahtjoris“, missugune meeskond samal aastal tuli üleliidulistel esivõistlustel auhinnalisele kolmandale kohale.

ÄÄRETORMAJAD

Taktikaliselt raskendab ääretormaja nagu äärekaitsjagi mängu ta ääre- ehk servapealne positsioon. Tal tekib lisamure otsida mängutegevust kas või aktiivse positsiooni võtmise näol.

Küsimus seisab selles, et ääretormaja võib siis, kui ta jääb passiivselt ootama palli oma positsioonil, olla suurema osa kogu võistluse ajast ilma mänguta. See lülib ta välja kogu meeskonna võitlusest. Seista pallist eemal näiteks kahe pika söödu kaugusel on ääretormaja kohta juba suur viga, mida aga ei saa juhtuda keskväljakumängijaga.

Oleks naiivne arvata, et väljakupiiri lähedus, mis piirab mänguala, piiraks ka ääretormaja taktikalisi mänguvõimalusi.

Tegelikult me näeme vastupidist: juba tema lähtepositsiooni äärepealsus ise on taktikaliseks mänguvahendiks ning võimaldab sooritada palju pikemaid „retki“ väljakule, kui neid saab teha näiteks kesktormaja.

Meeskonna üldise töömahu suurendamise huvides ja meie jalgpallis valitseva tendentsi tõttu maksimaalselt intensiivse võitluse poole on ääretormaja mäng ruumiliselt tunduvalt laienenud ja muutunud taktikaliselt komplitseeritumaks.

Ääretormajad jäävad esimese ründeliini mängijaks. Tõsi küll, nende mängutegevus on laienenud ja nende töömaht väljakul märgatavalt tõusnud. Nagu kõik meeskonna väljamängijad, on nad oma taktikaliste kohustuste ja tehnilise oskuse järgi muutunud universaalsemaks.

Mida rohkem neid hakkavad katma äärekaitsjad, seda rohkem tuleb ääretormajail soodsa positsiooni otsimiseks (et saada palli), väljakul manööverdada ja liikuda ilma pallita.

Ääretormajad peavad pingeliselt otsima ning kasutama igasugust võimalust väravale lähenemiseks palliga ja söödu saamiseks ilma pallita ning tabama iga juhust värava löömiseks.

Täiesti vääri ääretormajale oleks pidada oma ainsaks kohustuseks palli söötmist äärelt keskele.

Kui ründab vastane, tulevad ääretormajad oma väljakupoolele, et saada oma kaitsemängijailt sellist söötu, mida vastase kaitsja ei saaks ära lõigata. Vajaduse korral nad asendavad ka vastase poolkaitsja vastu mängivat sisetormajat kui see mänguolukorra tõttu on eemal.

Kui kesktormaja mängib tagapool, omavad ääretormajad erilist avarust ja suuri võimalusi tungimiseks keskele.

Ääretormaja poolt võetud positsioonist sõltub tema partnerite ruumilise tegevusvabaduse ulatus.

Ainult ääretormajad võivad oma positsiooni võtmise taktikaga pakkuda endale ja oma partnereile vajalikku strateegilist avarust ulatuslikuks manööverdämismänguks. Näiteks kui ääretormajad, seistes otse väljaku küljjoone juures, on endi juurde meelitanud ja hoiavad endi juures kinni äärekaitsjaid, siis loovad nad sellega keskel vastase hõrendatud kaitsekeskkonna. See pakub edurivi keskkolmikule võimaluse värava otseründamiseks ja äkilisteks spurtimisteks valvavate kaitsjate eest vastase värava alla.

Või kui ääretormaja, läinud oma väljakupoolele, on endäga kaasa meelitanud äärekaitsja, avab ta sellega kogu tiiva teiste tormajate edasitungimiseks mööda äärt.

Kui kaitsjad ei asu kummalgi juhul ääretormajate juurde, on viimaseil võimalus rahulikult vastu võtta neile suunatud sööte ning alustada rünnakut.

Vastavalt tormajate lähenemisele vastase väravale peavad ääretormajad ahendama ründerinnet. See on otstarbetu ainult üksikuil juhtudel.

Sattudes aga väljakunurka võib ääretormaja peale tavalise kõrge söödu keskele anda mõnikord ka ootamatu ja mitte tugeva madalsöödu piki väravajoont, et pallile läheks vastu lähem sisetormaja või mõni teine mängija, kes omakorda söödaks palli keskele edasi juba palju lühemalt distantsilt.

See näiliselt ülearune etapp palli liikumises vastase värava poole võimaldas tavaliselt anda teise sööduga palli täpselt edasi partnerile, kes asub vastase värava lähedal.

Seletatav on see sellega, et pika lentsöödu puhul lendab pall küllaldaselt kaua ja kaitsjad jõuavad seetõttu läheneda ükskõik missuguse tormaja juurde värava lähedal

ning segada tal palli vastuvõtmist. Samal ajal võib aga lühikese kiire sööduga lähemalt distantsilt anda pall oma partnerile edasi täpselt isegi suhteliselt suures ruumikitsikuses.

Peale selle, teise söödu andmise momendil väravajoonelt läheb kaitsjate esialgne asetus segi ning tekivad veel suuremad võimalused palli täpselt söötmiseks partnerile ja värava löömiseks.

Mida vaheldavam on ääretormaja sööt äärelt keskele, seda raskem on vastase kaitsjail organiseerida rünnakute tagasitõrjumist.

Enamik meie ääretormajaid tuleb vastase kestva ründamise puhul niivõrd kaugele tagasi oma väravajoone lähedale, et nad sellega vabanevad nende vastu mängivate ääreakaitsjate jälitamisest.

Suurt taktikalist kunsti valdab see ääretormaja, kes arendab ründamist laial rindel, ilma et vähendaks oma mängu ulatust ja teravust. Näiteks ääretormaja ei tohi kunagi asuda pallist kaugemal kui distantsil, mis kindlustaks talle palli saamise ühe löögiga (maksimaalse pikkusega lend-söödu abil).

Järelikult võivad ääretormajad asuda üheaegselt väljaku külgsjoontel ainult tingimusel, kui pall on nende partnerite valduses kuskil väljaku keskel. Kui aga ääretormaja asub positsioonil, mis on ühe söödu ulatuspiirkonnast väljas, lülitab ta sellega iseenda mängust välja ja vabastab tema vastu tegutseva kaitsja. Viimane võib hakata mängima teiste vastu.

Kõik meie parimad ääretormajad, nagu Aleksei Grinin, Sergei Salnikov, Vladimir Djomin, Vassili Trofimov jt., ei oota siis, kui mäng toimub vastasäärel või oma värava all, tegevusetult palli, vaid otsivad ise palli ja võimalust mängust osa võtta.

Sellega täidetakse ülesannet — võtta maksimaalse mängijate hulgaga osa igast mängumomendist ja likvideerida kasutud seisakud mängus.

Kõigest hoolimata on ääretormaja positsioon väljaku külgsjoone juures põhipositsiooniks tema mängutaktikas, sest see kindlustab mööda kogu väljakulaiust hargneva ründamisrinde.

Palli söötmine äärelt keskele on siiski ääretormaja põhiliseks ja kõige sagedamini tekkivaks taktikaliseks mängumomendiks. See aga ei või mingil juhul takistada igasugust juhust kasutamast, et ise väravat lüüa.

Seejuures ei tohi ääretormajad unustada, et mida lähemal nad on väravale, kui pall söödetakse keskele, seda mitmekesisemad ja kardetavamad on nende söödud.

Kui ääretormajal tuleb süüta näiteks värava-joone lähedusest, on tal suur söötude valik, alates madalaist ükskõik missugusele vabale partnerile suunatud söötudest ja pikkadest lendsöötudest väljaku teisele äärele kuni tugevate ja madalate värava eest läbivuhisevate söötudeni, milliste juures on arvestatud ka palli rikošeteerumisvõimalustega.

Väga ootamatu on, kui väljakunurgas asuv ääretormaja teeb petteliigutusi, nagu kavatakse ta süüta keskele, kuid sel momendil, kui vastased kiirustavad tema juurest värava alla, hakkab äkki vedama palli piki väljakujoont värava suunas. Niisugune manööver nõuab tavaliselt vastase ootamatut ümberreageerimist, mis soodustab möödavedamise kasutamist või väravale ohtliku söödu andmist ning loob terava väravamomendi.

Vasakut ääretormajat mängides on seda võtet rohkesti ja teravmeelselt kasutanud Grigori Fedotov ja Sergei Popkov.

Oma mängus on ääretormaja muidugi seotud kõigi tema lähedal asuvate mängijatega. Näiteks kui ääretormaja liigub koos palliga äärelt keskele, võib sisetormaja või kesk-tormaja (või koguni temapoolne poolkaitsja) tema seljaga tagant minna ette äärele ning saada temalt väga ootamatu söödu palli liikumise suuna järsu muutmise teel.

Alati, kui ääretormaja lahkub oma äärelt, peab asuma tema vabanenud kohale keegi partnereist.

Ka ääretormaja ise peab sel juhul, kui tema äärele tuleb partner palliga või ilma, kohe lahkuma oma kohalt ja võtma teise positsiooni, mis sobib mängu käigule.

Tehes kokkuvõtet eelpoolöeldust võib kindlaks teha selget tendentsi töömahu suurenemise poole ääretormaja mängus; see seisab selles, et ääretormaja tööseisakuid (äraootaval ettenihutatud positsioonil olekut äärel) on asendanud pidev aktiivne mängimine kogu väljakul. See aga ei ole

mingil juhul lüüdnud välja soodsate positsioonide otsimist viimase kaitsja joonel, et kiirelt startida värava alla.

Ääretormaja kaitsetöö avaldub tavaliselt sisetormaja asendamises, kes pärast pikka rünnakut vastase värava alla pole jõudnud tagasi tõmbuda. Samuti avaldub see mängus vastase väga sügavasse taandunud ääretormaja vastu, mõnikord aga ka ääreakitsja vastu, kui see on tunginud rünnakumänguks ette.

Ääretormaja taktikalisteks mänguelementideks ja -omadusteks peavad olema kiirus ja suur tegevusraadius, positsiooniliste pauside äkiline vaheldumine pikkade spurtidega ette ja keskele, mõnikord ka teisele äärele, värava ründamine ja terane tähelepanelikkus värava löömise juhuste otsimises.

Meie parimaiks ääretormajaiks pean Vladimir Djominit ja Aleksei Grininit CDSA-st, Vassili Trofimovit ja Sergei Salnikovi Moskva „Dünamost“ ja A. Sotšnovi Moskva „Torpeedost“. Hästi on hakanud mängima A. Paramonov Moskva „Spartakist“.

EDASISE ARENGU TENDENTSID

Mängijate manööverdamisele ja vabale siduvale mängule rajatud rünnakul antakse ründajale suur loominguiline vabadus mängu käigus tekkivate taktikaliste ülesannete lahendamiseks.

Mängija, kes ei ole seotud kohustusliku taktikalise positsioonistandardiga, tegutseb oma taktikaliste võimete ja tehnilise oskuse piirides.

Taktikalise mängujoonise loob mängija mängu ajal, taktikalisi kombinatsioone aga „improviseeritakse“ mänguolukordade vaba lahendamiseiga iga mängija poolt.

Kaitseliinide mängijad seavad tormajate vahelduvale tegevusele ja loovale mõtlemisele vastu oma taktikalise kunsti vastase organiseeritud tegevuse purustamiseks, ta rünnaku tõrjumiseks ja oma rünnaku alustamiseks. Seda nimetame aktiivseks kaitseks.

Muutmata jäävad siiski manööverdamismängu taktikalised üldprintsipiibid. Nendeks on: kiirete ja ootamatute liiklemistega luua mängijate arvuline ülekaal palli tsoonis või

siis, kasutades vastase hetkelist tähelepanematust või kehaliselt talle üle jõu käivat liikuvust ja kiirust, vabalt ta hulgas tegutseda. Võites üksikvõitlused taktikalistes paarides pagemisega vastase kontrolli alt või võites vastast mööda-vedamisega, saavutatakse häid tulemusi.

Neile printsiipidele rajatud mängutaktika sisaldab endas niivõrd piiramatuid ja väga mitmesuguseid edasise arengu võimalusi, kuivõrd piiramatud ja mitmekesised on iga üksikmängija individuaalsed võimed.

Kuid funktsioonide jaotus mängijate vahel ja sellest tingituna ka nende asetus jäävad ikkagi mängu kindlaks süsteemitalastikuks, omandades uue laiema taktikalise mõtte.

Tormaja koht omandab lisaväärtuse lähtepositsiooni (soodsa startimispaiga) suhtes ründeliikumiseks, kuna aga samal ajal kaitseliinide mängijail, eriti aga poolkaitsjail, on teatavas mõttes tendents pideva mängukoha kaotamise poole.

Selles mõttes laienevad tunduvalt ka mängijate funktsioonid, sest kohtade vahetus mängijate vahel eeldab ka nende vastastikust asendamist töös. Oma mänguoskuselt muutuvad mängijad universaalsemaks. Mängijate tegevusraadius suureneb sedavõrd, et nende mängualad (-tsoonid) katavad üksteist. Sellest järgneb ka taktikaliste funktsioonide liitumine naabermängijate vahel ja nende taktikaliste kohustuste laienemine.

Analüüsides kõiki mainitud mängumomente ei saa jätta tegemata järeldust, et oma järjekindlas arenemises rikastavad nad mängu ka edaspidi taktikalise sisuga, tõstes seejuures mängutegevuse energiat ja pinget.

Selles seisab meie jalgpalliarengu üld- ja põhitendents.

Uhesuguse mänguoskuse juures tuleb võitjaks see meeskond, kes tegutseb väljakul rohkem taktika nimel, sest taktika on tegevuskunst.

Niisiis, võitjaks tuleb see meeskond, kes paremini ja täiuslikumalt kasutab väljakut ja aega, s. o. kes mängib oma vastasest intensiivsemalt. Energia, millega vastane ületatakse, on alati olnud ja jääb ka edaspidi otsustavaks võiduteguriks ükskõik missugusel spordivõistlusel.

Peale selle tendentsi meie jalgpalli taktikalises arengus, mis väljendub mängu jooksul tehtava töö mahulises suu-

renemises ja võitluspinge kõvendamises, pannakse tähele oluliselt uut taktikalist ootamatuse momenti. See on rajatud mitte ainult kiirusele, vaid ka sõjataktila klassikalisele elemendile — varjamisele. Me paneme jalgpallimängus tähele selgesti ilmnevat momenti, kus varjatakse rünnakuks ettenähtud jõude. See tendents väljendub kõigepealt selles, kus keskormajad, loobunud ettenihutatud positsioonist väljakul, mängivad taga, et mitte end avalikult näidata vastase kaitsele. Samuti väljendub see ääretormajate sagedases minekus tagalasse ühtaegu poolkaitsjate aktiviseerimisega.

Uha sagedamini lahkuvad tormajad oma tavalistelt eelpostidelt keskel või äärtel, et ootamatult väljaku sügavusest välja ilmudes rünnata väravat.

Seoses poolkaitsjate kasvava agressiivsusega loob kõik see vastase kaitsemängijaile väga raske taktikalise olukorra, milles neil on raske võtta rünnakut vastu täiel määral ettevalmistatult, sest nad ei tea, kes ja kunas ründab nende väravat.

1949. aasta jalgpallihooaja huvitavaks nähtuseks oli nõndanimetatud kaitsemänguvariantide rikkalik kasutamine, kusjuures need variandid olid rajatud aktiivse kaitsetöö taktikalistele meetoditele.

Neid mänguvariante kasutasid mitte ainult nõrgemad meeskonnad tugevamate, vaid mõnikord ka tugevad meeskonnad tugevate vastu.

Eriti suure aktiivsuse kaitstes saavutasid Stalingradi ja peajasjalikult Kuibõševi meistrite klassi kuuluvad meeskonnad. Mõnel võistlusel need meeskonnad tõmbasid oma sisetormajad tugevasti taha poolkaitseliini.

Nii tekkis mäng, kus enamik mängijaid oli oma väljakupoolel. See muidugi meelitas rünnakule ka vastase poolkaitsjad. Kujunes välja olukord, kus ühel väljakupoolel mängis seitse meest seitsme, teisel pool aga kolm meest kolme vastu.

Kõik see aga poleks olnud uudne ja huvitav, kui seitse kaitsemängijat oleksid tõrjunud ükskõik kuidas. Pall oleks taas suunatud rünnakuks nende värava peale. Siis oleks territoriaalne paremus ja mängu initsiatiiv lootusetult kaotatud, ja meeskond oleks pidanud kaotama ka kogu mängu.

See oleks olnud suure mängijate osavõtuga kaitsetaktika selle kõige halvemas variandis.

Kuid stalingradlased ja kuibõševlased oskasid selle kaitseviisi juures küllaldaselt täpselt suunata palle edurivisse jäänud mängijaile või viisid siis palli ette söödumängu abil.

Seal hakkas nende väiksearvuline edurivi kogu väljaku poole avaruses tegutsema samasuguse väiksearvulise ja hõrendatud vastaskaitse vastu, samal ajal kui vastased ründasid seitsmekesi seitsme kaitsemängija vastu, ning kui kõik nende rünnakud jooksid tühja neljateistkümnest inimesest kokkukuhjunud mängijate tihnikus.

See polnud mitte ainult rohkearvulise kaitse taktika, vaid ka operatiivse lahendusega teostatav ründetaktika.

Kui seejuures õnnestus kas või ainult ühel mängijal neljanda tormajana appi tulla rünnakule kolme vastase vastu (väravavahti kaasa arvamata), tekkis otsekohe väga karde-tav rünnak vastase väravale.

Selgitan niisuguse mängu mõtet aritmeetiliselt. Näiteks, kui rünnata väravat kahe tormajaga ühe kaitsja vastu, pak-kudes vastasele võimaluse rünnata ülejäänud üheksa män-gijaga kaheksa kaitsemängija vastu, tähendaks see omada vastase värava all arvuliselt kahekordset üleolekut; see-juures oma värava all on vastasega arvuliselt peaaegu võrd-sed jõud. See on juba jõudude vahekorra taktika.

Viimaste aastate mängudes oleme pannud tähele, kuidas kaitsval meeskonnal on mõnikord õnnestunud sooritada äkiline vasturünnak väikeste jõududega, mis aga siiski on ületanud vastase jõud (näiteks nelja mängijaga kolme vastu).

Kuid niisugused momendid võivad tekkida ainult jäme-date tähelepanematuste tagajärjel ründava meeskonna üksikute mängijate poolt; samuti mängudistsipliini puudu-mise tõttu meeskonnas, kes püüab meelegahehtlikult edu saa-vutada ja on korratult asunud rünnakusse.

Rääkida niisuguse mängu otstarbekusest, kus enamik oma mängijaid ja ka vastaseid on oma väljakupoolel, võib ainult suurte reservatsioonidega. Igal juhul võib niisugune män-gutaktika olla õigustatud ainult üksikuil võistlustel teatava mängu käigu ja meeskondade jõudude vahekorra juures. Niisuguse mängu edu on olnud tavaliselt tingitud sellest,

et tugev vastane, kiirustades avada väravate kontot või võrdsustades väravaseisu, sööstub korratult kõigi oma jõududega rünnakule, seejuures aga ei kindlusta oma tagalat. Ning meeskonna ründamine ise ei kujune teravaks ega kindlaks, sest enamik ründajaid kipub olema esimeses ründeliinis (nagu rivis vastase rivi vastu), mis peaaegu väldib kombinatsioonimängu võimaluse.

Ründamise kord pole ešeloneeritud¹ sügavuti, mis teeb ta ebakindlaks, episoodiliseks ja kergesti tõrjutavaks.

Kuue-seitsme mängija koondamine eesliini ning teise ründeliini ja otsese tagala e. seljataguse puudumine selle tõttu, et kaitsjad ei saa minna ette, kuna vastase tormajad jäävad väljaku keskjoonele, jätavad pealetungi ilma sügavusega. See pakub vastasele suuri võimalusi äkilisteks ja sagedasteks vasturünnakuteks.

Kui aga meeskonna vastu, kelle enamik mängijaid on läinud kaitsesse, tarvitada tavalist sügavuti ründamise taktikat, siis kompenseerivad veidi nõrgendatud rünnakuteravust täielikult nende sagedus ja kestus, kindlalt oma kätte haaratud mänguiniitsiatiiv ja vastase võimetus tõsiseks vasturünnakuks.

Kaitsevariante mängivate vastaste vastu on tugevamate meeskondade poolt üksikuil võistlustel rakendatud ekslikku mängu. See on tingitud tervest reast asjaoludest ja puht juhuslikest momentidest, mis on loonud ebasoodsa „psühholoogilise“ mängutausta tugevale ründavale meeskonnale ja moraalselt soodsa olukorra kaitsvale meeskonnale. Sellest hoolimata on kaitsevariandiga mängus oma „mõte“, mis võib anda huvitavate teoreetiliste otsingute ja praktiliste eksperimentide abil kasulikku jalgpallimängu taktikas.

Oskus ja vabadus, millega meie meeskonnad on hakanud kasutama mitmesuguseid mänguvariante, annavad õiguse oletada, et jalgpallitaktika edasine areng kulgeb meeskondade võimete suurenemise suunas. Mängijate taktikalise loomingu-võime abil tuleb kiirelt ja sageli mängu ümber korraldades võidelda iniitsiatiivi eest mängus.

¹ Autor tarvitab siinkohal sõjalist oskussõna „ešeloneerima“, mis tähendab sõdureid sügavuti järgustama e. sügavusjärguti lahingukorda seadma. (Tõlk.)

Peale kaitsemänguvariantide sagenenud kasutamist kerkis 1949. aasta hooajal esile palju noori kaitsjaid, kes edenesid jõudsalt oma mänguoskustes.

Märgatavalt on tõusnud meie meeskondade kaitseliinide taktikaline meisterlikkus.

Kaitsemängu arenemise tulemusena löid juhtivad meeskonnad 1949. aastal tabeli teisel poolel olevaile meeskondadele tunduvalt vähem väravaid kui eelmistel hooaegadel.

Seega võib kindlaks teha, et 1949. aasta hooajal edenes kaitsemäng suuremal määral edasi kui ründemäng.

Siinjuures on huvitav vaadelda jalgpallimängu taktika omapärasest arengut.

Jalgpalli eelajaloolistel aegadel, mil ründas kaks kuni kolm korda rohkem mängijaid, kui neid oli kaitses, oli jõudude ülekaal endastmõistetavalt tormajate poolel.

Seejärel tõi mängu taktikalise arengu käik kasutusele väljamängijate arvulise võrdsuse kaitses ja edurivis ning lõpuks tekkis mängusüsteem „viis meest reas“, mis oma arengus jõudis rea aastate jooksul mängu niisuguse taktikalise ülesehituseni, kus eriti suurt edu saavutasid kaitsjad. Saavutatud väravate arv langes järsult.

Tekkis vajadus muuta „kõrval“-mängu määruste punkti tormajate kasuks, mida viimased ka kasutasid, korraldades vastavalt ümber oma mängu.

Vastuseks sellele korraldasid ka kaitsjad oma mängutaktika ümber, hakates mängima kolme kaitsja süsteemis. Tormajad takerdusid kaitsemängijate vastu nagu ummikusse. See oli kaitsetaktika ilmne edu.

Tegevusvabaduse saamiseks hakkasid meie tormajad manööverdama.

See oli ründetaktika vaieldamatu edu. Ulekaal läks tormajaile ning jalgpallimängu taktika astus märgatava sammu edasi.

Kaitsemängijad vastasid mõjuvalt ja lihtsalt tormajate sellele uuendusele manööverdamisest. Nad hakkasid koos tormajatega liikuma mööda väljakut. Nii tekkis mängijate katmise taktika, s. o. liikuva kaitse taktika. Jälle oli paremus läinud kaitse poolele.

Seekord ei vastanud tormajad kaitsele nii efektselt nagu

eelmine kord, kus nad otse „keesid“ pidevas liikumises mööda väljakut.

Tormajad sooritasid mitte väga märgatava, kuid väga peene käigu: nad tõmbasid rünnakute alustamiseks oma kesktormaja väljaku sügavusse tagasi. Keskkaitaja ei järgnenud talle, vaid jäi oma mängualasse. Seega tormajad said oma rünnakute alustamiseks ühe lisamängija juurde ja, ilma et midagi oleks kaotanud, saavutasid veel suurema rünnakuteravuse. See oli tormajatele suur edu.

Kuna praegu kõik meie meeskonnad mängivad nimelt just nii, oli taktikaline süsteem nagu iseendale vastu seatud.

Tekkis niisugune jõudude vahekord kaitseliinide ja edurivi vahel, mille juures mäng rullus küllaltki tulemuslikult, mõlemalt poolt teravalt ja huvitavais võitlusmomentides.

Kuid 1949. aastal jõudis jälle ette kaitse, ehkki mitte tugevasti, kuid siiski märgatavalt.

Jalgpallurid hakkasid aru saama, et alati ei ole rünnak kõige parem kaitseviis, vaid et on olemas ka kaitse enda kunst, mis on sama keerukas ja hinnatav kui rünnakukunst.

Ma ei hakka mõistatama, kes selles omapärasel jalgpalli „dialektikas“ ütleb viimase sõna, kas edurivi või kaitse, kuid rõhutan, et praeguses jalgpallis on kahtlematult näha kvaliteetset edusammu kaitseliinide mängukunstis.

VEIDI FANTAASIAID

Püüdnud mängu rajada eespoolkirjeldatud printsiipidele või ainult visandanud mängu plaani, asub treener kohe rakendama oma loovat fantaasiat. Mulle näiteks tundub väga ahvatlevana mäng nelja tormajaga kolme poolkaitsjaga nende kannul.

Seejuures ei seisa küsimus uues jõudude asetuses, vaid rünnaku organiseerimise täiesti uues printsiibis.

Enam-vähem ühel joonel ees mängivat nelja tormajat tuleb rünnakumomentidel tugevdada ühe mängijaga poolkaitses-kolmikust. Viiendaks lisatormajaks võib olukorrast tingituna olla ükskõik kes kolmest poolkaitsjast.

Niisiis, tekib rünnak „viienda tundmatu“ tormajaga, kusjuures seda rünnakut saab edukalt vastandada seiramise, s. o. mängijate kaudse katmise süsteemiga.

Kui seejuures kas või ükski neljast tormajast omab suurt kiirust või kiiret möödavedamisoskust, seatakse vastase kaitseliinide viies mängija kaitseesse partnerite julgestamisele, mis veel rohkem kergendab „viienda tundmatu“ ootamatut kiilumist otsesesse väravaründamisse.

Niisugust olukorda ei päästa isegi kahe tormaja täpne kaitsemäng kolme poolkaitsja vastu, sest üks kolmest poolkaitsjast jääb ju vabaks.

Vastasel tuleb täiendavalt sügavasti tagasi tõmmata veel kolmas tormaja. See rikub tunduval määral vastase võimalusi tõsiseks vasturünnakuks.

Kui aga paisata rünnakusse korraga kaks poolkaitsjat kolmest, muudab see rünnaku veel ähvardavamaks, sest rünnak tugevneb korraga kahe mängija võrra, muutudes poolteisekordseks.

Mida võtta ette niisuguse mängu vastu? Kuidas end kaitsta? See küsimus tingib ise vastuse — mängida samasuguselt.

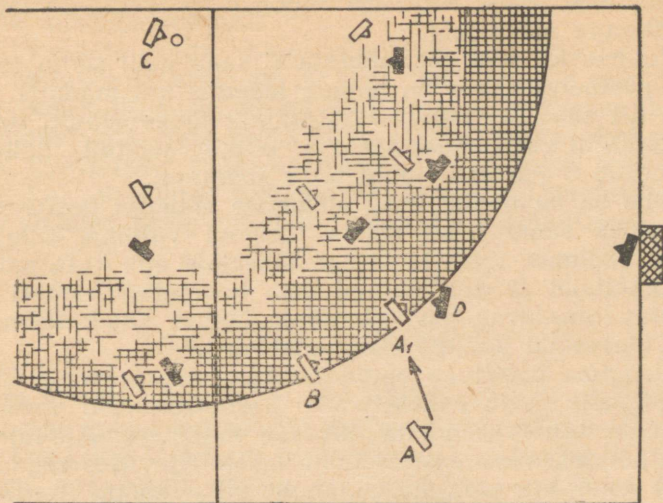
Kuid mängida samasuguselt tähendab ainult reageerida vastase tegevusele, ilma et toodaks mängu midagi uut. See aga põhjustab initsiatiivi ja ka võistluse kaotamist.

Niisiis, kinnitame veel kord, et *taktikalise kunsti tuum peitub tema alatises uudsuses ja ootamatuses vastasele, peitub ettejäudmises loominguulise tempo suhtes.*

Vastastikku väljalüliva taktika tingimustes otsustab aga mängutulemuse iga üksikmängija meisterlikkuse aste.

Lõpuks, igasuguse mängusüsteemi piirides võib rakendada uut kasutusel oleva taktika meetodilist printsiipi ja sellega võib süsteemi nagu uuesti laadida.

Näiteks lähtudes mõttest, et mängust võtaks üheaegselt osa võimalikult suurem hulk mängijaid, saab tugevat ründemängu üles ehitada ükskõik missuguse süsteemi järgi väga lihtsale taktikalisele reeglile: ükskõik missugusel mängumomendil ei tohi ükski mängija meeskonnas, kaasa arvatud võib-olla isegi väravavaht, olla pallist kaugemal jõulise söödu ulatusest. Praktika on näidanud, et niisugune mäng väldib täielikult mängijate kuhjumise palli ümber, säilita-

Joon. 18.

Parem-ääre A positsioon on passiivne: ta ei võta mängust osa otseselt ega tõmba enda peale vastast D, kuna talle ei suudeta palli mängida ühe löögiga.

Parem-ääre A₁ positsioon on aktiivne: ta ei võimalda kaitsjal D tõrjuda palli vabalt ega sel oma partnereid abistada.

des täiel määral laialdase manööverdamise võimaluse, eriti aga ründamise kogu väljaku laiuses. Sest kui võtta palli pikemaks edasiandmiseks kas või 40-meetriline löök, saame ringi diameetriks 80 meetrit, s. o. rohkem kui väljaku laius.

Joonisel 18 on kujutatud tavaline mänguolukord keskmisel väljakukolmandikul.

Viirutatud poolring tähistab tsooni, mille piirides mängija C võib lüüa palli ükskõik missugusele oma partnereist. Selle tsooni piirjoon on ülimaks piiriks, kuhu veel täpselt saab palli sööta; selleks ma olen võtnud umbes 45 m.

Mängija A, antud juhul parem-ääretormaja, seisab pallimängijale C vastupidisel äärel, kuhu palli ühe löögiga sööta ei saa.

Oletame, et parem-ääretormajal pole võimalik niisugusele positsioonile minna, kust ta võiks saada palli partne-

rilt C, sest palli söötmise tsoonis on rohkesti mõlema meeskonna mängijaid.

Oletame ka seda, et mängija C saab palli sööta teistele oma partnereile, kes on temale lähemal kui mängija A.

Ja nii seisabki parem-ääretormaja tegevusetult, ilma et seoks ühtki vastasmängijat, ja ootab asjatult palli oma partnerilt C (parimal juhul teise sööduna).

Vähe on momendil kasu niisuguse mängija positsioonist. Ta võiks sama hästi seista teispool väljaku küljjoont. Tekib küsimus, miks ta ei asu lähemale ega kata mustade vasakkaitstjat D, kes, näinud oma hoolealust vastast tegevusetus olukorras, on rahulikult läinud lisa-kaitsemängijaks ülejäänud valgete tormajate vastu?

Niisugune passiivne ootamine ääretormaja poolt, kus ta ei või palli saada vahetult oma partnerilt, vaid alles teise sööduna, tuleb asendada aktiivse mänguga. Ääretormaja peab püüdma oma vastast tema kaitsetegevuses segada.

Sel juhul, kui mängija C annab pika söödu partnerile, kes on selleks sobival kaugusel, näiteks mängijale B, jõuab ääretormaja A palli liikumise ajal end veel oma äärele vabaks mängida, et saada söötu partnerilt B. Niisiis, parem-ääretormaja mäng äärekaitsja vastu ei takista teda mingil juhul lülitumast koos oma partneritega rünnakumängu.

Ääretormaja mängu aktiivsus seisab selles, et kui tal mingisugusel mängumomendil pole võimalust osa võtta oma meeskonna organiseeritud ründetegevusest, ei või ta jääda isegi ajutiselt passiivseks pealtvaatajaks, vaid peab lülituma aktiivselt kaitsemängu, peab lülituma oma mängu ülesehitamiselt vastase mängu lõhkumisele.

Niisuguse mängu tugevdamise põhiprintsiibiks on, nagu juba ütlesin, võimalikult suurema arvu mängijate osavõtt mängust. Selleks peab iga mängija ükskõik missugusel mängumomendil asuma pallist niisugusel kaugusel, et talle saaks palli sööta ühe löögiga.

Kompositsiooniliselt võib seda mängijate asetuse printsiipi väljakul väljendada kõigi mängijate koondumisena ringi, mille tsentriks on pall.

Toodud näide peab tõestama, et niisugune jõudude laiali-paigutamise meetod võib põhjustada mõningate mängu-

momentide täiesti uue taktikalise lahendamise ja mängu edasise intensiivistamise.

Kui vaadata kogu meie jalgpallimängu praktika läbi pinge tõstmise seisukohalt ja, eriti, maksimaalse mängijate hulga sisselülitamise seisukohalt igasse mängumomenti, siis tuleks veel väga palju meie jalgpallis otstarbekamalt ümber korraldada. Palju variante võib pakkuda loov fantaasia, kui see lähtub mängupraktikast ning ammutab sellest võimalusi meie jalgpalli edasiseks taktikaliseks tõuks.

TAKTIKALINE TREENING

Nagu oli öeldud raamatu algul, pole jalgpallimängu taktika, nagu igasuguse teisegi spordimängu taktika teoreetiliselt keeruline, vaid on mõistetav igale mängijale. Kogu küsimus aga seisab selles, et jalgpalluri teadmised muutuksid ta oskusteks.

Sellega määrangi ma kindlaks jalgpalluri mängutähtsuse kui oskuse kiiresti ja õigesti hinnata olukorda ja leida igal mängumomendil parim taktikaline käik. See tegevusoskus spordivõistluse vahelduvas mitmekülguses on juba kunst, mis nõuab mängija teatavate psüühiliste võimete ja omaduste ning oskuste ja harjumuste arendamist ja kasvatamist. Nende hulka me arvame leidlikkuse, initsiatiivi, kollektiivsustunde, distsiplineerituse, otsustavuse ja rahulikkuse, terase tähelepanu, juurdunud harjumused standardsete mänguolukordade lahendamiseks, peene arusaamise mängust jne.

Kogu selle psüühilise kompleksi kasvatamine ja arendamine peab olema jalgpalluri taktikalise treeningu peamine ülesanne.

Oleks ekslik arvata, nagu seisaks mängija taktikaline treening peamiselt taktikaliste kombinatsioonide selgeksõppimises.

Mängija peab tundma rohkesti kõige erinevamaid taktikalisi käike ja terveid kombinatsioone. Ta peab neid mitu korda läbi töötama väljakul ja leiutama neid teoreetilises õppetunnis, kasutades väljaku maketti. Kuid kavastada

mängu ainult päheõpitud mitmekäigulistele kombinatsioonidele, ilma et arvestataks vastase mänguga, on teravas vastuolus taktika mõttega.

Mängu käigus esinevad ootamatused ei võimalda pimesi kasutada pikki pähetuubitud kombinatsioone. Seda võib takistada vastase vahelesegamine, luues „momente“, mis peamiselt põhjustavadki teatava võitluse juhuslikkuse jalgpallväljakul.

Tundes rohkesti taktikalisi mänguvõtteid peab mängija neid oma taktikafondist vabalt valima ja nendega vabalt kombineerima, arvestades alati vastase vastumängu.

Mängija kõik taktikalised teadmised ja oskused pole muud kui elemendid, milledest ta ehitab oma mängutaktika. Mida rohkem mängija valdab neid elemente ja, peasi, mida rohkem tal on oskust neid kasutada, seda huvitavamaks, sisukamaks ja mitmekülgsemaks kujuneb tema taktikaline mänguehitus.

Omandada neid elemente ja õppida neid kasutama, ongi taktikalise treeningu põhiülesanne.

Iga mängija peab läbi tegema hea taktikakooli, tundma kõige lihtsamaid standardsete mänguolukordade lahendusi ja omandama harjumusi kiireks, mõtlemisele aegaraiskamatuks tegutsemiseks sagelikorduvais mänguolukordades.

Kuna jalgpallurid satuvad teravasse ajapuudusse kohe pärast kohtuniku algvilet ja tulevad sellest välja alles väljakult lahkudes, siis tunnevad nad eriti sageli vajadust niisuguse tegevuse „automatiseerimise“ järele.

Jalgpallurid peavad valitsema mängu lihtsais mänguolukordades täpselt väljatöötatud reeglite järgi, nii et ennast ei vaevataks ega raisataks aega seisude analüüsimisega.

Näiteks, kas mängida vastu tugevat tuult madalalt või kahel tormajal minna ühest kaitsjast mööda söödumänguga, on juba mängutehnika küsimus.

Kõike seda tuleb mängijale õpetada treeningul, täpsmini aga õppe-treeningtundides.

Kuid mängijaile tuleb õpetada ka pikki mitmesöödulisi kombinatsioone. Mängijad peavad neid tundma. Kuid oleks vale õpetada mängijaid kasutama ühtainust kombinatsiooni sõltumata vastase mängust.

Praktiliselt tuleb jalgpallureile õpetada mitte niivõrd kombinatsioonide, kuivõrd oskust kombineerida, ning kasvatada neis leidlikkust ja kujutlusvõimet.

Näiteks kui ääretormaja, meelitanud enda juurde vastase äärekaitstja, on palli söötnud mööda omapoolset väljaku-äärt ette poolkaitsjale, siis kogu edaspidine kombinatsioon teostatakse sõltuvalt sellest, kas tema vastu läheb vastase keskkaitstja või poolkaitsja või hakkab teda jälitama vastase sisetormaja. Siin just peabki palliga äärele sattunud poolkaitsja tabama momenti, nägema ja hindama olukorda ning mängima vastase tegevust arvestades.

Niisiis, kombinatsioonide ei tule pähe õppida kui midagi muutumatut; neid ei tohi sooritada pimesi, vaid nad peavad üksteisele järgnema kooskõlas vastase tegevusega.

Ainult üksikuid ja hästi kätteõpitud kombinatsioonide võib kiiruse ja vastase üllatamise huvides mängida pimesi, kuid mängu kombinatsiooniline seos tuleb rajada mängija poolt kogu mänguolukorra läbinägelikule hindamisele.

Kui mängija oskab igas mänguolukorras leida kõigist võimalikest kõige teravamast mängujätku, siis niisuguste „lahenduste“ järjekindel rida loobki hea kombinatsiooni kui mängijate kollektiivse loomingu produkti jalgpalliväljakul.

Kui kahesöödulisi kombinatsioonide võib mängida n. ö. pimesi, siis pikemad kombinatsioonid rajatakse vastase kaitsemängu puhul, mis seisab mängijate katmises, tavaliselt mängu käigus vastase poolt tehtud vigadele.

Kui jalgpallimäng oma algkujul koosnes mängijate momendi-impulssidest, siis meie kaasaegne jalgpall rajatakse mängijate kombinatsioonilisele loomingu, s. o. kaugema eesmärgiga tegevusele.

Seega mängija taktikaline ettenägelikkus, tema mängutaip ja olukorra kiire hindamine võimaldavad meeskonnal edukalt mängida. Need on jalgpalluri kohustuslikeks omadusteks.

Mitte asjata ei nihku kaasaegses jalgpallis üha rohkem esiplaanile mängija taktikalised omadused.

Me teame, et paljud suure staažiga mängijad jäävad taktikas ikkagi nõrkadeks ja omandavad ilma taibuta mängijate reputatsiooni. Samal ajal aga teised on kuulsad oma

mängu kavaluse ja näilise „intellektuaalsusega“. See fakt räägib sellest, et kaasaegne jalgpallitaktika nõuab mängijailt teatavat psüühiliste omaduste kompleksi sel määral, et kui me ei nimeta seda talendiks, siis igal juhul mängija võimeteks.

Sõltumata nende omaduste olemasolust ja astmest tuleb neid kasvatada ja treenida — ühtede mängijate puhul selleks, et nad omandaksid neid omadusi vajalikul määral, teiste puhul aga selleks, et nad oma taktikalises kunstis tõuseksid veel kõrgemale.

Kogu seniõeldu puudutab meeskonna üksikmängija kasvatamist, õpetamist ja treenimist.

See on põhiliselt treeneri õppe-kasvatuslik töö.

Kogu meeskonna kui kollektiivi taktikaline treening, meeskonna koosseisu valimine ja üldmängu organiseerimine on treeneri ülesanne.

Üksikmängijate ja kogu meeskonna taktikalise treeningu meetodid on mitmesugused.

Meeskonnatreeningu parimaks vahendiks on vaieldamatult kahe meeskonna vaheline mäng. Kohtunikuks võib olla treener ise, tehes mängijaile mängu käigus õpetavaid märkusi.

Veel parem on treeneril viibida mitte väljakul, vaid tribüünil, ja mängu katkestamata anda mängijaile instruksiooni ruupori kaudu. Kohtunikutöö tuleb sel juhul usaldada kellelegi teisele.

Seejuures tuleb vältida mängu sagedast peatamist paranduste tegemiseks, sest mängijate edasiliikumine inertsil mõjul pärast vilet või muud signaali tavaliselt ei võimalda täpselt fikseerida mänguolukorda, milles mängijad eksisid. Seletused oleksid seega vähe veenvad.

Pealegi kahandab mängu sagedane peatamine selle pinget, vähendab sportlikku huvi ja nüristab mängijail mängu kui pideva kiire „survelise“ tegevuse tajumist. Eelnevad juhendid mängijaile väljaku maketil ja täpsete taktikaliste ülesannete andmine üksikmängijaile ning kogu meeskonnale annavad seoses eelpooltoodud mängu korrigeerimise meetodiga kõige suuremat tulu.

Peetud treening-, sõprus- ja kalendrivoistluste arutelu d peavad ilmingimata täiendama meeskonna taktikalist tree-

ningut ja olema teoreetiliste õppuste aluseks. Alati leidub põhjust õpetada meeskonnale peetud võistluste kogemuse põhjal ühe või teise taktikalise mängumomendi teooriat.

Treeningu käigus tuleb aga rohkem kasutada märkuste tegemist ja eeljuhendite andmist, ilma et takistataks mängu normaalset rullumist.

Teatavate taktikaliste võtete õpetamiseks, mitmesuguste vilumuste kasvatamiseks ja vajalike psüühiliste omaduste arendamiseks tuleb kasutada mitmesuguseid abimänge.

Olen alati ja rohkesti kasutanud kõige mitmekesisemaid mänge, mis on rajatud üksnes mängutehnikale. Seejuures on piiratud mängust osavõtjate arv ja väljak ise. Treeningu-meetodit, mille ma töötasin välja umbes kaksteist aastat tagasi, kasutavad praegu suure populaarsusega meie mängijad ja treenerid ning see on tuntud nimetuse all „treeningruudus“.

Sõltuvalt sellest, missuguseid mänguomadusi ja -oskusi peab treener vajalikuks arendada ja treenida, valib ta ühe või teise mängu, millel on oma kindel taktikaline sisu. Selleks on nõutavad teatavate mõõdetega väljakuosa ja teatav arv mängijaid.

Näiteks kui on vaja lahus ja intensiivselt õpetada ja treenida üht taktikalis-tehnilist võtet — lühikest söötmist partnerile minimaalse ajakuluga, s. o. palli peatamata, — võetakse 20 × 20 m suurune ruut. Kolmel mängijal tuleb üks-teisega pallivallutaja vastu kokku mängida nii, et söödetakse edasi ühe puutega.

Mängu abil samasuguses ruudus, kus kolm meest mängivad kahe vallutaja¹ vastu kasutades kõiki jalgpallivahendeid, võib treenijaile õpetada kombinatsioonimängu põhi-elemente, ja neis arendada oskust end pidevalt vabaks mängida ning asuda palli saamiseks vabale positsioonile.

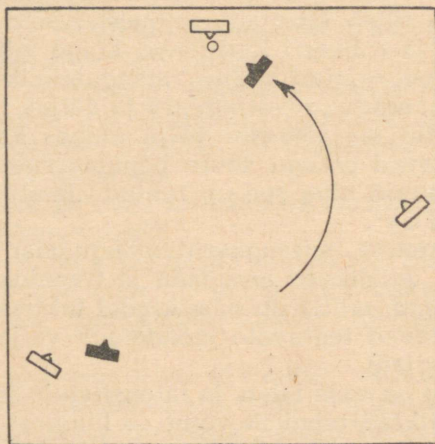
Suhe kolm kahe vastu õpetab vallutajaid väikesel väljakul ründama üht mängijat kolmikust, kelle valduses on pall, ja ühtlasi katma kaht ülejäänut (joon. 19).

Sel viisil omandatakse kaitsemängijaile väga vajalikku oskust tegutsemiseks neil juhtudel, kui vastasel on arvu-

¹ Vallutaja e. pallivallutaja tähendab siin mängijat, kes püüab palli ära võtta. (Tõlk.)

line ülekaal. Sama asjaolu sunnib kaht mängijat kolmikust, kelle valduses pole pall, pidevalt end vabaks mängima söödu saamiseks kolmandalt, ning kogu mäng selles ruudus rullub palli katkestamatus ja kiires liikumises.

Peale selle tingib kiire mängutempo selles ruudus asjaolu, et pallivallutajad asuvad väljaku väikeste mõõdete tõttu kogu aeg palliga mängijate lähedal.

Joon. 19.

Joonisel on näidatud, kuidas kaks pallivallutajat-mängijat (mustad) võivad kooskõlastatud mänguga kompenseerida vajaliku mängija puudumise. Meeskonna kaitsemängus on see taktikaline võtte väga vajalik.

Isiklikult pean seda mängu suurepäraseks treeninguvahendiks, mille abil võib arendada oskust, kuidas kiiresti ja kombineerivalt mängida palli naabermängijate vahel.

Kui see mäng aga üle viia suuremale väljakule, siis ta kaotab kohe oma kiire tempo, sest pallivallutajail pole võimalust mainitud taktikalise võtte abil oma jõude suurendada. Seetõttu mängivas kolmikus langeb kohe ära vajadus ilma pallita manööverdamiseks.

Väga kasulik on lasta sellesse ruutu viis kõrvutimängijat; näiteks viis tormajat või kolm tormajat koos kahe poolkaitsjaga.

Mängu enda käik on järgmine: kes kolmikus on süüdi palli kaotamises, läheb vallutajaks; kahest vallutajast aga läheb see, kes kauemat aega on mänginud vallutajat, kolmikusse. Kui mängija kolmikus ei lähe palli saamiseks vabale positsioonile, tuleb teda karistada üleviimisega vallutajaks.

Selle mängu abil kasvatatakse leidlikkust, kiiret mõtlemist ja võimet mänguülesannete kiireks lahendamiseks.

Kui korraldada mäng, kus neli meest mängivad kahe vallutaja vastu 45×20 m suuruses riskülikus ja seada tingimuseks, et ükski esimesest nelikust ei tohi palli puudutada üle kahe korra järjest, saame rahuliku söödumängu palli peatamisega, ilma et oleks vaja otsida vaba positsiooni.

Ristküliku iseärasus (suur pikkus, väiksem laius) sunnib kasutama mitmesuguse pikkuse ja kõrgusega sööte. Sellega treenitakse rahulikku mängu, mis koosneb peamiselt palli söötmisest valitud mängijale. Tegelikul võistlusel areneb niisugune mäng keskväljakul ja peamiselt poolkaitsjate ning sisetormajate vahel.

Kui mainitud mäng rajada mängule ühe puutega, omandab see hoopis teise treeningumõtte.

Kui aga riskülikus, mis võrdub ühe väljakupoolega, korraldada mäng tingimustega — kinni pidada mängu tempost, mitte taganeda veereva palli ees, vaid vastu liikuda igale pallile — saame suurepärase treeninguvahendi kaitsjatele, mis õpetab neid lahti mõtestama lööke.

Ruumi ja mängijate arvu piiratus neis abimängudes kindlustab isoleeritud taktikaelementide kontsentreeritud treenimise ja annab häid tulemusi mainitud taktikalise oskuse kasvatamises.

Näiteks mängijate taktikalise vilumuse (kohtade vahetuse) kasvatamiseks ja treenimiseks tuleb praktiseerida väga lihtsat harjutust.

Neli mängijat asetatakse nii, nagu oleksid nad 15×15 m suuruse ruudu nurkades. Kohad, kus mängijad asuvad, märgitakse ära valgete või punaste riidetükkidega.

Harjutus seisab selles, et iga mängija söötab palli täpselt „partnerile“, kuid omandab söötmise õiguse alles pärast seda, kui ta on palliga tulnud teise mängija kohale, kes on kohustatud temaga kohta vahetama.

Niisiis, kui üks harjutaja läbib kõigi teiste mängijate kohad, vahetavad need temaga üksteise järel kohad.

Söödu saanud mängija veab palli kohe ükskõik missuguse partneri kohale, kes on kohustatud temaga kohta vahetama.

Mängitakse ühe palliga. Liikuda võib nii mööda kujutletava ruudu külgi kui ka mööda selle diagonaale.

Palli tohib süüta igale partnerile, kaasa arvatud ka see, kes vabastab koha palliga liikuvale mängijale. Neil juhtudel võib palli süüta taha kannalöögiga. Mängijad võivad asetuda mitte ainult ruuduna, vaid ka näiteks kolmnurgana, kus kolm mängijat on ühel joonel, üks aga külje peal. See rikastab kohe palli süütmise võimalust lentsöödu näol.

Üheaegselt võivad harjutada mitte ainult neli, vaid ka kolm või viis mängijat.

Harjutus tuleb läbi viia kiires tempos, ja iga treenija peab n. ö. „taga kihutama“ oma partnereid, sundides neid kiiremalt liikuma vabanenud kohale.

Selleks, et õpetada palli süütvat mängijat (eriti tormajat), et see sekundiski mängust välja ei langeks, on väga kasulik harjutus, mis seisab palli süütmises sellele järgneva kohtade vahetusega (ilma pallita).

Selleks harjutuseks asuvad kolm mängijat üksteisest 10—15 m kaugusele, moodustades võrdkülgse kolmnurga. Mängijate asukohad märgitakse ära samuti riidetükki-dega.

Harjutus koosneb sellest, et iga mängija, söötnud palli ühele kahest partnerist, vahetab teise mängijaga koha; palli saaja söötab selle omakorda ühele kahest partnerist ja vahetab samuti koha.

Kui need söödud kolmnurgas toimuvad ühe puutega ja täpselt, siis saavutame seda, et mängijad õpivad kiirelt liikuma koos vajaliku ja lihtsalt kindlaks tehtava süütmistäpsusega.

Rohkesti huvitavaid harjutusi, mida kogu väljakul teeb terve grupp mängijaid ja kus rünnatakse ka väravat, kuigi vastast mängus üldse ei ole, rajatakse poksijate varjupoksi põhimõttele.

Väga kasulikud on palli süütmisharjutused keskväljakul, kus kõik ilma pallita mängijad näitavad tingimata palliga

mängijaile oma liikumise suunda, et see söödaks palli vabale kohale vastavalt oma partnerite liikumisele.

Väga häid tulemusi annab mängija katmiseks ja viimastest vabanemiseks järgmine harjutus: tühja värava ette asuvad tormaja ja kaitsja; karistusruumi piiri taga liigub või on paigal tormaja partner palliga, kes püüab sööta seda tormajale väravasse löömiseks.

Kaitsja eesmärgiks on takistada vastasel värava löömist. Selleks ta peab tormajat katma ja, kui viimane püüab temast vabaneda, tuleb teda kindlasti jälitada.

Tormaja püüab kogu aeg vabaneda teda valvavast vastasest, et partnerilt palli saades suunata see kohe väravasse.

Seda mänguliselt sisult väga piiratud harjutust kasutatakse kahe mänguelemendi omandamiseks. Nendeks on mängija katmine ja vabanemine katvast mängijast ning sel otstarbel vajalike omaduste arendamine.

Tühi värav sunnib kaitsjat eriti hoolsalt katma vastast, et see ei saaks suunata palli kaitsmatusse väravasse.

Selle harjutuse põhjal on väga kerge korraldada mängijate vahel mängu väravate lugemisega, osade vahetamisega ja aja või katsete arvu piiramisega.

Võiks kirjeldada veel väga palju treeninguharjutusi, mille abil treener saaks arendada mängija teatavat taktikalist külge.

Praktika on näidanud, et kerge on jalgpalluri mängu korrigeerida spetsiaalsete harjutuste abil, milliste sooritamisel ta tähelepanu on koondatud mängu taktikalistele üksikelementidele, mis varsti muutuvad ta mänguliseks harjumuseks.

On olemas rohkesti kaasakiskuvaid harjutusi mängude kujul. Veel rohkem võib niisuguseid harjutusi välja mõelda aga treener, kes on seadnud oma eesmärgiks arendada mängijate kombinatsioonilist leidlikkust, õpetada neile petteliigutuste kunsti ja sellele reageerimist, laiendada mängija nägemisulatust palliga tegutsemise ajal, arendada mängijate tähelepanu ja reageerimist jne.

On väga tähtis, et peaaegu kogu jalgpallurite taktikaline treening toimuks tempokalt; sel juhul muutub nende reageerimine pallile harjumuslikuks ja momentaanseks nagu sprinteri reageerimine lähetaja stardipaugule.

Kiire tempo peab olema harjumuslikuks töötaustaks jalgpalliväljakul, pall aga peab tunduma mängijale kui signaal viivitamatuks tegutsemiseks.

Lõpuks tuletan meelde, et *peamiseks jalgpallurite taktikalises treeningus on mängijate taktikalise loominguvõime kasvatamine mängu käigus.*

Kahjuks ei luba teose üldmaht avaldada selle peatüki materjale küllaldase täiuslikkusega, sest see nõuaks üksi eraldi raamatut.

LÖPPSÖNA

Nõukogude jalgpallitaktika on olnud aluseks meie meeskondade eeskujuväärivale esinemisele, eriti mängudes välismaal.

Kuid need saavutused ei tohi meid mingil juhul rahuldada. Küsimus on selles, et taktika on rohkem teadlikele korrektiividele alluv mänguelement. Loominguliste uudsuste ja uute kogemuste omandamise korras võib mängutaktika lühikese aja jooksul ümber korraldada.

Kui nõukogude jalgpallurid esinemistel välismaal näitasid praktiliselt oma taktika üleolekut inglise mängukooliga võrreldes, siis just sellega muutusid meie mängu taktikalise ülesehitamise printsiibid ka meie vastaste omandiks. Seoses Rootsi ja Jugoslaavia meeskondade jõudmisega 1948. aasta olümpiamängude finaali oli vihjeid sellele, et need meeskonnad on pärast kohtumisi nõukogude jalgpalluritega oma mängutaktika ümber korraldanud nõukogude jalgpallikooli vaimus.

Kui ühekordse matkimise järgi ei saa omandada mängu tehnilist meisterlikkust, kuna selleks on nõutav teatav aeg püsivat treeningut, siis mängutaktika võib olla ülevõetav ning seda omandatakse kergemini ja kiiremini kui tehnikat.

Lõpuks ei seisa küsimus meie mängu taktikalises süsteemis (mille printsiibid, kui need on progressiivsed, muutuvad üldomandiks — näiteks meie maletajate avangud), vaid kogu nõukogude spordi süsteemis, mis kasvatab loomingu-liste otsingute rahutat vaimu. Küsimus ei seisa selles, et välja mõelda parim mängusüsteem ja sellega rahulduda,

vaid selles, et olla lakkamatult esirinnas pidevas liikumises edasi.

Meie meeskondade võistlused välismaal on sundinud ka meid tegema korrektiive ja kriitiliselt läbi vaatama mõningaid meie arvamusi jalgpallimängu kohta. Kõigepealt tegime järelduse, et tuleb tõsta meie jalgpallurite tehnilist meisterlikkust, tugevdada mängu tehnilist alust, sest vastasel korral jääb kogu pealisehitus vankuvaks.

Kuna paljud minu poolt puudutatud küsimused jalgpallimängu taktika kohta leiavad esmakordset valgustamist trükis, näen ette mõningaid vastuväiteid ja näen ette ka elavat arvamuste vahetamist ja hasartseid vaidlusi, sama hasartseid nagu jalgpallimäng ise.

Kuid eeldan, et see kõik tuleb kasuks nõukogude jalgpallile ja on paljudele jalgpallimängu harrastajatele loomingu- ja tõepraktika tõukejõuks, selle mängu tõukejõuks, mis meie suurepärasel sotsialistlikul kodumaal on võitnud suure populaarsuse ja laialdase leviku.

SISUKORD

Eessõna	3
Mis on jalgpallimängu taktika	7
Jalgpallimängu taktika ajaloost	9
Mängusüsteemid ja mängijad	15
Nõukogude jalgpallikool	18
Mängijate katmine ja maa-ala mäng	23
Söödumäng ja möödavedamine	31
Mängijate liikumine ilma pallita ja manööverdamise taktika	42
Kombinatsioonid	45
Taktika ja tehnika	50
Taktika ja kehalised võimed	57
Uksikvõitlused	60
Väravavaht	65
Keskkaitaja	68
Äärekaitjad	75
Poolkaitjad	79
Sisetormajad	85
Kesktormaja	90
Ääretormajad	97
Edasise arengu tendentsid	101
Veidi fantaasiat	107
Taktikaline treening	111
Lõppsõna	121

Toimetaja E. Teemägi.

Kunstiline toimetaja V. Toots.

Tehniline toimetaja

O. Kasemets.

Korrektorid

E. Toots ja Ö. Kajando.

Ladumisele antud 2. VI 1952.

Trükkimisele antud 19. VIII 1952.

Trükiarv 2000. Paber 56:79, 1/16.

Trükipoognaid 7,75. Formaadile

60:92 kohaldatud trükipoog-

naid 6,2. Arvutuspoognaid 6,77.

MB-16204. Trükikoda „Punane

Täht“, Tallinn, Pikk tänav 54/58.

Tellimise nr. 1085.

На эстонском языке.

Hind rbl. 2.05.

Rbl. 2.05

A-19426

ii

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

1 0300 00068581 0